

У нумары:

Подзвігу народа жыць!

Музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны адчынены неўзабаве пасля вызвалення Мінска — 22 кастрычніка 1944 года.

Стар. 4

Яшчэ адна загадка Купалы, або Хто аўтар верша «Беларус»?

Адкрыццё невядомага купалаўскага верша і незафіксаванага раней крыптаніма вялікага паэта.

Стар. 7

Маляваў Палессе — і вайну...

Берасцейскі жывапісец Іван Рудчык (1908 — 2000) і Перамогу здабываў, і подзвіг народа ўвекавечыў.

Стар. 10

Украінскімі сцяжынамі Васіля Быкава

У сценах даваенных дамоў горада Шостка — цагліны, пакладзеныя рукамі маладога муляра Васілька Быкава.

Стар. 14

Аматар з перспекывай

Відавочны талент фотамастака — побач.

Стар. 15

ІДЗЕ ПАПІСКА НА II ПАЎГОДДЗЕ 2008 г.

Для індывідуальных падпісчыкаў:

1 месяц — 6720 руб.
Падпісны індэкс — 63856

Ведамасная падпіска:

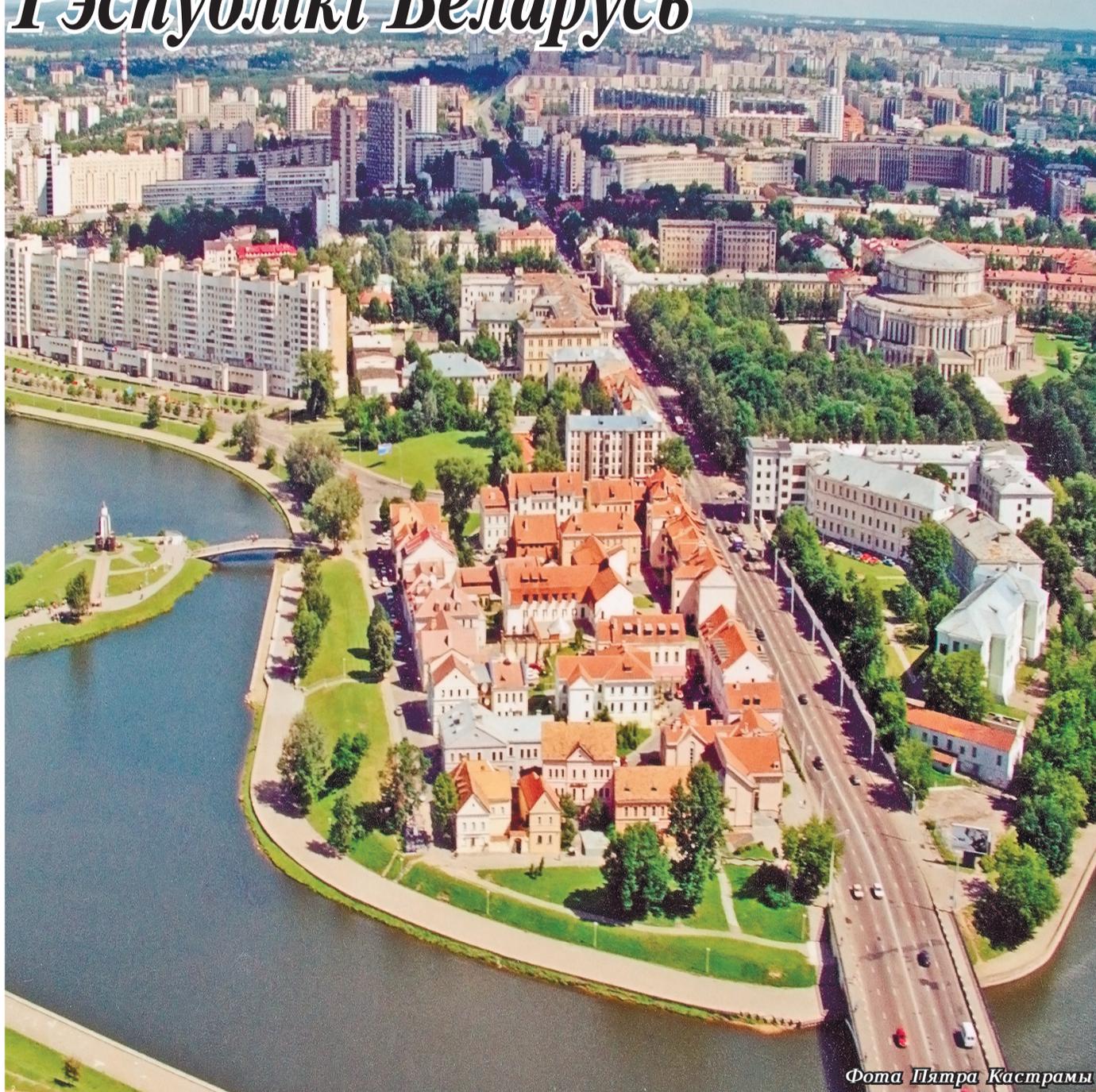
1 месяц — 8710 руб.
Падпісны індэкс — 638562

Індывідуальная льготная падпіска для настаўнікаў: другое паўгоддзе, на 1 месяц — 4500 руб. Падпісны індэкс — 63815

Льготная падпіска: 1 месяц — 6820 руб. Падпісны індэкс — 63880

Каб год для вас быў небагім — падпішыцеся на «ЛіМ»!

3 ліпеня — Дзень Незалежнасці Рэспублікі Беларусь

Фота Пятра Кастрамы

Беларусі

Родны край беларускі спрагвеку,
Дзе такія ты фарбы знайшоў?
Люстраныя азёры і рэкі,
Аksamітныя цені губроў.

Курганы, як стагі канюшыны,
Як пасцель, муражныя лугі,
І палі, дзе жыцця вітамінам
Напаўняецца колас тугі.

Над палямі — нябёсы у скрусе.
Абмінаючы хмар чарагу,

Праплываюць бялюткія гусі,
Замуціўшыя ў рэчцы вагу.

Гэтай песні гарэзныя словы
Я з юнацтва ўсім сэрцам люблю, —
Як сваю беларускую мову,
Як маёй Беларусі зямлю!

Знаю я: абыдзі ўсю планету,
Але гэткай зямлі не сустрэць.
Беларусь.

Край натхнення паэтаў!
Ды цябе немагчыма апець.

Алесь СТАВЕР

Таямніцы Купалля

Сапраўднае свята арганізаваў калектыў Навукова-вытворчага дзяржаўнага прадпрыемства народных рамёстваў „Скарбніца”. Імпрэза „Таямніцы Купалля”, прымеркаваная да аднаго з самых папулярных этнічных святаў, змясціла ў сабе паказ мадэляў традыцыйных строяў і etno-fashion калекцый, выставу-продаж і музычны выступ гурта „Рокаш”.

Дзеянне адбывалася на імпрэзізаванай, прыгожа аздобленай мастацкімі вырабамі пляцоўцы каля будынка „Скарбніцы”. Першай часткай мерапрыемства стаў паказ па-сучаснаму пераасэнсаваных беларускіх дзявочых строяў. Асаблівы акцэнт майстры зрабілі на стылізаваных пад вянкі галаўных дзявочых уборах, пераважна з саломкі.

Мы абавязкова хацелі паказаць гэтыя калекцыі, — гаворыць загадчык навукова-метадычнай лабараторыі мастацтвазнаўства Алена Жукава. — Для таго, каб яны сталі рэальнасцю, працавалі знаныя этнографы, мастакі, многія з якіх прысвяцілі сваёй справе больш як 20 гадоў. Гэта Любоў Сілівончык, Людміла Падабед... Як вынік — высокамастацкія шэдэўры, агны з якіх з’яўляюцца дакладнымі рэканструкцыямі ранейшага, іншыя — змяшчаюць большую частку аўтарскага бачання традыцыі. Трэба зазначыць, што вопратка ад „Скарбніцы” карыстаецца попытам і ў вядомых дзяржаўных калектываў, такіх як „Песняры”, „Харошкі”, і нават у замежных зорак. Так, калісьці саламаны каплюшык нашага вырабу набыла знакамітая спявачка Патрысія Каас. Як бачым, „Скарбніца” за 30 гадоў існавання паспеда стаць сапраўдным брэндам!

Бліжэй пазнаёміцца з такімі народнымі промысламі як ручное ткацтва, вышыўка, кераміка, роспіс па шкле і дрэве, а таксама набыць прыгожыя самабытныя падарункі госці імпрэзы змаглі на выставе-продажы. Прыемнай нечаканасцю для наведвальнікаў „Таямніцаў Купалля” сталі схемы вышывання аб’яргаў і этна-паштоўкі, зробленыя майстрамі і мастакамі „Скарбніцы”, студэнтамі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў. Акрамя таго, для ўсіх жадаючых адбыўся невялічкі майстар-клас па саломпаяцтву.

Як распавяла Алена Жукава, з самага пачатку „Скарбніца” стваралася з мэтай збору і даследавання асаблівасцей традыцыйных беларускіх рамёстваў усіх рэгіёнаў, авалодвання народнымі тэхналогіямі. Зараз прадпрыемства ўзяло курс на пашырэнне сваёй дзейнасці. У першую чаргу, за кошт прыцягнення да справы моладзі, большай адаптацыі зробленых рэчаў да паўсядзённага жыцця, стварэння, так бы мовіць, „традыцыі на кожны дзень”. Вышываныя аб’яргі, этна-паштоўкі — гэта толькі першыя крокі на выбраным шляху.

„Мы запрашаем моладзь да нас у „Скарбніцу” не толькі тусавачка альбо набываюцца штосьці арыгінальнае, але і, найперш, вучыцца самім рабіць вартыя рэчы”, — падкрэсліла загадчык навукова-метадычнай лабараторыі мастацтвазнаўства.

Ганна КОТ

Спявалі гімн усёй краінай

Святкаванне Дня Незалежнасці Рэспублікі Беларусь пачалося яшчэ 29 чэрвеня. Менавіта ў гэты дзень на праспекце Пераможцаў прайшло фізкультурнае свята, у якім прыняло ўдзел каля 20 тысяч чалавек. З 9 гадзін раніцы праспект быў ператвораны ў вялікую спартыўную пляцоўку. Прысутныя маглі назіраць за гонкамі на роліках, велагонкамі, праходзілі спаборніцтвы па streetball. За апошнія гады гэты від спорту набыў вялікую папулярнасць сярод моладзі. Таму пацярджэннем — колькасць жадаючых прыняць удзел у спаборніцтвах.

Першага ліпеня ў Палацы Рэспублікі адбылося адкрыццё выставы работ выпускнікоў Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў апошніх пяці гадоў. А на наступны дзень там жа прайшоў канцэрт з удзелам расійскіх

гасцей. Удзел у мінскім канцэрте прынялі Алег Газманаў, Леў Лешчанка, беларусы, якія жывуць у Маскве — Дзмітрый Калдун, Наталя Падольская і інш. Назіраць за гэтым можна было не толькі каля сцэны. Па праспекце размяшчаліся свят-

ладыёчныя экраны, па якіх ішла трансляцыя.

Менавіта гэты дзень лічыцца днём нараджэння сучаснага беларускага гімна.

Трэцяга ліпеня адбылося ўрачыстае ўскладанне Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь

Аляксандрам Лукашэнкам і ветэранам Вялікай Айчыннай вайны кветак да Вечнага агню на плошчы Перамогі. Затым прайшоў ваенны парад, які змяніўся спартыўна-моладзевым шэсцем. Шэсце прысвячалася Году здароўя, а таксама сёлетнім Алімпійскім гульням у Кітаі. Таму і можна было ў руках удзельнікаў убачыць факел як сімвал алімпійскага агню.

Увечары каля стэлы „Мінск — горад-герой” распачаўся гала-канцэрт удзельнікаў культурнай акцыі „Мы — беларусы”. У 23.00 выступленні прыпыніліся для выканання гімна, які спявалі адначасова па ўсёй краіне. За гімнам адбыўся ўрачысты салют.

Завершыцца святкаванне Дня Незалежнасці 5 ліпеня на „Лініі Сталіна” гістарычна-тэатралізаваным парадом, дэманстрацыйнымі палётамі беларускай авіяцыі. Там жа адбудзецца імправізаваная рэканструкцыя баявых дзеянняў вызваленчай аперацыі „Баграціён”.

Сяргей МАКАРЭВІЧ
Фота Кастуся Дробава

Купала — сінонім слова «народ»

Я аглаціў народу,
Чым моц мая магла:
Зваў з пятаў на свабоду,
Зваў з цемры да святла.

Сярод іншага, Янку Купалу называюць уладаром беларускай песні. І гэта сапраўды так. Няма, відаць, такой тэмы, якую б не закрануў паэт у сваіх песнях-вершах. Гэта і жыццё яго суайчыннікаў, іх нялёгка праца, спадзяванні на лепшую будучыню, гэта і прыгажосць роднага краю, і характэрна чалавечай душы, і бессмяротнасць мастацтва...

Служэнню народу Янка Купала прысвяціў усё сваё жыццё. Як ён сам выказаўся: „Служыць Бацькаўшчыне — значыць жыць, быць непадзельна злітым з ёй, з яе болам і радасцю, трывогамі і клопатамі, буднямі і святамі”.

Усе творы Янкі Купалы працягваюць думкай пра свабодную Беларусь, пра вольнага і незалежнага беларуса. Пясняр марыў пра тое, каб у яго суайчыннікаў абудзілася пачуццё годнасці, павагі да сябе. Пачуццё, пахаванае пад цяжарам гарот-

нага становішча. Бацькаўшчына — вось што самае каштоўнае для Янкі Купалы:

Жыве з ім дум маіх сям’я
І сніць з ім сны нязводныя...
Завецца ж спадчына мая
Усяго Старонкай Роднаю.

Удзячныя нашчадкі песняра на мінулым тыдні ранішняй імшой у касцёле Святога Роха распачалі „Жальбіны” па Янку Купалу, які трагічна пайшоў з жыцця 66 год таму. Пасля на Вайсковых могілках сталіцы адбылося ўскладанне кветак да надмагільнага помніка славутому творцу.

Пакланіцца, ушанаваць яго светлую памяць прыйшлі літаратары, дзеячы навукі і культуры, прадстаўнікі айчынных творчых саюзаў і музеяў, а таксама шматлікія прыхільнікі таленту пісьменніка, неўміручыя творы якога і пасення застаюцца актуальнымі і ўвасобленымі ў мастацтва, музыцы, кіно, ставяцца на сцэне...

У сваёй прамове дырэктар Дзяржаўнага літаратурнага му-

зея Янкі Купалы Алена Мацевасян зазначыла: „Кожны год напрыканцы чэрвеня, у дні, якія ў нашай свядомасці замацаваліся як Купалаўскія, прыходзім мы на Вайсковыя могілкі ўшанаваць памяць славутага сына зямлі беларускай, першага народнага паэта Беларусі Янкі Купалы. У кожнай нацыянальнай літаратуры ёсць асабліва значныя постаці, якія сталі сапраўднымі песнярамі свайго народа, яго гістарычнага лёсу. І канечне ж, у нашай краіне сярод іх — Купала”.

Міхась Мушынскі, доктар філалагічных навук, прафесар, член-карэспандэнт НАН Беларусі, адзін з рэдактараў Поўнага збору твораў Янкі Купалы, акцэнтаваў увагу на тым, што тое, што ў нашага народа ёсць Янка Купала — вялікае шчасце. Бо яго творы ўвасобілі філасофію, мараль, этыку, мары насельнікаў Беларусі, уяўленне пра будучыню і каштоўнасці, якія і стварае сам народ.

Слова таксама бралі пісьменнік Яўген Каршукі, былы супрацоўнік Купалаўскага музея, а цяпер рэдактар выдавецтва „Мастацкая літаратура” Міхась Шавыркін. Уласныя вершы-прысвячэнні і вершы песняра чыталі творцы Анатоль Вярыжскі, Васіль Жуковіч, Мікола Мятліцкі, Мікола Міхайлавіч падкрэсліў, што імя Янкі Купалы — гэта сінонім слова „народ”.

Каля магілы класіка было сказана шмат цёлых, шчырых і працуючых слоў пра Купалу як чалавека і творцу, пра яго духоўную веліч ды мастацкую значнасць для роднай і сусветнай літаратуры.

Віктар КАВАЛЁЎ
Фота Кастуся Дробава

Нашчадкам Перамогі і абаронцам Айчыны

У Беларускай дзяржаўнай музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны пачала працаваць выстаўка „Нашчадкі Вялікай Перамогі”. Экспазіцыя падрыхтавана сумесна з Міністэрствам абароны нашай краіны ў рамках святкавання 90-годдзя Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь і прымеркавана да Дня Рэспублікі.

Неабходнасць стварэння гэтай выстаўкі абумоўлена тым, што апошнім часам значна ўзрастае цікавасць мінчан і гасцей горада да сённяшняга стану айчынных Узброеных Сіл. Прадстаўленныя матэрыялы дапамогуць разабрацца, як развіваюцца Узброеныя Сілы ва ўмовах набывання нацыянальнага суверэнітэту, што знаходзіцца ў аснове ваеннай дактрыны, як адбываецца рэфармаванне арміі і якія з яго кірункаў лічацца прыярытэтнымі, як і дзе Беларусь рыхтуе ваенныя кадры.

Галоўная канцэптуальная ідэя выстаўкі — абарончы характар Узброеных Сіл краіны, ахова дзяржаўнага суверэнітэту і палітычнай незалежнасці, забеспячэнне тэрытарыяльнай цэласнасці і неадчужнасці між дзяржавамі.

Салдаты і афіцэры Узброеных Сіл Рэспублікі Беларусь з’яўляюцца нашчадкамі Вялікай Перамогі, яны гатовыя абараніць гонар і незалежнасць усёй Айчыны, як гэта рабілі іх дзяды ў далёкіх саракавых, а ў экстрэмальных сітуацыях галоўную небяспеку і адказнасць яны возьмуць на сябе. Гэта паказана на выстаўцы на пэўных прыкладах, аздобленых шматлікімі фотаздымкамі.

Да адкрыцця выстаўкі (яно адбылося 2 ліпеня) музей набыў інтэрактыўны лазерны шыр „Рубін” — сучасны стралковы атракцыён. А шырокі выбар зброі і разнастайнасць гульнявых праграм робяць яго прывабным для дарослых, дзяцей, пачынаючых і вопытных стралкоў.

В. К.

Батальны лубок і плакат

Першая сусветная вайна зруйнавала ўсходнеўрапейскія імперыі — Асманскую, Аўстра-Венгерскую, Расійскую, на рэштках якіх у розныя часы ўтварыліся новыя дзяржавы. Фронт падзяліў Беларусь на дзве часткі: заходнюю і ўсходнюю, зруйнаваў маёмасць, лёсы людзей, а падзеі той вайны па розных матывах былі забытыя, як і воінскія пахаванні варагуючых бакоў.

Так, у філіяле Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі „Дом-музей І з’езда РСДРП” адкрылася выстаўка „Батальны лубок і ваенны плакат”, прысвечаная 90-годдзю заканчэння Першай сусветнай вайны. На пачатку XX стагоддзя

пад уздзеяннем культуры мадэрна пашыраецца мода на народную творчасць, а з пачаткам ваенных дзеянняў на франтах Першай сусветнай вайны лубок стаў адным з галоўных агітацыйных інструментаў. Лубочныя карцінкі былі вельмі папулярнымі ў

той час. Яны прыцягвалі ўвагу сваёй прастамай формай і зместу, а лубочны батальны плакат абуджаў у грамадстве пачуццё патрыятызму.

Сотні друкарняў па ўсёй краіне распачалі вытворчасць лубкоў. Малявалі іх не толькі невядомыя мастакі-

аматары, але і прафесійныя майстры — Георгій Нарбут, Дзмітрый Моор, Казімір Малевіч, Давід Бурлюк ды іншыя.

На выстаўцы, якая сфарміравана з фондавых калекцый Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі, прадстаўлена серыя „Вялікая еўрапейская вайна” (друкарні Шылава і Сыціна, „Н.Н. Сафронаў, П.П. Прадзільшчыкаў і К”). Усяго на выстаўцы — 22 лубочныя плакаты і 15 паштовак інфармацыйнай і сатырычнай тэматыкі, а таксама элементы вайсковага рыштунку вытворчасці Расіі, Аўстра-Венгрыі ды Германіі.

В. К.

Шэсць прыважных месцаў і тры спецыяльныя дыпламы заваявалі беларускія выдавецтвы на пятым Міжнародным конкурсе "Мастацтва кнігі" дзяржаў-удзельніц СНД. На адзін дыплом абышлі нашу краіну толькі кнігавыдаўцы Расійскай Федэрацыі, Украіна атрымала тры дыпламы, па два — Рэспубліка Армения і Рэспубліка Казахстан, у выдаўцоў Рэспублікі Таджыкістан, Азербайджанскай Рэспублікі, Рэспублікі Узбекістан, Рэспублікі Малдова, Літоўскай Рэспублікі, Кыргызстана — па адным дыпламе.

Вынікі радуюць

"Нашы кнігі вызначаюцца не вялікімі затратамі на іх выданне, не незвычайнымі фарматамі і замежнай паліграфіяй, — адзначыў кансультант упраўлення выдавецкай дзейнасці і кніжнага гандлю Міністэрства інфармацыі Беларусі Валерый Рагалевіч, — а цэпльнай і духоўнасцю, укладзенымі ў кожнае з прадстаўленых выданняў".
Першае месца ў намінацыі "Надрукавана ў Садружнасці" ўзяла кніга А. Аляксеева, А. Лукашэвіча "Спадчына Беларусі. Скарбы", дыплама III ступені ўдасноена "Біблія". Спецыяльным дыпламам у гэтай жа намінацыі ўзнагароджана выданне "Сакральны жыццёвы Беларусі XV—XVII стагоддзяў", вышучанае выдавецтвам "Беларусь".

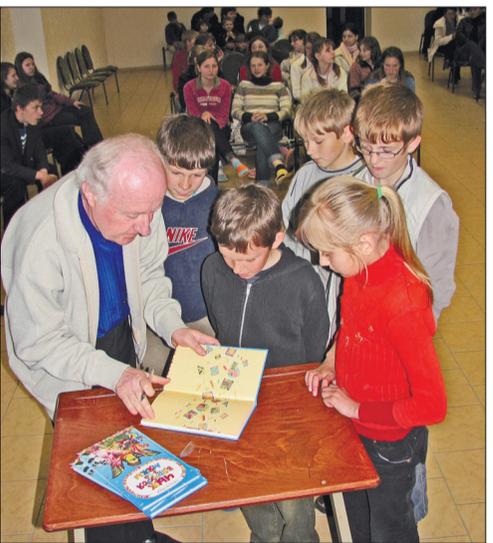
У намінацыі "Наш сучаснік" другое месца заняла кніга, выдадзеная "Мастацкай літаратурай", — "М. Селяшчук. Гучанне музыкі нябёсаў".
Дзвух дыпламаў ўдасноены беларускія выданні ў намінацыях "Мая краіна": дыпламам III ступені — фотаальбом "Мой шлях — Беларусь" (выдавецтва "Рыфтур"), спецыяльным дыпламам — "Я — грамадзянін Рэспублікі Беларусь" (выдавецтва "Пачатковая школа").
"Казка пра Івана-ганчара і пачвару-цара" А. Грачанікава (выдавецтва "Мастацкая літаратура") і "Сінагогі. Яўрэйскае жыццё" У. Ліхадзедава (выдавецтва "Рыфтур") занялі трэцяе месца ў намінацыях "Кніга для дзяцей і юнацтва" і "Архіва".
Кнігу "Геральдыка свету. Падрабязнае апісанне 10 000 гербоў,

сімвалаў, знакаў" (выдавецтва "Харвест") журы адзначыла спецыяльным дыпламам у намінацыі "Садружнасць".
Сёлетні Міжнародны конкурс "Мастацтва кнігі" краін-удзельніц СНД быў праведзены на тры месяцы раней, чым папярэдня. На думку Валерыя Рагалевіча, гэта звязана з падрыхтоўкай да суперцырымоніі ўзнагароджання, якая адбудзецца 5 верасня ў час правядзення XXI Маскоўскай міжнароднай кніжнай выстаўкі-кірмашу. Пасля цырымоніі кнігі, ўдасноеныя ўзнагарода, будуць перададзены Выканкаму СНД для папаўнення кніжнага фонду музея гісторыі СНД.

Ян АКУЛІН
Фота аўтара

Прыедзем зноў

Калі мы сюды прыехалі, дзеці яшчэ былі на занятках. Нас сустраў дырэктар Клецкага дзіцячага дома Сяргей Васільевіч Алейчык. Праз некалькі хвілін размовы ўжо здавалася, што мы знаёмы з ім не адзін дзень — так заўсёды бывае, калі знаёмішся з чалавекам светлым і шчырым. Ён наладзіў для нас невялікую экскурсію па кабінетах, дзе ў вольны час праходзяць заняткі розных гурткоў, і было адчуванне, быццам патрапілі ў школу з мастацкім ухілам. Не толькі дзякуючы вялікай колькасці вельмі цікавых, таленавітых прац выхаванцаў Сяргея Васільевіча і ўсяго дружнага калектыву Клецкага дзіцячага дома (а працуе тут 20 чалавек), але і дзякуючы вялікай колькасці дыпламаў, якія ўпрыгожвалі сцены кабінетаў.

Ёсць сярод выхаванцаў і свае знакамітасці. Хто ведае, можа некалі Аляксандр Рыдан і Андрэй Кудзёлка стануць вядомымі мастакамі, Яўгенія Мельнік і Аксана Бародзька — артысткамі, Наталля Назаргалеева — па-

эткай... Ва ўсякім разе, у многіх дзяцей ёсць някепскія жыццёвыя перспектывы, у тым сэнсе, што сярод выпускнікоў Клецкага дзіцячага дома — стабільна высокі працэнт (летась ён і ўвогуле дасягнуў лічбы 100!) тых, хто паступае ў вышэйшыя навучальныя ўстановы.
...Наша сустрэча ў актавай зале была нядоўгай. Перадалі выхаванцам дзіцячага дома бібліятэчку кніг, сабраную рэдакцыйна-выдавецкай установай "Літаратура і Мастацтва". Уладзімір Марук працягнуў вершы і падарыў юным слухачам больш як дзесятак уласных кніжак з аўтографам. Аляксей Чарота раскажа пра часопіс "Маладосць", дзе ён працуе намеснікам галоўнага рэдактара і ў якім ёсць спецыяльны праект "Першацвет", адрасаваны школьнікам. Хто ведае, можа, неўзабаве на старонках "Першацвета" з'явіцца і творы выхаванцаў Клецкага дзіцячага дома.
А можа, нам толькі здалося, што сустрэча была кароткай? Час заўсёды ляціць хутчэй там, дзе табе цікава, дзе сэрца ўзрушваецца ўбачаным і пачутым. І куды хочацца прыехаць зноў..
Алесь БАДАК
На здымку: маленькім чытачам кнігі ад Уладзіміра Марука.
Фота аўтара

Рассакрэчаны архіў

У Нацыянальным архіве Беларусі прайшла прэзентацыя даведніка "Беларусь в постановлениях и распоряжениях Государственного Комитета Обороны СССР. 1941—1945 гг." Гэта чарговае выданне ў рамках сумеснага беларуска-расійскага архіўнага праекта.
Даведнік уключае звесткі аб 345 рассакрэчаных документах надзвычайнага вышэйшага органа ўлады ў гады вайны, якія на працягу альбо ўскосна тычацца Беларусі. Гэта інфармацыя аб фарміраванні вайсковых частак і кіраўніцтва партызанскім рухам. Друкуюцца матэрыялы пра рэпатрыяцыю беларусаў, вываз абсталявання і маёмасці з Германіі ў БССР і інш. Найбольш важныя пастановы і распараджэнні публікуюцца цалкам, некаторыя падаюцца фрагментарна, іншыя — у перакладзе іх зместу.

— Гісторыкі і архівісты шэрага краін спрачаюцца: як быць з агульнай архіўнай спадчынай. А Беларусь і Расія даўно вынайшлі алгарытм выкарыстання гэтай спадчыны, — адзначыў дырэктар Дэпартамента па архівах і справаводства Міністэрства юстыцыі Беларусі Уладзімір Адамушка. — У гэтым накірунку мы плённа працуем апошнія сем гадоў. З Расійскім архіўным агенцтвам у нас складзены план сумесных дзеянняў, які рэалізуем кожныя тры гады.
Прыняць удзел у прэзентацыі з Масквы прыехаў намеснік дырэктара Расійскага дзяржаўнага архіва сацыяльна-палітычнай гісторыі Уладзімір Шпелеў. Ён непасрэдна ўдзельнічаў у пошуку дакументаў, якія тычацца Беларусі. Для гэтага прыйшлося праглядзець 9981 пастанову і рашэнне Дзяржаўнага Камітэта Абароны, якія прымаліся ў перыяд з 30 чэрвеня 1941-га па 4 верасня 1945-га. І Уладзімір Міка-

лаевіч запэўніў прысутных, што не засталася ніводнага прапушчанага дакумента, дзе ўзгадваўся б Беларуская ССР. Даведнік з'яўляецца каштоўнай крыніцай гістарычных звестак і для навукоўцаў, і для практыкаў.
Сяргей МАКАРЭВІЧ
На здымку: намеснік дырэктара Расійскага дзяржаўнага архіва сацыяльна-палітычнай гісторыі Уладзімір Шпелеў.
Фота аўтара

Цуда ў бібліятэцы

У сталічнай бібліятэцы № 1 імя Л. Талстога адкрылася літаратурна-мастацкая выстава пад назвай "Сем цудаў Беларусі". На ёй прадстаўлены кнігі пісьменніка, перакладчыка і публіцыста Анатоля Бутэвіча, а таксама арыгіналы ілюстрацый знакамітага мастака Паўла Татарнікава, зробленыя да гэтых кніг. Нагода для экспазіцыі — 60-гадовы юбілей Анатоля Бутэвіча.

Звычайную ўтульную атмасферу чыгальнай залы аздобілі творы мастака з выявамі славянскіх беларускіх князёў, знаных дзячаў і архітэктурных помнікаў. На адмысловых выставачных сталах знайшлі сваё месца кнігі Анатоля Бутэвіча, у тым ліку і ягоныя пераклады шэдэўраў сусветнай літаратуры на беларускую мову: "Саягрыс" Станіслава Лема, "Над Нёманам" Элізы Ажэшкі. Побач з імі — надрукаваныя ў літаратурна-мастацкіх часопісах апавяданні ды іншыя творы Анатоля Іванавіча. Але найбольшую цікавасць наведвальнікаў выклікалі кнігі з серыі "Сем цудаў Беларусі".
Менавіта з працы над літаратурнай серыяй "Сем цудаў Беларусі" распачалося плённае супрацоўніцтва мастака з пісьменнікам. У серыю ўвашла аднайменная кніга Уладзіміра Ягоўдзіка "Сем цудаў Беларусі" і пяць кніг Анатоля Бутэвіча. Зараз рыхтуецца да выхаду ў свет шостая кніга пісьменніка, прысвечаная языч-

ніцкім багам. Пра Паўла Татарнікава Анатоль Бутэвіч гаворыць: "Наша супрацоўніцтва надзвычай плённае, Павел так глыбока пранікае ў сэнс напісанага, што яго ілюстрацыі становяцца нібы працягам майёў аўтарскай задумкі. І ў той жа час, я не магу назаваць яго толькі ілюстратарам. Ён — мой сааўтар і мастак, кожны твор якога варты таго, каб разглядаць яго асобна".
Зараз пісьменнік дэталёва асэнсоўвае гісторыю Вялікага княства Літоўскага ад Крэўскай уніі да Люблінскай. Найбольш творцу цікава гістарычныя партрэты Ягайлы і яго чацвёртай жонкі Соф'і Гальшанскай, князя Вітаўта, якога яшчэ пры жыцці называлі Вялікім. За гады працы над серыяй "Сем цудаў Беларусі" Анатоль Бутэвіч прыйшоў да высновы, што цудаў у нашай краіне значна болей, чым сем. Але, колькі б іх ні было, першае месца пісьменнік аддае беларускай мове.
Ганна КОТ

Асабліва ўвага — роднаму слову

У дарэвалюцыйны час цяперашня Мсціслаўская цэнтральная бібліятэка займала двухпавярховы будынак. Гэты адметны дыхтоўны будынак захаваўся і па сёння, і месцічы завуць яго "Парыж". Увогуле, у 1910 годзе ў Мсціславе былі тры грамадскія бібліятэкі: адна пры грамадскім сходазе (дзяржаўная) і дзве прыватныя. У 1920-м на базе гэтых бібліятэк і асабістых бібліятэкі начальніцы жаночай гімназіі баранесы М. Пілар фон Пільхаў была арганізавана Мсціслаўская цэнтральная бібліятэка імя Н. Крупскай...

За гісторыю свайго існавання бібліятэка не раз пераязджала на новыя адрасы, пакуль у 1967 годзе не ўсталявалася ў спецыяльна ўзведзеным для яе будынку (які бібліятэка займае і на сённяшні час). Цяперашні фонд установы налічвае каля 50 тысяч асобнікаў, а ўсёй Мсціслаўскай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы, у якую ўваходзяць, акрамя цэнтральнай бібліятэкі, 17 сельскіх і 2 бібліятэкі-клубы, — больш як 250 тысяч экзэмпляраў.
Як зазначыла дырэктар усёй гэтай "гаспадаркі" Валянціна Ткачова, папаўненне фондаў адбываецца праз абласную бібліятэку, куды дасылаецца план заказаў. Але ж, хацелася б атрымаваць больш кніг самай рознай тэматыкі.
Сярод асноўных кірункаў работы ўстановы — рэалізацыя права грамадзян на свабодны пошук і атрыманне інфармацыі, стварэнне ўмоў для развіцця і самарэалізацыі асобы; фарміраванне прававой культуры карыстальнікаў; вы-

хаванне і далучэнне да здаровага ладу жыцця і г.д. Валянціна Васільеўна падкрэсліла, што супрацоўнікамі надаецца вялікая ўвага адроджэнню і развіццю нацыянальнай культуры, захаванню гісторыка-культурнай спадчыны, роднага слова.
І сапраўды, бібліятэкары самастойна збіраюць інфармацыю, даследуюць жыццёвыя і творчыя шляхі сваіх славутых землякоў, гісторыю свайго краю. А на падставе сабраных матэрыялаў самі выдаюць змястоўныя, з цікавымі звесткамі буклеты і кніжачкі. Да кожнай значнай даты з біяграфіі пісьменніка, гісторыка, краязнаўцы і да т.п. ладзяцца адмысловыя выстаўкі. Акрамя таго, праводзяцца разнастайныя літаратурныя вечарыны, дыскусіі, дыспуты, урокі здароўя, экалогіі...
Ва ўстанове працуе клуб цікавага баўлення часу для моладзі і прафесійны клуб "Бібліятэкар".
Віктар КАВАЛЁЎ
Фота аўтара

Подзвігу народа жыць!

Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны ўпершыню быў адчынены для наведвальнікаў 22 кастрычніка 1944 года, праз некалькі месяцаў пасля вызвалення Мінска. Зараз фонды музея налічваюць каля 142 тысяч адзінак захоўвання, многія з якіх не маюць аналагаў ні ў адным з музеяў свету ваеннага профілю.

Шэсцьдзесят тры гады прайшло пасля Перамогі, 67 — пасля пачатку вайны. Вырасла некалькі новых пакаленняў. З кожным годам усё менш застаецца ветэранаў, удзельнікаў і сведкаў той самай жудаснай вайны. Жыццё моцнае жывой сувязю пакаленняў. Спасцігнутае і зразумелае бацькамі перадаецца дзецям і ўнукам. Так бывае ў звычайнай чалавечай сям'і. Але не ва ўсіх сем'ях сёння засталіся ўдзельнікі і сведкі тых падзей. Як быць у такім выпадку з традыцыямі дзяржавы? Відаць, для ўсяго грамадства становіцца выйсцем наяўнасць музеяў. Музей — як матэрыяльная памяць пакаленняў, яе сховішча гістарычных артэфактаў падзей. І праз дзесяткі, сотні гадоў новыя пакаленні прыйдуць у Музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, каб адчуць дыханне самой гісторыі і пачуць нехлуслівы расповід пра бесмяротны подзвіг народа. І што цікава, рэчы не ўмеюць хлусіць, а будуць гэтак жа праўдзіва, як і сёння, распавядаць будучым пакаленням пра дзень мінулы.

Умоўна гісторыю музея можна пачаць са снежня 1941-га года. Контрнаступленне савецкіх войскаў пад Масквой адкрыла факты наймаверных зверстваў акупантаў, якія выкарыстоўвалі злачынныя сродкі для знішчэння мірнага насельніцтва. Была створана камісія па гісторыі Вялікай Айчыннай вайны. У 1943 г. пачалося вызваленне Беларусі, а 30 верасня ЦК КПБ (знаходзіўся тады ў Маскве) выдаў распараджэнне пра збор матэрыялаў для музея. І калі музей быў адчынены для наведвальнікаў 22 кастрычніка 1944 года, то налічваў ужо дзесяць тысяч экспанатаў.

Супрацоўнікі музея ездзілі ў экспедыцыі разам з воінамі III Беларускага фронту. Унікальны выпадак у гісторыі стварэння музеяў: у складзе войска другога эшалона літаральна па гарачах слядах збіраліся экспанаты. Такім чынам фонды папоўніліся вялікай колькасцю нямецкай амуніцыі, зброі, трафейных дакументаў. У свой час значную колькасць матэрыялаў перадаў Беларускі штаб партызанскага руху і Галоўнае трафейнае ўпраўленне. Наш музей створаны адным з першых, таму ваенныя карэспандэнты пакідалі ў ім франтавыя фотаздымкі, і сёння калекцыя музея налічвае дваццаць дзве тысячы франтавых і партызанскіх фотакартак, частка з якіх была атрымана ў 1944-45 гадах. Цікавы факт — для афармлення першых музейных дакументаў выкарыстоўваўся адваротны бок трафейных тапаграфічных

карт Польшчы і Беларусі. Гэтыя карты самі па сабе маглі б папоўніць калекцыю фондаў музея.

Цяпер экспазіцыі музея займаюць тры паверхі (27 экспазіцыйных залаў), тым не менш, гэта толькі невялікая колькасць таго, што захоўваецца ў фондах. Існуе 26 найменш калекцый, такіх як — калекцыя зброі, калекцыя сцягоў, друкаваных матэрыялаў, асобная калекцыя унікальных рукапісных партызанскіх часопісаў, якой, напэўна, няма ні ў адным музеі свету. Па словах адной з супрацоўніц, гэтыя часопісы з'яўляюцца "энцыклапедыяй беларускіх партызан".

"Музей — гэта не ціхая затока, — адзначыла вучоны сакратар установы Галіна Бабусенка. — Увесь час рыхтуюцца новыя выстаўкі, экспазіцыі, праводзяцца экскурсіі, вядзецца навукова-даследчая праца, працягваецца збор экспанатаў. А работа з ветэранамі, масавыя мерапрыемствы, патрыятычнае выхаванне моладзі... Каля сотні супрацоўнікаў, трэцяя частка з якіх належыць да навуковага персаналу, ледзьве спраўляецца з аб'ёмам работ".

Не абыходзяць увагай і журналісты. Выклікае цікакасць тое, што ў фондах знаходзіцца шмат эксклюзіўных матэрыялаў. Напрыклад, матэрыялы спецпрапаганды, якія трапілі ў музей некалькі гадоў таму. Ёсць фотаздымкі, дакументы, і акрамя гэтага — дзённікі нямецкіх ваеннапалонных, пратаколы допыту, якія дазваляюць па-новаму паглядзець на падзеі Вялікай Айчыннай.

Музей мае дзяржаўны статус, таму імкнецца набываць толькі арыгінальныя матэрыялы.

За апошні перыяд музей расшырыў і храналагічныя рамкі. Раней ахопліваўся толькі перыяд 1941 — 1945 гг.

У 1939 годзе Савецкі Саюз вёў вайну на Далёкім Усходзе, на рацэ Халхін-Гол. Фінская вайна пачалася 29 лістапада 1939 года і скончылася 13 лютага 1940 года. Матэрыялы гэтых падзей таксама ўваходзяць у экспазіцыю пад назвай "Пралог", дзе паказваюцца падзеі, якія папярэднічалі Вялікай Айчыннай: прыход Гітлера да ўлады, першыя агрэсіўныя акцыі ў Чэхаславакіі і Аўстрыі; раз'язванне Другой сусветнай вайны — напад на Польшчу. Паказаны ваенныя канфлікты ў Еўропе: Іспанія 1936 — 1939 гг.; вызваленчы паход на Заходнюю Беларусь, і Заходнюю Украіну, Букавіну; потым падзеі 1940-га года ў Фінляндыі, у Прыбалтыйскіх рэспубліках.

У планах музея, па словах дырэктара Сяргея Азаронка, уяўленне новых тэм: "Лакальныя войны і канфлікты пасляваеннага перыяду" і "Узброеныя сілы Рэспублікі Беларусь на сучасным этапе". У экспазіцыі плануецца задзейнічаць новыя камп'ютэрныя і плазменныя экраны. У зале Перамогі будзе гукаць музыка і песні ваенных гадоў, аўдыёзапісы ўспамінаў ветэранаў і паведамленні ТАСС, агучаныя Левітанам. Кожную экспазіцыйную залу плануецца аздобіць аўдыёгідам на беларускай, рускай, англійскай і нямецкай мовах для самастойнага знаёмства з экспазіцыяй. Музей пашырае сувязі з профільнымі музеямі Масквы і Санкт-Пецярбурга, Берліна і Нью-Йорка, ствараючы да дзесяці выставак у год. Нязменным застаецца толькі адно: беражлівыя адносіны да гісторыі вайны і да салдат Перамогі. Арыенцірам у рабоце музея заўсёды будуць словы Вольгі Бергольц, якія пазначаны на будынку музея: "Подзвігу народа жыць у якасці!"

Анатоль КУДАСЕВІЧ
Фота Віктара Кавалёва

Чым далей адыходзяць падзеі Вялікай Айчыннай вайны, тым больш каштоўнымі становяцца для нас успаміны кожнага сведкі тых жудасных падзей.

Прапануем успаміны Фатыхавай (Дзівочае прозвішча Гвоздзік) Вольгі Сяменаўны (5.8.1924—14.02.2003), якая нарадзілася і жыла да вайны ў вёсцы Ігрушка Крупскага раёна, у запісе яе дачкі Галіны Фатыхавай.

Ратавала прага жыць

3 успамінаў былога вязня канцлагера

22 красавіка 1942 г. усто моладзь вёскі Ігрушка і бліжэйшых вёсак, фашысцкія захопнікі гвалтоўна пгналі на станцыю Крупкі пешшу, затым пагрузілі ў вагоны для жывёлы і павезлі ў Нямеччыну. Было мне няпоўных 18 гадоў. Усе былі ў лапцях і армячках, елі тое, што далі бацькі з небагатага хатняга скарбу. Прывезлі на чыгуначную станцыю ў Берлін, там раскідалі па канцэнтрацыйных лагерах, а каму пашчасціла, тут жа забралі да сябе на працу немцы. Выбіралі як скаціну. Галоўнае каб быў здаровы і добра працаваў. Я апынулася спачатку ў лагерах горада Котбус, затым ў Айзенху (тут працавала на ткацкай фабрыцы), а потым перавезлі ў Дамінгорск (ці Дальміхорст — не ведаю як правільна). З лагера нас пад канвоём вадзілі на працу і з працы. Кармілі так, што цяжка было хадыць, а не тое што працаваць — 150 грамаў хлеба з апілкамі на суткі, суп напалову з травой, напалову з чарвякамі. Есці хацелася ўвесь час. Жылі ў бараках.

Ніколі не забуду маладых хлопцаў з канцэнтрацыйнага лагера, бо на працу іх вадзілі разам з намі і мы перакідваліся словамі. Над імі здзекаваліся, кармілі сядкай, а вады не давалі. Калі сілы іх пакідалі — іх, яшчэ жывых, нашы ж ваеннапалонныя, бо іх прымушалі фашысты, неслі на насіках у роў, які быў выкапаны на тэрыторыі лагера, і кідалі туды паміраць. Яны варушыліся, стагналі... Аднойчы я выйшла з барака і ўбачыла, што нясуць такога... Падбегла да яго, пацалавала і запыталася: "Як цябе завуць, адкуль ты?" Ён ледзьве адкрыў свае блакітныя вочкі, усё разумеў куды яго нясуць і прашаптаў: "Я Коля з Ленінграда..." і заплюшчыў іх.

На заводзе ў Котбусе палонныя дзяўчаты, сярод якіх была і я, дапамагалі мыць гайкі ў газе, прыбіралі, а нашы ваеннапалонныя рамантавалі і рыхтавалі нямецкія самалёты да вылету. Вядома ж, змірыцца са сваім становішчам яны ніяк не маглі, бо ведалі, што паліяць гэтыя самалёты бамбіць нашы гарады і сёлы, і ўпотаі псавалі, што маглі: то гайкі не давіняць, то трос папсуецца... І хоць немцы педантычна правяралі кожную адрамантаваную машыну, ды ў нашых была хоць надзея, што можа хоць адзін самалёт не далацьці да роднай зямлі — разаб'ецца. Вынікам такой падрыўной дзейнасці яны не ведалі, але ўсё ж было лясчэй на сэрцы, бо больш нічога зрабіць не маглі ў тых умовах.

І вось аднойчы — гэта было ўжо ў самым канцы вайны — прыйшоў да нас у лагер баўэр і прывёў нашага, як потым даведалася я, Івана, які працаваў у яго на ферме. Хлопец быў высокі, мужны, русавалосы, немец вярнуў яго назад, нічога не сказаўшы лагернаму начальству. А паколькі працаваў на гаспадарцы ў немца не было каму, ён і выбраў мяне, бо сказала яму, што ўмею даць кароў. Ферма ў гаспадара была вялікая: 10 кароў і 2 кані, таму мне адной з раніцы да позняй ночы даводзілася быць з жывёламі, а калі хвіліна якая вольная выпадала — гнала мяне

фрау на поле рваць траву. Адзінае было добра, што можна было паесці ўдоставі і папіць малака.

А што да Івана, дык пазней я ўсё даведалася пра яго. Баўэр, як толькі прыехаў з фронту ў адпачынак, загадаў забіць свінню. Іван гэта зрабіў, усё паклаў у спецыяльную скрыню і разам з баўэрам падняў яе, каб паставіць на месца, і ў гэты час у яго расшпіліўся рамень і з-пад курткі вываліўся вялізны кавалак сала, які Іван хацеў везці галодным сябрам. Вось за гэта Іван без слоў і быў адпраўлены назад у лагер... Ды ўсё ж пашкадаваў яго баўэр-франтавік, таму што бачыў, што яны нарабілі на нашай зямлі, а можа, прадчуваў ужо блізкі канец, і не сказаў за што вяртае хлопца ў лагер, а так бы Івана адразу ж расстралялі б...

Ужо даносіўся гул самалётаў нашых саюзнікаў. Было чуваць, як руская авіяцыя бамбіла Берлін — ферма знаходзілася ў 150 км ад Берліна, і вельмі чакала я сваіх, а з імі і вызвалення. І вось пачалі пралятаць нашы самалёты паўз ферму. Аднойчы я не вытрымала і адчыніла ўсё вокны і дзверы, уключыла святло і стала крычаць: "Кідайце бомбы сюды!..." Выскачыла фрау і стала прасіць не рабіць гэтага, але я ўжо яе не баялася, бо ведала, што хутка будзе нашы. Вызваліў нас І Украінскі фронт. Аднойчы раніцай мы пачулі рускую гаворку, выскачылі на вуліцу, а па дарозе ідуць нашы салдаты і кажучы, што вайна скончылася і што мы можам ехаць дадому! Усіх нас, хто працаваў у баўэраў і хто выжыў у лагерах, павезлі спачатку ў Кракаў. Рассартавалі — хто адкуль, а потым ужо на цяжкіх адпраўлялі на Радзіму. Праўда, не ўсе вярталіся дадому, некаторыя выбіралі іншыя краіны...

Не забываецца, як нашы салдаты кідалі ў вагон ад'язджаючым дамоў чамаданы. З чым былі тыя чамаданы — не ведалі, бо немцы, якія ўжо ўзякалі ад нашых, кідалі і прама на дарозе. Салдаты ж бачылі зямлю нашу ў руінах і ведалі, што чакое былых вязняў на радзіме... Такі чамадан дастаўся і мне (аказалася, з бязлізнай, якая і да гэтага часу захавалася).

Пасля вызвалення я працавала на станцыі Крупкі, дзе стаяла вайсковая частка. Тут пазнаёмілася з Ахметам Фатыхавым, які быў пераведзены з цяжкіх бамбардзіроўшчыкаў з Ленінградскай акругі ў Беларускаю ваенную акругу і дзе служыў да 1956 года. Па ўсіх гарнізонах Беларусі ездзілі разам, блукаў з намі і той чамадан. Нарадзілі двух сыноў Сяргея, Барыса і дачушкі Галю. Ды пасля смерці Сталіна Хрушчоў пачаў скарачаць армію, Ахмета, праўда, як спецыяліста пераводзілі ў Прыбалтыку, але ехаць туды я адмовілася, бо, па чутках, там у той час да савецкіх воінаў адносіліся дрэнна, нават забівалі. Ды быў выбар, і Ахмет паслухаў "свой Ола". Скончыў службу ў вайскавай частцы ў Сцяпянічы, што каля Мінска. Пасля прапаноўвалі кватэру і працу ў Мінску, але ж мяне ўвесь час цягнула дамоў і павезла я ўсю сям'ю ў сваю родную вёску Ігрушка.

Далёка нямногія пісьменнікі апошнім часам знаходзіліся так часта ў цэнтры ўвагі, як Анатоль Аўруцін. Хапіла, як непрыхільнікаў ягонаў творчасці, так і тых, што ўспрымае яе як з'яву ў сучаснай рускамоўнай беларускай паэзіі. Аднак, калі першыя ў асноўным карысталіся эмоцыямі, пераходзілі да звычайных прыдзіраў, дык другія шчыра радаваліся дасягненням таленавітага аўтара, хоць, калі ўжо глядзець цалкам праўдзе ў вочы, таксама часам перабіралі меру. Ды дыскусіі дыскусіямі, а Анатолю Юр'евічу 3 ліпеня споўнілася 60 гадоў. Дык як жа ўваходзіў юбіляр у літаратуру?

творах, выхаваны на лепшых традыцыйх рускай класічнай літаратуры. А творчасць якіх паэтаў табе бліжэй за ўсё?

— Скажаць, што нейкі адзін паэт з'яўляецца маім кумірам, не магу. Я вучуся, калі можна так сказаць, на творчасці шмат каго, але гэта ў першую чаргу прадстаўнікі сярэбранага веку ў рускай паэзіі. Іхняя творчасць — гэта з'ява, якую гісторыкам літаратуры і літаратуразнаўцам асэнсоўваць яшчэ доўга і доўга. Уяўляеш сабе: рушылася імперыя, рушылася цывілізацыя, што напрацоўвалася стагоддзямі. І ў гэты самы момант узнікае новая паэзія, новая літаратура, новыя бліскучыя імёны, якія стварылі, разам узятыя, цэлае сузор'е: Ганна Ахматава, Канстанцін Бальмонт, Ігар Севяранін, Аляксандр Блок, Марына Цвятаева, Восіп Мандэльштам, Барыс Пастэрнак... Праз стагоддзе ў жыцці грамадства таксама адбылося нешта падобнае, калі распалася агромністая краіна. Але ж ніякага сярэбранага веку ў літаратуры не з'явілася. Больш за тое, пачаліся яшчэ і разбуральныя працэсы ў дачыненні да створанага за апошнія дзесяцігоддзе існавання гэтай магутнай дзяржавы.

— Прапаную ўсё ж бліжэй падысці да твайго юбілею.

— А я пачаў ужо атрымліваць падарункі да яго.

— Загадзя?

— Так. Першы падарунак мне зрабіла выдавецтва "Мастацкая літаратура", выпусціўшы летась кнігу выбранага "Наедине с молчанием" і адкрыўшы ёю сваю новую серыю "Залатое пяро". Я гэтай кнігай вельмі ганаруся. І тым, як яе выдалі, і тым, што яна вельмі хутка разышлася. Значыць, у мяне ёсць свой чытач, што, безумоўна, не можа не ўзбадзёраць, і натхняць на новыя творы. Па маім глыбокім перакананні, паэзія — паныце амаль медыцыйскае. Калі чалавек у цяжкую для сябе хвіліну здатны лячыць сябе тваімі вершамі, значыць, ён выбраў для сябе правільнае лякарства, бо для ўсіх універсальных лекаў не бывае. Таму вельмі цаню тых людзей, якія, прачытаўшы мае творы, знаходзяць мяне, некаторыя нават пытаюць той ці іншай парады. Часам мы становімся ледзь ні блізкімі людзьмі... Выйшла і кніга вершаў "Свет вечерний". Ёсць у ёй і новыя творы, ёсць і тое з напісанага мною раней, што лічу самым лепшым. Гэта як бы выбранае з выбранага. Яшчэ адна кніга з'явілася ў выдавецтве "Харвест" — "И свечи, и музыка, и взгляд". Яна для мяне крыху незвычайная, бо тут шырока прадстаўлены мае пераклады — і антычных аўтараў, і чылійскіх, і амерыканскіх і, вядома ж, беларускіх. Увайшла ў гэтую кнігу і мая проза. Падарункам для мяне стала і вялікая падборка маіх вершаў (каля 20-ці), перакладзеных на беларускую мову цудоўным нашым паэтам Міколам Мятліцкім і змешчаная ў другім нумары часопіса "Польмя" за сёлетні год. Надрукаваўся ў часопісах "Российский колокол", у "Нёмане"...

— Самы час спачываць на лаўры?

— Якія лаўры? Не хочацца думаць, што юбілей — гэта нейкая дата, пасля якой ты адкладаеш пяро ўбок. Працаваць трэба. Дый нельга забываць, што Гётэ свайго "Фауста" напісаў у 83 гады. Іншыя вядомыя пісьменнікі ў больш чым стальным узросце таксама працавалі вельмі плённа. Так што запас часу яшчэ ёсць. Галоўнае — па-ранейшаму хочацца пісаць вершы, хочацца і надалей заставацца ў творчым настрой.

Гутарыў
Алесь МАРЦІНОВІЧ

Фота Кастуся Дробава

Вячэрняе святло на ліпеньскім небасхіле

— Ёсць два, прытым рэзка супрацьлеглыя меркаванні. Адно з іх заключаецца ў тым, што паэтамі нараджаюцца. Другое, што паэтамі ўсё ж становяцца. Якое найбольш правільнае ў дачыненні да твайго творчага лёсу?

— Бадай, трэба ўсё ж прытрымлівацца нейкай сярэдзіны. Адно магу сказаць пэўна: асяродак, у якім праходзіць маленства, юнацтва, зразумела, пры закладзеных прыродай задатках, значыць вельмі шмат. Нягледзячы на тое, што мой бацька па прафесіі чыгуначнік — дзякаваць Богу яшчэ жывы, хоць яму споўнілася ўжо 92 гады, — ён усё жыццё пісаў вершы, як кажуць, для сябе. Дзякуючы яму, а таксама сваёй маці, я і палюбіў літаратуру. У нас, а мы тады жылі ў Мінску па Аўтадораўскім завулку, была на той час даволі багатая хатняя бібліятэка, у якой можна было знайсці творы і Пушкіна, і Лермантава, і Чэхава. Гэта цікавасць да літаратуры на нейкім генным узроўні і перадалася мне. Праўда, бацьку свайго я бачыў вельмі рэдка. Ён ішоў на працу тады, калі я яшчэ спаў, а вяртаўся дамоў — я ўжо спаў. Таму ўвесь час са мной была мама. Дарэчы, калі я нарадзіўся, бацька вырашыў, каб яна кінула сваю работу бухгалтара і цалкам прысвяціла сябе майму выхаванню. Гэта было зроблена дзеля таго, каб увесь час я знаходзіўся пад яе наглядом, што, безумоўна, з'яўлялася не лішнім нават і таму, што поруч з домам, у якім мы жылі, праходзіла брукаваная дарога, па якой з самага ранку да позняга вечара з грукатам праносіліся цяжка-грузныя самазвалы і, канечне ж, па дзіцячай неасцярожнасці лёгка можна было трапіць пад іхнія колы.

— Але ж пастаянна знаходзіцца ў чатырох сценах — занятак не такі і прыемны?

— Як сказаць. Мама перачытала мне амаль усю класіку і, зразумела, казкі Пушкіна, Маршака, Карнея Чукоўскага. А паколькі я меў добрую памяць, дастаткова было мне адзін раз, для прыкладу, пачуць "Казку пра цара Салтана", як адразу мог паўтарыць яе. Немалаважны і той факт, што я з'яўляўся, да ўсяго, можна сказаць, дзіцём рэпрадуктара. Калі мама займалася сваімі хатнімі справамі, я садзіўся каля яго і мог гадзінамі слухаць самыя розныя перадачы, а сярод іх было нямала і музычных — так я праслухаў па сутнасці ўсю музычную класіку, і літаратурную — тыя творы, якіх не было ў нашай хатняй бібліятэцы, запамінаў па радыё. І вось настаў такі момант, калі мне захачелася самому штосьці напісаць. Адбылося гэта пад уражаннем пераможных рэпартажаў аб працоўных поспехах у краіне, што з дня на дзень "ліліся" з дынаміка. Так і з'явілася ў мяне свайго роду... "Ода трактору".

— Магчыма, яна збераглася ў тваёй памяці?

— А яе і запомніць няцяжка. Усяго чатыры радкі:

*Трактор, трактор,
ты пойдеш
По полям станицы,
Много хлеба привезешь
Жителям столицы.*

— І колькі тады было табе гадоў?

— Ды ўсяго чатыры.

— Для таго ўзросту — няблага.

— Самае цікавае ў тым, што на той час я яшчэ не бачыў трактара, тым больш мне не даводзілася бываць у станицы. Атрымалася ўсё неяк інтуітыўна. Пасля гэтага і далей спрабаваў штосьці пісаць. Але хоць і рабілася ўсё гэта часта, ды неяк бессістэмна. А ўсур'ез узяўся за пяро ўжо юнаком.

— Відаць, дзеля гэтага таксама з'явіўся нейкі штуршок?

— Ды закахайся, прытым без узаемнасці.

— І хто была гэтая, калі не сакрэт, твая абранніца?

— Якая абранніца?! Аб'ектам майго пакланення стала жанчына, якая мела мужа, двух дзяцей і, зразумела, была нашмат гадоў старэйшая за мяне. Але менавіта каханне да яе і выклікала ў маёй душы такія глыбокія і шчырыя пачуцці, што іх хапіла аж на 200 вершаў, якія пісаліся, як кажуць, у шуфляду... Ніколі не забуду той дзень, калі мае першыя вершы з'явіліся на старонках газеты "Железнодорожник Белоруссии", якая на той час мела тыраж у межах 40 тысяч экзэмпляраў і карысталася вялікай папулярнасцю як у саміх чыгуначнікаў, так і ў членаў іхніх сем'яў. Было гэта 18 лютага 1973 года.

— Для паэтычнага дэбюту гэта не такі ўжо і малады ўзрост.

— Можна сказаць і інакш: лепш пазна, чым ніколі. Немалаважна і тое, што ў суботніх нумарах гэтай газеты, якая выходзіла тры разы на тыдзень, абавязкова з'яўляліся літаратурныя выпускі, у якіх мне заўсёды знаходзілася месца. Таму за некалькі месяцаў я стаў проста папулярным. Мяне нават пачалі ўключаць у розныя журы, а паколькі вакол "Железнодорожника..." групавалася нямала аўтараў, якія спрабавалі і хацелі пісаць, неўзабаве пры газеце ўзнікла літаратурнае аб'яднанне "Магистраль", якое даверылі ўзначаліць мне. Так на працягу дзесяці гадоў — з 1974 па 1984-ты — я разам са сваімі сябрамі па пяры і шліфаваў сваё майстэрства. Гэты перыяд стаў па-сапраўднаму залатоў парой у маім творчым жыцці. І ў маіх таварышаў — таксама. Многія з іх пазней сталі вядомымі літаратарамі — Янусь Малец, Валянціна Аколава, Мікола

Шабовіч. Шмат давала нам не толькі абмеркаванне ўласных твораў, а і сустрэчы са знакамітымі беларускімі пісьменнікамі. На пасяджэнні нашага літаб'яднання прыходзілі Мікола Аўрамчык, Анатоль Грачанікаў, Анатоль Вярцінскі, Міхась Стральцоў.

— Наколькі я ведаю, адбылася і сустрэча з Піменам Панчанкам.

— Завітаў Пімен Емяльянавіч да нас яшчэ ў першую гадовіну "Магістралі". Тады ў мяне асаблівага вопыту займацца арганізацыяй падобных сустрэч не было, дый мала з кім з вядомых пісьменнікаў быў знаёмы. Ды пасля некаторых ваганняў вырашыў пазваніць Панчанку. На маё здзіўленне,

стаў Сцяпан Гаўрусёў, другім — Аляксандр Дракахруст, прозвішча трэцяга, на жаль, не памятаю. Відаць, у выдавецтве спадзяваліся, што яны пройдуцца па мне як след. І памыліліся. Аднак, як высветлілася неўзабаве, і гэтым разам я радаваўся рана. Мой рукапіс па-ранейшаму не спышаліся ставіць у выдавецкі план. Невядома, колькі б гэта яшчэ працягвалася, калі б я не пазнаёміўся з Міхасём Стральцовым. На здзіўленне, з Міхасём Лявонцьевічам мы вельмі хутка сшыліся. Калі ж ён даведаўся, што ў мяне затрымліваецца выхад першай кнігі, пайшоў у "Мастацкую літаратуру" і згадзіўся стаць яе грамадскім рэдактарам. Яго дапамога для

Стральцоў пераставіў у рукапісе вершы ў такім парадку, каб гэта быў не проста набор вершаў, а менавіта кніга паэзіі. Пасля рэдактарства Стральцова кніга і пабачыла свет.

Пімен Емяльянавіч хутка згадзіўся завітаць да нас. А пасля таго, як сустрэча прайшла і мы збіраліся развітвацца, нечакана звярнуўся да мяне: "Мабыць, у вас падрыхтаваны рукапіс першай кнігі? Вы не супраць, калі б яго прагледзеў?" Цяжка перадаць словамі мой тагачасны стан. Тым больш, што рукапіс кнігі ў мяне і сапраўды быў гатовы, я толькі ніяк не мог асмеліцца занесці яго ў выдавецтва. Безумоўна ж, праз некалькі дзён рукапіс Пімену Емяльянавічу перадаў, а яшчэ праз тры дні — такой увазе да маладога паэта і такой апераўтынасці можна толькі пазайздросціць — ён патэлефанаваў мне, прапануючы сустрэцца ў яго на кватэры. Гутарылі мы, памятаю, недзе з паўдня. А на развітанне Пімен Емяльянавіч уручыў мне на пяці старонках, спісаных ад рукі, рэкамендацыю для выдавецтва "Мастацкая літаратура", належна ацаніўшы рукапіс маёй першай кнігі "Снегопад в июле".

— Але, наколькі мне вядома, твая кніга "Снегопад в июле" выйшла толькі ў 1979 годзе?

— Аказалася, што аўтарытэт Пімена Емяльянавіча для тагачаснага кіраўніцтва выдавецтва "Мастацкая літаратура" спрацоўваў не заўсёды. "Калі такія людзі даюць рэкамендацыю, — шматзначна зазначыў адзін з рэдактараў, — дык мы будзем чытаць ваш рукапіс праз двайны бінокуляр". Такім чынам пачалі "чытаць", аддаўшы яго на ацэнку ажно тром рэцэнзентам, хоць у прыныце пачасткова было аднаго водгука, ад якога і залежаў лёс будучай кнігі. Адным з маіх так званых закрытых рэцэнзентаў

мяне шмат што значыла. І не толькі таму, што, нарэшце, справа зрушылася з месца. Стральцоў пераставіў у рукапісе вершы ў такім парадку, каб гэта быў не проста набор вершаў, а менавіта кніга паэзіі. Пасля рэдактарства Стральцова кніга і пабачыла свет.

— А як далей складваўся твой паэтычны лёс?

— Далей пачаўся звычайны творчы шлях, пра які можна ці расказаць доўга, ці нічога не гаварыць, бо ў кожнай маёй чарговай кнігі таксама свая гісторыя.

— У такім разе, каб не абцяжарваць увагу чытача, раскажы пра свае публікацыі за межамі Беларусі.

— Няхай хто-небудзь ні палічыць гэта няцісласцю, але я сёння друкуюся ў Расіі, бадай, больш за іншых, хоць і нельга сказаць, што пісьменнікі, якія жывуць у Беларусі, не выходзяць на старонкі расійскіх выданняў. Аднак у кожнага з часопісаў ёсць сваё кола аўтараў, творчасць якіх і эстэтычныя погляды найбольш блізкія курсу самога выдання. Для прыкладу, Алена Папова надрукавала чатыры свае раманы ў "Знамени". Але мяне публікуюць, зноў жа, не палічыць гэта пахвальбой, і тыя, і другія, а гэта часопісы "Наш современник", "Молодая гвардия", "Звезда", "Аврора", "Нева". Дарэчы, у 2007 годзе я стаў першым лаўрэатам "Авроры" сярод нерасійскіх аўтараў у галіне паэзіі. Выступаю таксама ў "Літаратурной газете", у "Літаратурной России". Увогуле, прыемна ўсведамляць, што апошнім часам усё больш упэўнена мацуюцца разарваныя літаратурныя ўзаемасувязі.

— Ты, як відаць па тваіх

Развітаньня — не будзе

Ала Клемянок — паэтка і журналістка — жыве і працуе ў Сморгоні. Першую сваю кнігу "Яны не ведалі мяне" выдала ў 1999 годзе, а ў канцы 2007 года ў "Гродзенскай друкарні" пабачыла свет другая — "Бывай. Альба Рутэнія".

Кніга вытрымана на добрым роўным узроўні — шчырасці, пранікнёнасці, чысціні і спакоі. У цэнтры яе — роздум і трывога за лёс Айчыны і лёс роднай мовы, каханне, чыстыя мацярынскія пачуцці... Аўтарка кнігі — маці чатырох сыноў, і таму не дзіўна, што светлыя мацярынскія пачуцці валодаюць яе душой:

*Я ішла па дарогах
І маліла гарогі,
Каб яны не збівалі
Сынам маім ногі.*

І пачуцці гэтыя не жывуць адасоблена ў душы паэтки. Тут — і пашана да народных традыцый, тут і ўспамін пра маці, як, напрыклад, у вершы "Капалі з гадзінніка хвіліны":

*Капалі з гадзінніка хвіліны,
Апагалі ў бездань небыцця.
Снег ляцеў
Пялёсткамі язміну,
Выспявала шчодрая Куцця.
Я шаптала пацеры няўмела,
Дзякавала лёсу за быццё.
Мне матуля
Слала белы-белы
Ручнічок на доўгае жыццё.*

Гэты матулін ручнічок выступае сімвалам пераемнасці пакаленняў і традыцый ("Заставаўся ручнічок мой белым // Пад нагамі у сыноў ляжаць."), сімвалам чысціні і вартасці. Верш заканчваецца ўзнясеннем малітоўнага слова за сваіх дзяцей.

Душа лірычнай гераіні А. Клемянок здольна змясціць у сабе вельмі многа. Тут і "памяць жывая аб продках", і пайднанне слязінак, што збягаюць па грамнічнай свечцы — "Мо па нас — па жывых, мо па іх — па памерлых". І нават — пайднанне душ, як у вершы "Язэпу". Чорнаму Ахеронту, які паглынае "стагоддзюў летапісны старонкі" супрацьпастаўляецца чалавечая душа, яе неадоўная прыналежнасць да гістарычнага мінулага:

*А застаецца зберагчы душу,
Каб не баяцца пльіць па Ахеронту.*

*Я памяць продкаў у сабе нашу
Ды берагу імёнаў пазалоту.*

Менавіта таму спакой пераважае над трывогай. Спакой перарастае ва ўпэўненасць, што памяць продкаў і пазалота імёнаў будуць захаваны і перададзены нашчадкам.

Лірычная гераіня А. Клемянок — шчырая, адданая і крыху адчайная ў каханні: "Граху не баюся я побач з табой, Бо грэх — без цябе заставацца." Ёй уласцівы светлы сум, шкадаванне аб тым, што не збылося. Гэтымі пачуццямі пранікнуты і трыялеты, якія сталіся ўдачай паэтки:

*Шчаслівымі з табой
мы быць маглі,
А сёння позна,
бо жыццё на донцы.
Стракатыя аблокі-матылі
На захадзе развітваюцца
з сонцам.*

І ўсё-такі ў пачуццях лірычная гераіня сціпаная, стрыманая, нават — крыху затоеная. Хочацца прывесці паралель з паўночнай птушкай гулёк, што "цярпліва хавае жар душы у пургу". У адным з трыялетаў паэтка выказвае жаданне: "Мне б навучыцца за прыгожым сказам і думкі, і душу сваю хаваць"... Гэта выклікае недаўменне: паэзія заўсёды — аголенасць і нават — безабароннасць душы. Прыгожы сказ можа і атрымаецца, але ён будзе халодны і не кране да такой ступені, каб захацелася адгукнуцца сваім словам на кнігу паэтки. Дзякаваць Богу, што яна яшчэ гэтага не ўмее, што гэтае яе жаданне застаецца толькі жаданнем. І ў той жа час аўтар у вершы з цыкла "Лісты да Язэпа" сама сябе і абвяргае:

*Я ўмею праз слёзы спяваць,
Я скрозь слёзы смяцца ўмею.
Просіш ты мае слёзы хаваць.
Я магла б. Толькі сэрцам счарсцвею.*

Чыста грамадзянскія вершы ў кнізе ўстаюць тры: "Бывай, 20-е стагоддзе", "У

подласці. У жорсткасці, у зайздасці..." і "Бывай, Альба Рутэнія, бывай!" Але сабранасць, цэласнасць грамадзянскай пазіцыі Алы Клемянок расшыпаная асобнымі радкамі па ўсёй кнізе. Яна і ў вершы "К + М + В" пра трох каралёў, што прыйшлі пакланіцца народжанаму Госпаду:

*У свет няблізкі правяду сыноў,
Перажагнаю ўслег
і памалуся.*

*Дзе б ні былі,
да роднай Беларусі
Іх прывядзе гарога каралёў.*

Родная Беларусь — як вызначальны маяк — праз усё жыццё... Грамадзянская пазіцыя — і ў адносінах да роднай мовы: "Пагавары са мною, мілы дружа, Алеем родных слоў лячы мне раны..." Роднае слова — як пароль, як знак блізкасці і роднасці душ... як прыгажосць: "На родных лугах, на палатках // Збіраю ў букет словы-кветкі".

Яна — гэтая пазіцыя — і ў строгім прысудзе "кываваму" ХХ стагоддзю: "Бывай і не вяртайся!".

Любоў А. Клемянок да Беларусі ціхая, сапраўдная, моцная. Бравада пустых рыфмаванак пра Радзіму часта адштурхоўвае ад сябе, зніжае, а то і прыніжае гэтае высокае і святое слова і тое, што за ім стаіць. Пра Беларусь нельга пісаць без болю. Можна, пра якую іншую краіну і можна — не бярусь сцвярджаць, але — не пра Беларусь. Лёс яе, шлях яе — стромы і лакурчасты. І гэта адлюстроўвае верш "Бывай, Альба Рутэнія, бывай!"

*Маёй вясны чароўная краіна.
Юначых сноў
духмяная агрына,
Крылатага натхнення
дзіўны край,
Бывай, Альба Рутэнія,
бывай!..*

Але кніга і, у прыватнасці, гэты верш не пакідаюць адчування знікнення ці паражэння, таму што пакуль будзе жыць хоць адзін боль за высокапакутную Альба Рутэнію — развітаньня не будзе. І таму падставай прызнанне самой Алы Клемянок: "Я мілейшых не знаю // Ні песень, ні мовы, ні кветак". І пэўна ж: ні Айчыны — Альба Рутэніі. І паэтка ў гэтых сваіх пачуццях не адзінокая.

Ала НІКІПОРЧЫК

«Тэксты» № 6

У Доме дружбы адбылася прэзентацыя чарговага нумара альманаха "Тэксты". Выданне за апошні час значна змяніла сваю сутнасць, фактычна з эксперыментальнага ператварылася ў прафесійнае, спалучае ў сабе элементы літаратурнага часопіса, эксперыментальнага праекта і навукова-папулярнага выдання.

Колькі год таму давялося пабачыць першы выпуск "Тэкстаў". Выданне цікавае, неардынарнае, але здавалася, што пасля невялікай чорнай кніжачкі нічога новага ў дадзеным кантэксце не адбудзецца. Кніжку паставіў на палічку побач з бумбамлітаўскім "Тазікам Беларускім", новафронтаўскім "Nihil"... з кім там яшчэ — цяжка ўзгадаць. "Тазік" застаўся самотным тазікам, нігілістычны праект, здаецца паўтарыўся толькі яшчэ раз, а вось тэксты вытрымалі выпрабаванне часам. Да таго ж абядаюць стаць штоквартальнікам. Калі аматары літаратуры, букіністы, літаратуразнаўцы паспрабуюць дзе-небудзь знайсці папярэднія некалькі нумароў, то толькі згубяць час. Справа ў тым, што выдаўцы вырашылі прамінуць некалькі нумароў і як бы пераскочыць авангарднаюначы перыяд. Жоўты колер і 6-ы нумар у любога адукаванага чалавека павінны выклікаць адпаведную асацыяцыю — колер псіхіятрычнай клінікі і нумар шостага чэхавскага палаты. Калі вы пра такіх алозіі скажаце аўтарам і выдаўцам, то яны не пакрыўдзіцца. Так яно і ёсць, тым больш, што сярод удзельнікаў праекта, акрамя прафесійных літаратараў, ёсць прафесійныя псіхіятры, і... сапраўды хворыя людзі, якія лечацца ў псіхіятрычных клініках. Прэзентацыя кнігі для некаторых аўтараў стала адной з тых невялікіх магчымасцей, калі можна было пакінуць сцены закрытага памяшкання і падыхаць вольным паветрам. Сама прэзентацыя ў жанравым сэнсе з'яўляецца ў пэўнай ступені адкрыццём. Тут адбыўся сінтэз літаратурнай вечарыны, канцэрта, акадэмічнага перформанса, навукова-практычнай канферэнцыі. Самі "Тэксты" сёння можна ставіць на палічку не толькі побач з эксперыментальнымі выданнямі, але і на поўным сур'ёзе з акадэмічнымі зборнікамі — кшталту дакладаў канферэнцый. Паколькасці навуковых супрацоўнікаў альманах можа прэтэндаваць на званне навуковага выдання. Хаця, можа, было б варта ўсё ж неяк дыферэнцыраваць, дзе ідзе матэрыял аналітычны, а дзе практычны, дзе аб'ект, а дзе суб'ект даследавання. Мяркую, што наступныя нумары па колеравай гаме будуць актуальнымі ў плане іншых маргінальных сацыяльных груп — скажам, наступны зборнік можа мець з'ялёны колер (колеравогаў і з'ялёных)... Чарговыя нумары, дарэчы, таксама будуць вылучацца пунктуальнасцю і дакладнасцю нумарацыі. Можна прагназаваць, што наступны будзе 12-м, пасля 24-м, з рознымі прамежкавымі ўстаўкамі, дадаткамі і выняткамі... Прэзентацыя "Тэкстаў" стала адным з найбольш удалых праектаў апошняга часу, калі ў класічную структурную форму арганізатарам удалося ўкласці змест, які быўцам не паддаецца ніякай структуралізацыі.

Артур

Партизанская адысея

апошнія гады, калі з-пад яго пярэ выйшла паэма, прысвечаная Пушкіну, і ён папрасіў напісаць да яе ўступнае слова. Выявілася, што гэты даволі ўнушальны памераў твор заснаваны на дакументальных матэрыялах, і ў значнай ступені аўтабіяграфічны. Ён прысвечаны партызанскай барацьбе з акупантамі мясцовага атрада "Алеся", якім камандаваў Аляксей Кастроўскі, і групе дэсантнікаў, закінутых у сорака другім годзе з Вялікай зямлі для выканання спецазначанняў. Дэсантнікі з самага пачатку знайшлі прытулак у сяле Старыя Жаркі, што ў Клімавіцкім раёне, хаваліся ў вясковых хатах, па рацыі падтрымлівалі сувязь з Масквой. У сяле на той час знаходзілася і сям'я Попеляў: маці Сцепаніда, сястра Валя, будучы паэт Алеся і старэйшы брат Яўген. Попеляў сталі надзейнымі па-

мочнікамі, вушамі і вачамі дэсантнікаў, а потым і партызанскага атрада "Алеся". Аўтар рамана з'яўляўся непасрэдным удзельнікам і сведкам некаторых ваенных падзей, хоць на той час быў малым хлапчуком, але не па гадах вынаходлівы і смелы. Калі над групай дэсантнікаў нависла пагроза прамога арышту, ён пад выгладам нейкай дзіцячай патрэбы, неўпрыкметку прабраўся да іх у хату, паведаміў ім пра небяспеку. У нас перад вачамі разгортваецца сапраўдная эпапея партызанскай вайны, у якой удзельнічалі ўсе, ад старога да малага. Змаганне ішло на першы погляд звычайнае, без гротэска і артылерыйскіх кананад, але не менш зацятае і небяспечнае, чым на фронце, калі адзін неасцярожны крок ці слова магло каштаваць жыцця. Трэба ўявіць сабе, якое напружанне ахапіла жыхароў, калі немцы акружылі Старыя Жаркі і, сагнаўшы людзей у адно месца, дапытваліся, куды падзеліся дэсантнікі? Але ніхто не выдаў іх нават пад пагрозай расстрэлу. Немцы хацелі

спаліць жыхароў сяла ў адрыве жывымі, а потым вырашылі расстраляць трох братаў Кастроўскіх, у хаце якіх знаходзіліся дэсантнікі. Узнаўляе А. Попель і ўме-ла ўплывае ў тканіну рамана падзеі, якія адбываліся не толькі ў Старых Жарках, але і ў Клімавічах, ніткі з якіх цягнуліся ў партызанскі атрад "Алеся".

Адметна, што аўтар рамана з узнаўленнем драматычных падзей на старонках кнігі змяшчае фотаздымкі былых удзельнікаў партызанскага змагання, друкуе схему-карту вёскі Старыя Жаркі, каля якой высаджыўся дэсант Плотнікава, дзе ўмоўнымі значкамі паказаны дэсантнікі, дзе стаяла іх рацыя, якія пабудовы займалі паліцаі. Усё гэта азначае, што ў аснову свайго рамана ў вершах "Легендарнае сяло" Аляксандр Попель паклаў дакументальны матэрыял, што, несумненна, робіць твор праўдзівым і вартым увагі клімавіцкіх краязнаўцаў.

Васіль МАКАРЭВІЧ

Яшчэ адна загадка Купалы, або Хто аўтар верша «Беларус»?

Думаецца, прыцягальнасць постаці Янкі Купалы для даследчыкаў не толькі не змяншаецца з цягам часу, але і, наадварот, узрастае, бо, нягледзячы на значны дасягненні купалазнаўства ва ўзнаўленні малавядомых старонак біяграфіі паэта, адшуканні і навукова-тэарэтычным асэнсаванні яго творчай спадчыны, адкрываюцца новыя факты, якія патрабуюць уважлівага разгляду.

Дзякуючы росшукама А. Бяляцкага, У. Конана, Я. Янушкевіча ды іншых, стала вядома пра стасункі Янкі Купалы з прадстаўнікамі хрысціянскай плыні нацыянальна-адраджэнскага руху канца XIX — пачатку XX стст., супрацоўніцтва з імі на рэлігійна-асветніцкай ніве. Адчувалася, што, працягнуўшы працу ў гэтым кірунку, можна прыйсці да цікавых знаходак.

Так і здарылася, калі, пры ўважлівым праглядае беларускай каталіцкай газеты "Bielarus" у адным з нумароў ад 22 мая 1914 г. звярнуў на сябе ўвагу аднайменны верш, падпісаны крыптанімам **I.L-wicz**. Адрозненне ў гэтым атрыбуці твора, якое і прадвызначыла далейшы шлях пошукаў. Спачатку неабходна было акрэсліць кола тагачасных аўтараў, што супрацоўнічалі як з рэлігійнымі, так і свецкімі культурна-асветніцкімі выданнямі, або прымалі ўдзел у выдавецкай дзейнасці, арганізаванай на пачатку XX ст. беларускімі адраджэнцамі, і маглі выступіць пад узгаданым крыптанімам.

Пры знаёмстве з гісторыяй узнікнення газеты "Bielarus" высветлілася, што адным з ініцыятараў яе стварэння стаў І. Луцкевіч, вядомы не толькі як рулівы зборнік нацыянальна-культурнай спадчыны беларусаў, але і як здольны пісьменнік, публіцыст. Аднак, нягледзячы на відэавочную рознабаковую адоранасць гэтай асобы, ні ў даступных на сёння выданнях таго часу, ні ў сучасных адукацыйных звестках, не ўдалося адшукаць звесткі, якія б пацвердзілі, што І. Луцкевіч пісаў вершаваныя творы або карыстаўся такім крыптанімам.

Спадзяванне на грунтоўную працу Я. Саламевіча "Слоўнік беларускіх псеўданімаў і крыптанімаў (XVI—XX ст.)" (1983), якая магла б праліць святло на дадзеную праблему, таксама не апраўдала сябе, бо сярод прыведзеных навукоўцам крыптанімаў, запісаных лацінскім шрыф-

там, патрэбны не значыўся. Гэта яшчэ больш падагрэла цікавасць як да самога верша "Беларус", так і да таямніцы яго аўтарства.

Не выключалася, што да напісання твора спрычыніўся хтосьці з маладога пакалення святароў, якое прыйшло ў беларускую літаратуру на пачатку XX ст. і спрабавала свае сілы ў паэтычнай творчасці. Так у поле зроку трапіў Янка Ляўковіч — ураджэнец Гарадзеншчыны, які з 1911 па 1914 г. вучыўся ў Віленскай духоўнай семінарыі, быў адным з удзельнікаў культурна-асветнага гуртка, арганізаванага семінарыстамі. Аднак на якія-небудзь згадкі пра яго паэтычныя спробы натрапіць не пашчасціла.

Інтрыга захоўвалася, таму наспела неабходнасць пашырыць кола аўтараў, удзельніц ў яго ўсіх, хто на гэты час паспеў ужо звярнуць на сябе ўвагу, каб у выніку супастаўляльнага аналізу іх вершаў з "Беларусам" паспрабаваць знайсці супадзенні як на ідэйна-тэматычным, так і на мастацка-вобразным узроўнях. Прыгадалася, што ў 1912 г. у Вільні пабачыў свет зборнік "Чыжык беларускі" І. Ляўковіча, больш вядомага пад псеўданімам Гальяш Леўчык. Але параўнанне яго твораў з іншымі зборнікамі, так і пазнейшых з вершам, надрукаваным у беларускай каталіцкай газеце, тыпалагічнага падабенства паміж імі не выявіла.

Між тым, уважлівае працятанне паказвала, што па стылістыцы "Беларус", хутчэй за ўсё, адпавядае купалаўскай манеры творчасці. Яго лепшыя як з раннім польскамоўным вершам Янкі Купалы "Białorusin", так і з напісанымі праз нейкі час творамі "Беларус", "Брату-беларусу", беларусацэнтрызм, які не толькі пакладзены ў аснову іх ідэйна-мастацкай канцэпцыі, але і вынесены ў загаловак. Што датычыць рытміка-меладыйнай і страфічнай арганізацыі "Беларуса", то прыклады аналагічнага малонка верша няцяжка знайсці ў Янкі Купалы. Гэта даволі пераканаўча можа пацвердзіць супастаўленне чатырохрадкоўяў адшуканага твора і купалаўскага верша "Я мужык-беларус":

У "Беларусе":

Беларус-мужычок
Ён працуе ўсягды
Рана, у поўдзень, у змрок,
А не выйдзе з бяды.

У Янкі Купалы:

Я мужык-беларус, —
Пан сахі і касы;
Цёмен сам, белы вус,
Пяззі гзве валасы.

Відавочна, як у першым, так і ў другім варыянце, у першапачатковых строфах адзін і той жа вобраз рэпрэзентаваны сэнсавы і фармальна блізкімі лексемамі: *беларус-мужычок / мужык-беларус*, што сведчыць на карысць магчымага адзінства аўтарскай сістэмы паэтыкі. Прычым выпадкі супадзення паэтычнага матэрыяла "Беларуса" і іншых твораў Янкі Купалы не адзінкавыя. Напрыклад, тэкстуальна падобныя як радкі "з яго пот аж ліе / а бывае яшчэ / ён і песні паяе", так і "пахает, пахает / і галосіць песні, / увесь потам пакрыты" ("На старую ноту"), а таксама "гараваць, працаваць / ён ад малку прывык" і "там працуй і гаруй, маладых / сваіх сіл на чужых не жалеі" ("Не тужы").

Увогуле, матыў гаротнага лёсу селяніна як заканамернага выніку адлучэння яго ад асветы, пакладзены ў аснову верша "Беларус", у розных варыяцыях прысутнічае і ў творах Янкі Купалы "Покуль уздызе сонца", "Вучыся", "Чаго нам трэба" і інш. Акрамя таго, наяўнасць у тэксце прастамоўнай формы *sietaki* польскамоўнага выразу *się taki*, наводзіць на думку пра дачыненне да яго аўтарства Янкі Купалы, які, будучы выхаваным ў беларускім шляхецкім асяроддзі, у роўнай ступені валодаў і беларускай і польскай мовамі.

Заставалася знайсці пераканаўчыя доказы таго, што паэт не толькі быў знаёмы з гэтым выданнем, але і, верагодна, супрацоўнічаў з ім. Сведчаннем цікавасці Янкі Купалы да першай беларускай каталіцкай газеты стаў ліст ад 2 чэрвеня 1913 г., адрасаваны Б. Эпімах-Шыпілу, у якім ён наўпрост звярнуўся да свайго апекуна з просьбай купіць і прысылаць яму "Bielarus". Напэўна, паэт уважліва сачыў за інфармацыяй, звязанай з падзеямі вакол Рубяжэвіцкага крыжа, якую ён неўзабаве выкарыстаў пры напісанні артыкула "Вера і нацыянальнасць".

Таксама высветлілася, што менавіта ў гэты час, калі ў сувязі з пашырэннем выкарыстання беларускай мовы ў касцельным

набажэнстве ўзнікла неабходнасць выдання "Кантычкі", якая складалася б з рэлігійных песень на евангельскія сюжэты, прымеркаваных да адпаведных святаў, то ў перакладзе іх з польскай на беларускую мову прыняў удзел разам з К. Каганцом і Янка Купала. Прыкметна, што зборнік, у які ўвайшлі найбольш дасканалыя стылізаваныя пад народныя рэлігійныя песні купалаўскія тэксты, пабачыў свет у 1914 г. у віленскай друкарні "Зніч", дзякуючы намаганням рэдактараў "Bielarus" А. Бычкоўскага і Б. Пачопкі.

Таму публікацыя аднайменнага верша ў беларускай каталіцкай газеце магла стаць заканамерным вынікам такога супрацоўніцтва, тым болей, што яна адпавядала далёкасяжым планам рэдакцыі, паводле якіх, як адзначае ў кнізе "Беларускі хрысціянскі рух" А. Станкевіч, меркавалася "прыцягнуць лепшыя пісарскія сілы" для папулярызацыі выдання. Калі ўлічыць той факт, што з ім у той ці іншай ступені было звязана шырокае кола людзей, з якімі ў Янкі Купалы былі добрыя адносіны, у прыватнасці, тут друкваліся Б. Эпімах-Шыпіла, А. Астромавіч, сродкі на газету здабываў Ф. Будзька, то хто-небудзь з іх мог натхніць паэта на такі крок.

Намаганні рэдакцыі не былі марнымі ў гэтым кірунку, бо на старонках выдання знайшлося месца для вершаў такіх вядомых аўтараў як З. Бядуля, А. Гарун і інш., чые творы выходзілі з друку, падпісаныя псеўданімамі ці крыптанімамі. Не стаў тут выключэннем і верш "Беларус", які суправаджаўся крыптанімам, хутчэй за ўсё, утвораным ад ініцыялаў сапраўднага імя і прозвішча Янкі Купалы. На карысць такога меркавання сведчыць тое, што паэт, падпісваючы свае матэрыялы, даволі часта карыстаўся такімі варыянтамі як **I.L.**, адной літарай **Л.**, або **J.Lucewicz** ці **Lucevič**. Відавочна, што ў выпадку спалучэння і невялікай трансфармацыі іх утвараецца новы крыптанім.

Так, знаёмства з малавядомымі старонкамі жыцця і творчасці Янкі Купалы дазволіла як выйсці на адкрыццё невядомага раней верша, так і адшукаць не зафіксаваны раней крыптанім.

Алена ВАЛЬЧУК

«А на тым беразе...»

У зале выставы Вілейскага краязнаўчага музея днямі адбылася прэзентацыя кнігі паэтыкі, журналісткі Клаўдзіі Дубовік "А на тым беразе..." Паэма прысвечана лёсу незвычайнай асобы, жанчыны, маці, урача афтальмолага вышэйшай катэгорыі кандыдата медыцынскіх навук — Але Сямёнаўне Петраш-Зайцавай. Чым жа ўразіў яе лёс паэтэсы?

Родам Ала Сямёнаўна з Палтаўшчыны, вёска — Вялікія Ліпнягі. Нарадзілася яна ў сям'і бедных сялян у студзені 1925 года. Маці з прыходам новай улады была брыгадзірам-палыводам, а бацька ў 30-я стаў старшынёй калгаса.

Але менавіта народ Украіны зведаў усе цяжкасці голадмора ў 33-м, а неўзабаве і жудасныя гады Другой сусветнай вайны...

У 1943 Ала Петраш страчвае адразу і маці, і родную сястру...

Нягледзячы на бізлітасны час і лёс Ала выдатна скончыла школу і паступіла ў Кіеўскі медыцынскі інстытут.

Яе любімага чалавека — Уладзіміра Зайцава, інжынера-будаўніка, размеркавалі ў Вілейку, яна паехала разам з ім і адрэагавала тут 51 год запар: спачатку ўрачом-хірургам, а затым 36 гадоў урачом-афтальмолагам.

Звыш 2 тысяч аперацый на вочы, абарона кандыдацкай па вельмі складанай тэме, якая ўнесла важкі ўклад у медыцынскую навуку. Дзесяць гадоў была праведзена дыспансерызацыя звыш 10 тысяч навучэнцаў школ у сельскай мясцовасці. Апрача штодзённай працы ўрача — яна маці двух пудоўных сыноў — Юрыя і Алега, іграе ў гарадскім тэатры, удзельнічае хору ветэранаў.

Яе творчыя сувязі вельмі шырокія: доўгія гады сябрвала з вілейскай паэтэсай Ганнай Новік.

Але Сямёнаўне — 82! Яна страціла большую частку зроку. Але бачыць сэрца і душой. Таму аўтар, распавядаючы біяграфію А. Петраш-Зайцавай, імкнулася данесці лёс самой Украіны, бо як нельга забыць родную маці, так нельга забыць і той родны край, тую зямельку, якая дала першыя вытокі жыцця. "А на тым беразе..." Усё, што адбылося на тым беразе дзяцінства, нельга выкінуць з сэрца альбо з памяці.

Імпрэзу ладзілі супрацоўнікі гарадской бібліятэкі. Удзел у прэзентацыі прынялі народныя калектывы аўтарскіх песні "Элегія" пад кіраваннем Таціяны Захарыч, спявак і самадзейнай кампазітар Леанід Гайчук, хор ветэранаў Вілейскага Палаца культуры.

Гераіно паэмы павіншаваў старшыня Вілейскага раённага Савета дэпутатаў Яўген Ігнатюк, прадстаўнік Вілейскай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы — Галіна Аўласовіч, загадчык паліклінікі, калегі — Сяргей Грынцэвіч, сябра — мастак Эдуард Мацішонак і шмат іншых...

У зале сабраліся сябры і аднадумцы Алы Сямёнаўны і паэтэсы Клаўдзіі Дубовік. Вечарыня ўзрушыла прысутных свайей цэльнасцю.

Кацярына САНИНА

Паэзія, жывіцца і проза?

Што цяжэй — маляваць фарбамі альбо словамі? Анатоля Бароўскі ў сваім сшытку паэзіі, які быў выдадзены нядаўна ў Мінску, паспрабаваў сумясяціць адно з другім.

"З бліскавіцай заручыся" — так назваў аўтар свой невялікі зборнік вершаў. З аднаго боку, кніжка, калі не лічыць асобных вершаў, надрукаваных у розны час у часопісе "Полымя" і некаторых газетах, стала новай старонкай у творчасці празаіка, журналіста і мастака. З другога — папярэдняя дзейнасць зрабіла выразны адбітак на ягоную паэзію.

Амаль кожная старонка сшытка аздоблена ўласнымі ілюстрацыямі аўтара. Пейзажы і фантастычныя сюжэты адыгрываюць ролю своеасаблівага працягу ці дапаўнення да літаратурных твораў. Дарэчы, малюнкі вельмі гожа. Але гаворка ўсё ж не пра іх. А пра тое, што намалявана словам. Так, вершы Анатоля Бароўска сапраўды нагадваюць замалёўкі. Падчас без пачатку і канца. Кароткі адрэзак рэчаіснасці, урываек думкі

складае цэлы верш. Як на мастацкім палатне мы бачым толькі цяперашні момант, які быў ахоплены вокам, а пасля пэндзлем мастака, так і аўтар толькі канстатуе існаванне пытання, з'явы, стану, не даючы адказаў:

Адмыслова ўсё ж
у гародзе гарога —
цяжка падымацца і ісці з гары...
Мо таму й машын задуха многа,
што
багата
гор
крутых
у Ма-
зы-
ры?

Па сутнасці, чатыры радкі — і гэты верш-замалёўка. Пра што мініяцюры аўтара відавочна з самой назвы зборніка. Значная частка кніжкі прысвечана любай жанчыне. Вершы на гэтую тэму складаюць асобны раздзел "Лісты да каханай". Анатоля Бароўскі імкнецца мроіць пра каханне — высокае, светлае, незям-

ное. Адным словам, "бліскавічнае". Але каханне для аўтара — паняцце шматграннае. Побач з узнёсласцю і рамантыкай часам суседнічае голая фізіялогія...

Прырода — яшчэ адна любоў Анатоля Бароўскага. Гэта відавочна з іншых двух вялікіх раздзелаў — "Васільковая чырвань" і "Кужаль восені". Класічныя вобразы, што паўтараюцца з вершаў і верш — месяц, вясна, гай, рака, снег, ноч, птушка. Але, калі вясна, дык на Палессі, калі рака, то Сож, калі гай, то беларускі. Лірыку аўтара можна назваць пейзажна-патрыятычнай. Гэта іншы раз падкрэслівае той факт, што Бароўскі не абышоў і тэму Чарнобыля. З болей у сэрцы гаворыць ён пра пакінутыя вёскі, пра мёд лясных пчол, які ніхто не будзе збіраць, бо ён — агрута.

Заглавак апошняга раздзела зборніка "На крылах мелодыі" нагадвае яшчэ пра адну тэму і, разам з тым, асаблівасць вершаў Бароўскага — прагу да разняволенасці пачуццяў і думак:

Вывраўся з зямнога
палону
ў Галактыку...
тут шыр і прастор.

Але свабода аўтара яшчэ і ў вольным абыходжанні са словам, рыфмай. Паэт нярэдка дазваляе сабе так званыя паэтычныя вольнасці. Часам яны незаўважныя, іншы раз падкрэсліваюць натуральнасць разваг. Але падчас выглядаюць, як звычайная моўная неахайнасць.

Вершаў у класічным выглядзе (з пастаянным рытмам, "гладкай" рыфмай і выразна акрэсленымі чатырохрадкоўямі) у сшытку мала. Большасць — верлібры альбо нападбелыя ці цалкам беляы. Чаму? Відаць таму, ў споведзях думка не абмежавана паэтычнымі нормамаі, што дазваляе ёй вольна ліцца. Пасля працятання паэтычнай кнігі А. Бароўскага ўзнікла жаданне яшчэ і яшчэ раз уважліва перачытаць яго глыбокую і адметную па сённяшнім часе прозу.

Вольга ШАКАЛЬ

«...Жыць думкай аб народзе і Радзіме»

Віктар ГАРДЗЕЙ

* * *

О край за дымкай палявою,
Тваё святло ў душы збярог.
І з горкім шчасцем, і з бядою
Іду сюды — на твой парог.

Перад узлескам чабаровым
Трава да пояса стаіць.
Ракочуць велічныя словы:
Жывому — жыць! Зямлі — радзіць!

Гарыць зара калінай спелай.
Заве грыбная парасля.
Каб толькі ж сэрца не счарсцвела
І ні сягоння, ні пасля.

Ах колькі іх, людзей нявінных,
Няма, няма сярод жывых.
За іх, за іх любіць павінны
І гэты бор, і паплавы.

Зялёны мёд у звонкіх сотах.
Бусліны клёкат ручая.
О Беларусь, тваёй пяшчотай
Душа не ўсцешыцца мая!

Уладзімір СКАРЫНКІН

Беларусі

Белая Русь мая!
Чыстая ты мая!
Родная ты мая!

Белыя гоні бульбы,
Белыя косы дзяўчат.
Воблакаў белых над Бугам
Вечны парад.

Белых грыбоў кашолкі,
Белыя плечы бяроз,
Белыя россыпы золкіх
Чыстых святальных рос.

Белых туманаў плыні,
Белыя вершы буслоў.
Ціхая завадзь Бялыніч,
Рык белавежскіх зуброў.

Вейкі рамонкаў белых,
Белыя грывы завей.
Чыстыя душы смелых,
Простых тваіх людзей.

Не засмуцілі войны
Позірк лагодны твой.
Толькі бялеюць скроні
Ўдовінай сівізной.

Белая Русь мая!
Чыстая ты мая!
Родная ты мая!

Анатоль ДЭБІШ

* * *

Зайжды я рады,
што мне выпаў лёс такі —
Жыць думкай аб народзе і Радзіме.
Які ні быў бы шлях цяжкі —
Не гандляваць душой
і марамі сваімі.

Зноў снізну нябёс
сячэ маланкі меч,
Над Нёманам зара
паходняй дагарае.
І Вежа Белая аблокаў цені з плеч
На травы золкія
ў святальны час страсае.

Тут — Беларусь...
Яна у павязі вякоў,
У квецені вясны
ўстае перада мною.
І адчуваю я душою зноў і зноў,
Як памяць на вякі
мяне нітуе з ёю.

Віктар РАКАЎ

Бацькаўшчына

Калі і ёсць у чым,
то тут мне каецца:

І сноп,
і птах
і я — з тваёй раллі.

Ці не таму так скачуць жураўлі,
Калі да родных балацін вяртаюцца?

І я ўзлятаю
разам з імі, любымі,
Гляджу,
якая ж ты, мая зямля!

Звініць, пье над залатымі зрубамі
Святая роднасць —
сноп,
і птах,
і я...

Сяргей ГРАХОЎСКІ

Дубовы ліст

Стаяць дубровы
ў жнівеньскай красе,
Плывуць у вырай журавы і гусі,
Дубовы ліст, у жылках і ў расе
Мне нагадаў абрысы Беларусі.

Яго мая кранаецца рука,
А ён нібыта выкаваны з броні.
І жылка кожнага дубовага лістка
Злілася з жылкай на маёй далоні.

Алесь РАЗАНАЎ

* * *

Радзіма, да цябе з мальбой
і нараканнем
не скрануся.
Я ў весялоці не з табой,
з табой у роздуме і ў скрусе.

Высвечвала бяздонным дном,
ў акно ўзіралася з'інела,
і ведзьмавала туманом,
і летам бабіным звінела.

Калі будзіла весялоць?!
А прахаплюся — ты ўсё будзіш.
І мне няўцяям, адкуль ты ёсць,
адкуль пасля з'яўляцца будзеш.

Ты не ўмяшчаешся ў куток,
дзе трыніць Буг, дзе Белавежа...
Твае не вызначыць мне межы
і не намацаць твой выток.

У свет балючы дабала,
у снежны свет — мае усходы
ідуць: там ты... там ты была!..
Ты ўся наводдалі зайсёды.

Змітрок МАРОЗАЎ

* * *

Мне Богам дадзена Радзіма.
А адабраць яе ў мяне
Пад страхам смерці немагчыма
Тым, хто жыруе на мане.

Мне Богам дадзена Радзіма.
І я заручаны душой
З яе азёрнымі вачыма,
З яе жытнёвай цішынёй.

Мне Богам дадзена Радзіма...
Зноў, як замову, паўтару:
"Мне без яе жыць немагчыма,
Без Беларусі я памру".

Серафіма БЕСТАВА

Ветэранам

Ветэраны-жыццялюбны,
Ў вас цана жыцця — другая.
І багацця водар згубны
Тлумна вас не ап'яняе.
Хоць балаць старыя раны,
У вачах — святло, узнёсласць.
Бо зайсёды вы прымалі
Дні, як падарункі лёсу.
Ўсім скажыце, ветэраны,
Што жыццю цаны няма.
Вы ж зямельку ўратаваную
Цалавалі недарма.

Міхась БАШЛАКОЎ

**За Радзіму
(успаміны франтавіка)**

Ноч. Нам трэба узяць вышыню.
Артабстрэл. Не узяць галавы.
Кожны шэпча малітву адну,
Каб застацца толькі жывым...

А фашыст, быццам ведае, гад,
Б'е і б'е, дзе залёг наш узвод.
І здаецца, што кожны снарад
Прабівае цябе навывёт.

Перасіліць патрэбна страх,
Вышыню неабходна узяць.
Шчэ імгненне...
І ты на нагах —
І не страшна цяпер паміраць...

**На радзіме
Купалы**

У Вязынку Купалаву прыеду,
Калі заходзіць сонца за бары...
Яшчэ паўсюдна раскашуе лета
І хмельна пахнуць травы на зары.

Пагоркамі прайдуся над палямі,
Паслухаю п'янкую цішыню.
І далеч адгукнецца жайрукамі,
Што гімн складаюць
зайтрашняму дню.

Дубы стаяць,
як волаты між поля —
Над імі прашумела шмат вякоў.
Пясняр тут марыў
аб шчаслівай долі,
Разгадваў сэнс і таямніцу слоў.

Шчымлівыя вячэрнія дарогі...
Брыду ў сутонні,
стомлена маўчу.
Малітву да Купалы,
як да Бога,
Пад вечным небам
стоена шапчу...

* * *

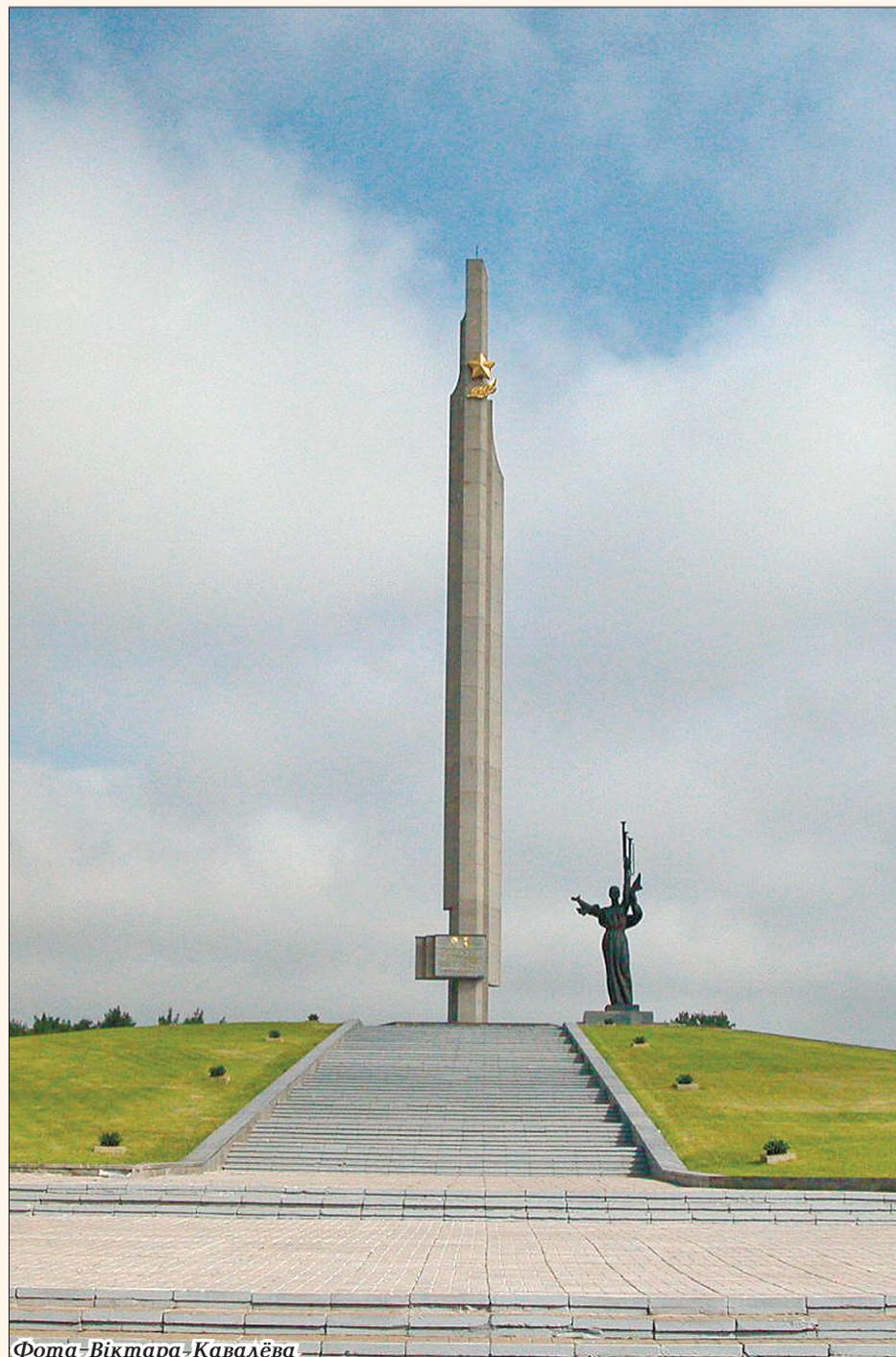
Бяжыць удаль дарога залатая
На схіле дня
між залатых палёў.
І сонца залатое дагарае
Над рэхам пазалочаных гаёў.

А цішыня бяздонная такая
Прапахла залацістаю смугой...
Бяжыць,
бяжыць дарога залатая
Пагоркамі Айчыны залатой...

* * *

Айчыну не клянціце,
Не ганьце задарма.
Якая ёсць — любіце...
Другой у нас няма...

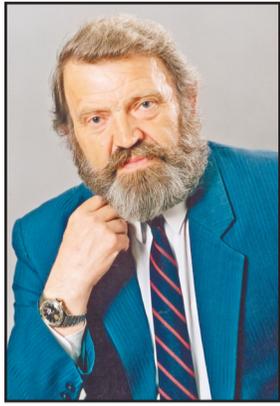
І не ламайце рукі,
І не патрэбна слёз.
Радзіма — не прынука...
Радзіма — гэта лёс...

Фота-Віктара-Кавалёва

Памяці брата —
Нафрановіча Мечыслава
Іосіфавіча

На допыце

Аркадзь НАФРАНОВІЧ

Апавяданне

ўзялася). І тут жа сканаў ад атрыманых ран. Сцяпан цудам ацалеў. З боку праціўніка ўзяла цела некалькі ракет, пачалася бязладная страляніна. Потым зноў стала ціха. На хуткую руку выкапаў Сцяпан яму, пахаваў свайго баявога таварыша і рушыў наперад, час не чакаў: загад камандавання павінен быць выкананы дакладна і ў прызначаны тэрмін.

Праз хвілін дваццаць хады Сцяпан апусціўся на зямлю, стаіў дыханне, прыслушаўся — па ягоных разліках недалёка былі нямецкія бліндажы. Наўкола стаяла падазрона мёртвая цішыня. Па-пластунску пачаў рухацца далей. Праз колькі часу зноў сцішыўся, насцярожыў слых. І тут лёгкі подых ветру данёс да яго абрыўкі нямецкай гаворкі. Прасунушыся паўзком яшчэ з паўсотні метраў, Сцяпан убачыў у мутным паўзмку два агеньчыкі, якія то падымаліся ўверх, то рухаліся ўніз ці ўбок. Разведчык зразумеў: курылі і прыглушана гаварылі два немцы, якія неслі каравул. Вядома, у бліндажах адпачывалі варожыя салдаты і афіцэры. Вартавы сядзелі на краі акопа, спінамі павернутыя да Сцяпана. Патрабавалася максімальная асцярожнасць: стукні прыкладам аўтамата ад каменчык ці, не дай бог, кашляні — бяды не мінаваць. Сцяпан бясшумнай вужакай прапоўз яшчэ пару дзесяткаў метраў і літаральна зліўся з вільготна-халаднаватай зямлёй. Трэба было падумаць, што рабіць далей, бо любы пралік быў раўназначны смерці.

Сцяпан рыхтаваўся да рашучага рыўка. Дастаў з ножнаў, што віселі на рамяні, армейскі нож і заціснуў яго рукаятку ў левай руцэ, а ў правай трымаў рулю аўтамата. І калі сэрца балюча таўханула ў грудзях, а ў галаве хтось ударыў у цяжкі звон, наймавернай сілы спружына адарвала Сцяпана ад зямлі. У некалькі скачкоў ён апынуўся каля спіна непрыяцеляў. Два амаль адначасова ўдары — нажом у шыю і прыкладам аўтамата па галаве. Ні справа, ні злева ніводнага ўскрыку. Абмякла-нерухомае цела немца, што трапіў пад удар нажа, спіхнуў у траншэю, а другому засунуў у рот кляп, закруціў за спіну рукі, звязаў іх вяроўкай. Усё было зроблена за лічаныя хвіліны. Ускаціў гітлераўца на плашч-палатку і пацягнуў яго, рухаючыся паўзком назад, да сваіх. Немец аказаўся нялёгкім, гэтакі валун з цэнтнер вагой. Сцяпан рухаўся наперад, абапіраючыся на зямлю левым бокам. Слабелі ад рэзкіх штуршкоў ногі, млела правая рука. Так прапоўз да самага кустоўя, за якім пачынаўся невялікі змешаны лес. Спыніўся, прыслушаўся — ззаду было ціха. Сцяпан, як рыба, выкінутая з вады, хапаў паветра, а сэрца так часта білася, што балюча было нават у горле. На плашч-палатцы затузаўся гітлеравец: аглушаны прыкладам аўтамата, ён ачунаў. Разведчык добра траснуў яго, падняў на ногі і штуршком у спіну загадаў ісці. Немец занатурываўся, але добрая апялывуха зрабіла сваю справу.

Выбраліся з кустоў, пайшлі лесам. Бралася дзень. Далёкія зоркі холадна ззялі на цёмным небе. Сцяпан быў усцешаны: пагоні не было, праз нейкую гадзіну будзе дакладваць камандаванню аб паспяховым выкананні баявога задання. А потым і адпачынак. Вось толькі шкада сябра, слаўны быў хлапчына, колькі ён расказваў пра свой Татарстан, запрашаў пасля вайны пагасціць у ягонай вёсачцы, што глядзелася ў светлыя воды Волгі.

Лес пачаў радзец, паказалася жаўтаватая істужка дарогі, за якой пачыналася нешырокая паласа хмызняковых зараснікаў, далей знаёмае поле, а там і сваё блізка. Сцяпан, узяўшы немца за каўнер шыняля, даў яму знак спыніцца. Стаяла цішыня. Толькі дзесьці ў лясным гушчары ўскрыкнуў патрывожаны нечым крумкач. Рушылі далей. Не паспелі ступіць на абочыну дарогі, як раздалася:

— Хальт!

Сцяпан рэзка павярнуў назад, каб дацца ў лес, — перад ім, як з-пад зямлі, выраслі аўтаматчыкі. Рука пацягнулася да пояса, на якім вісела граната-лімонка, але... сэрца не адважылася...

— Хэндэ хох! — раздалася грозна-патрабавальная каманда. Сцяпан узяў рукі. Акружылі, абязброілі. Так разведчык аказаўся ў лагеры ваеннапалонных.

3. — Сцёпка, уставай, палова восьмай гадзіны, — не магла дабудзіцца мужа Ларыса. Ён толькі на золку ўпаў у глыбокі сон і цяпер нешта мармытаў і не меў сілы расплюшчыць вочы. Нарэшце абудзіўся, рэзка падняўся з ложка. Пабрыўся, перакусіў і стаў апранацца. Прыхінуў да сябе Ларысу і ціха, але весела сказаў:

— Не перажывай, усё будзе добра!

Ларыса паправіла яму гальштук і вачыма сказала: "Ідзі!" Калі Сцяпан павярнуўся да дзвярэй, яна па-мацярынску перахрысціла яго і прашаптала ўслед: "Беражы цябе Бог, Сцяпанка!"

4. У пракуратуру Сідарчук з'явіўся ў прызначаны час. Пастукаўся ў дзверы, зайшоў у кабінет, паклаў на стол павестку.

— Сядайце, — сказаў следчы, падсунуўшы партсігар з папяросамі, запрасіў закурыць.

— Дзякую, — адказаў Сцяпан і дастаў з кішэні пінжака пачак "Беламора". Не паспеў чыркнуць запалніччай, даў яму прыкурыць.

Сцяпан зацягваўся дымам на поўныя грудзі і непрыкметна разглядаў чалавека, які рыхтаваўся весці допыт.

— Як працуецца, Сцяпан Васільевіч? — спытаў следчы, глядзячы ў паперы, што ляжалі перад ім.

— Нармальна, — спакойна адказаў Сідарчук.

— Так-так, — прамармытаў пад нос-бульбінку ахоўнік правапарадку і загадкава пастукаў па сталае мяккімі падушачкамі кароткіх пальцаў.

— А скажыце, міл чалавек, чаму вы восенню сорок трэцяга здаліся немцам у палон? — яго позірк нібыта падаўся наперад, гатовы наскрозь прасвідраваць падследнага.

Сцяпан вытрымаў паўзу, каб сабрацца з думкамі, пачаў нетаропка распавядаць гісторыю свайго палону.

— Вы і сябе, і нашы ўзброеныя сілы пакрылі такой ганьбай, якую нічым нельга змыць, — у голасе следчага прагучалі жорсткія ноткі.

— Але ж я такі не адзін, у пачатку вайны сотні тысяч, нават мільёны чырвонаармейцаў трапілі ў палон...

— Вы мне тут дэмагогію не разводзьце. Што, не ведаеце,

якога погляду адносна ўсіх, хто здаўся немцам у палон, прытрымліваецца таварыш... — тыцнуў ён пальцам у столь.

Твар следчага пакрыўся чырвонымі плямамі, ён нервова правёў рукой па сталае, нібы змятаў з яго смецце, і зноў паўтарыў пытанне:

— І ўсе ж, толькі чэсна, чаму вы здаліся ў палон?

— Жыць хацелася...

Следчы кінуў кароткі погляд на Сідарчука, сказаў, як абухом агрэў па галаве:

— Застрэліцца не хапіла духу?

У кабінцеце ўсталявалася мёртвае цішыня...

Сідарчук, нібы працяты электрычнасцю, нерухома сядзеў на крэсле і бяздумна глядзеў у закратаванае акно. Словы следчага для яго былі гromам з яснага неба.

Рэзкі скрып вывеў Сцяпана з задумненасці: следчы выцягнуў са стала скрынку. Пакорпаўшыся ў паперах, дастаў адтуль пісталет і паклаў яго каля сябе. Гэта і аздачыла, і насцярожыла Сцяпана.

— Я чакаю вашых аргументаў, Сцяпан Васільевіч!

І тут цяргненне ў Сцяпана лопнула:

— Дык ж у хуткім часе пасля таго, як трапіў у палон, с групай верных таварышаў ажыццявіў уцёкі. Адшукаў партызан, зноў хадзіў у разведку. Потым удіўся ў адну з частак Чырвонай Арміі.

Сідарчук замаўчаў: уся ягоная ўвага засяродзілася на варапанай сталі пісталета.

— Дык што... вас... прымусіла... — далята, як праз сон, да Сцяпана. Ён быў у тым стане, калі ўжо не мог успрымаць адрасаваныя яму словы. "Няхай будзе што будзе!" — успыхнула ў разгарачанай галаве. І Сцяпан са спрытам тыгра ўскочыў з крэсла, у імгненне вока схавіў пісталет і, узвёўшы рукі, нацэліў зброю ў лоб следчага:

— Рукі ўгару!

Следчы адразу і не ўцяміў, што адбылося. Не ў сілах прагаварыць ані слова, ён з жыццельным страхам у вачах глядзеў на свайго падследнага. Апамятаўшыся, дастаў насоўку і пачаў выціраць буйныя кроплі поту на твары і лысай галаве.

— Што вы робіце... як вы смеете... гэта разбой... зараз жа вярніце на месца пісталет...

У яго нервова торгалася левая шчака, трэслася ніжняя сквіца.

— Ру-у-кі ўгару! — ціха і патрабавальна працадзіў скрозь зубы Сцяпан. Ён наблізіў дула пісталета да пераносіцы свайго мучыцеля.

Дрыжачыя рукі следчага цяжка папаўзлі ўверх. Сцяпан паклаў пісталет на ранейшае месца і сказаў:

— Вось так і я здаўся ў палон.

ненавістым фашыстам:

— Біце, гады, страляйце! А я жыўцом не здамся, не пачастую вас мядком! Не дачакаецеся!

Неўзабаве дзядок схавався ў засені бліжэйшых дрэў. Ён цяжка дыхаў, пот цурчэў па твары, узмакрэла ўсё цела і вопратка.

Вяскоўцы пачулі крык Змітрака, кінуліся да яго. Хто як мог, супакойвалі, суцяшалі старога. Потым усе ўхвалялі ягоны спрыт, радаваліся, што ўсё добра абышлося, што Змітрак Піліпаў здолеў выратавацца ад смерці.

Аднак ніхто ўжо не мог нічога зрабіць — усе толькі назіралі за страшным пажарам, за клубамі чорнага дыму, што шугаў над іх роднымі хатамі. Балюча было глядзець, як ворагі дашчэнту спапялялі ўсю вёску.

1.

На званок дзверы адчыніла жонка. Сцяпан, распрагнаючыся, заўважыў у ейным позірку неспакой і трывогу.

— Што здарылася?

Ларыса замест адказу паказала вачыма на маленькі столик, што месціўся ў калідоры. Там ля тэлефоннага апарата ляжала папера: гэта была павестка, у якой прадпавядалася, каб ён — Сідарчук Сцяпан Васільевіч — заўтра з'явіўся ў пракуратуру.

Сцяпан некалькі разоў уважліва і няспешна перачытаў друкаваныя радкі і адчуў, як часцей забілася сэрца і балюча затахкала кроў у скронях. Але ніводным мускулам на твары не выдаў здрадливага неспакою, які раптоўна нахлынуў на яго. Адарваўшыся ад паветкі, ён ўбачыў поўныя насцярожанай заклапочанасці вочы Ларысы. І толькі яна намерылася нешта спытаць, як ён апырэдзіў яе:

— Не хвалойся, у мяне на заводзе ўсё ў парадку, — і паклаўшы руку на жончына плячо, дадаў, — за мной наогул не водзіцца аніякіх грахоў.

2.

...Было далёка за поўнач. Ларыса, падцягнуўшы калені да жывата і па-дзіцячы падклаўшы рукі пад шчаку, соладка спала, забыўшыся на ўсё. А Сцяпан не спаў, перабіраў у памяці ледзь не па днях сваё жыццё. Рана спазнаў цяжкую працу, жыў заўсёды з мазаля. Прайшоў нялёгкамі франтавымі дарогамі, ніколі не хаваўся за спіны сваіх таварышаў, першым паднімаўся ў атаку. І таму неаднойчы быў прадстаўлены да высокіх урадавых узнагарод за паспяховае і ўмелае выкананне баявых заданняў.

"Чаго ж выклікаюць у пракуратуру? Паўгода ўжо мінула, як вярнуўся з фронту. Што ім ад мяне трэба?" — Сцяпан пакутліва шукаў адказы на пытанні, якія вярэдзілі ягоны розум. І раптам мільганула думка: няўжо і цяпер на замётцы з-за палону?

Ён ціха падняўся з ложка, каб не разбудзіць жонку, пайшоў на кухню, закурыў, са смакам зацягнуўся дымам. Падыхаўшы ля адкрытай форці свежым паветрам, вярнуўся ў ложак, зрабіў спробу хоць бы задрамаць, але гэта яму не ўдалося, і ён зноў аддаўся ўспаминам...

Аднойчы, гэта было глыбокай восенню 1943 года, ён атрымаў загад дабыць "языка". Пад раніцу, дзесьці а чацвёртай гадзіне, пайшоў Сцяпан са сваім сябрам Амуратам Лебедзем у разведку. Адолелі запуццелае поле, сталі прабірацца праз лясок. Толькі адышлі ад яго якую сотню метраў, радаўся выбух: Амурат наступіў на супрацьтанкавую міну (аднаму Богу вядома, адкуль яна

Той выпадак помніцца палешукам з часу ваеннага ліхалецця.

Неяк летняй раніцай у вёску Мядзведзічы вараннем наляцелі злыя, што аўчаркі, фашысты на чорных матацыклах. Як правіла, адзін заўсёды кіраваў матацыклам, а другі, уладкаваўшыся ў прычэпленую мольку і пільна зыркаў па баках і наперад, гатовы ў любы момант стрэліць з кулямёта. Нелюдзяў было недзе каля трыццаці.

У вёсцы — суцэльная ціш і спакой. Яшчэ за два дні да гэтага вяскоўцы дружненька сабралі ўсё самае неабходнае і пакінулі свае котлішчы, каб атабарыцца ў бліжэйшым лесе.

Як на тое ліха, непаседлівы, але яшчэ рухавы дзядок Змітрак Піліпаў надумаў непрыкметна прабрацца да

Міхаіл ШУЛЬГА

Дзядулеў мядок

свае хаціны, якая прыляпілася да ўскраіны вёскі, каб адкапаць прыхаваны слоік-двухлітровік мядку. Ласунак быў якраз дарэчы ўсім, асабліва дзецям.

Толькі Змітрак выцягнуў з жоўтапаісчанай ямінкі слоік ліпавага мёду, як да ягонага слыху даляцела далёкае вуркатанне. Дзед спачатку не сцімаў, што гэта такое, але прыродны інстынкт падаказаў, што набліжаецца небяспека. Стары, не губляючы марна часу, колькі было моцы і спрыту, з усіх ног падаўся ў лес, да сваіх.

Неўзабаве на вялікай прасторы за вёскай паказаліся немцы на матацыклах. Яны павольна праяздажалі мошці, які злучаў берагі невялікай рачулки. Гергечучы на сваёй мове, ворагі здалёк заўважылі постаць чалавека, што аддалялася ад крайняй хаты.

Дзед Змітрак сваім старэчым зрокам таксама прыкмеціў ворагаў і паскорыў хаду, наколькі хапала дыхання. Каб зручней было бегчы, дзядуля адной рукой моцна заціскаў пад пахай слоік з мёдам, а ў дру-

гой трымаў зашмальцаваны картуз. У яго была адна мэта: як мага хутчэй дабегчы да выратавальнага лесу, да сваіх.

Адзін фашыст раптам спрытна спешыўся і панёсся за ўцекачом па ўтравелым полі. На бягу ён імкнуўся пацэліць з аўтамата ў Змітрака. Астатнія немцы кінуліся яму на дапамогу. Было дзіўна, што кулі ціўкалі, свісталі вакол старога палешука, аднак ніводная не зачэпала яго.

Бег ён, ужо з усіх сіл выбіваўся і са злосцю крычаў

Абразок

Арт-пацеркі

Чэрвеньскімі днямі ў межах грамадска-культурнай акцыі "Мы — беларусы!" прайшлі гастролі Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы ў Фінляндыі. Гэты творчы візіт адбыўся дзякуючы запрашэнню Надзвычайнага Паўнамоцнага Пасла Рэспублікі Беларусь у Фінляндыі Уладзіміра Дражына і падтрымцы Міністэрства культуры Беларусі. У Нацыянальным Александрыйскім тэатры горада Хельсінкі нашы артысты Мікалай Кірычэнка, Аляксандр Падабед, Зінаіда Зубкова, Віктар Манаеў, Зоя Белахвосцік, Дзмітрый Есяневіч, Яўгенія Кульбачная, Андрэй Гладкі, Раман Падаляка, Ганна Хітрык, Міхаіл Зуй ды іншыя прадставілі дзве работы. Гэта пластычны спектакль "С.В." паводле п'есы А.Чэхава "Вішнёвы сад" (рэжысёр Павел Адамчыкаў) і спектакль-рэквіем "Вечар" паводле А.Дударова (рэжысёр Валерый Раеўскі). Пераклад п'есы "Вечар" на фінскую трансліраваўся падчас імпрэзы бягучым радком, сама ж тэма адзіночкі, пакінутых дзецьмі вясковых старых аказалася блізкай тамтэйшай публіцы. Дарэчы, пачаткам беларуска-фінскіх тэатральных стасункаў можна лічыць пастаноўку ў пазамінулым сезоне на купалаўскай сцэне п'есы Лаўры Руахонен "Вольга", на прэм'еру якой драматург прыязджала з Хельсінкі ў Мінск.

Сталічны Палац мастацтва здадкаваў на сустрэчу Алімпійскім гульням у Пекіне выстаўку "Спорт". Каля паўсотні айчынных майстроў жывапісу, графікі і скульптуры прадставілі на ёй творы адпаведнай тэматыкі. Нячаста ўдаецца сабраць такую разнапланавую і маштабную экспазіцыю, бо далёка не кожны мастак здатны ўдала ўвасобіць спынення "гарачыя імгненні" хуткасці ды спрыту, спартыў-

ных рэкордаў, памкненняў на сустрэчу пераможнаму фінішу. Уздэльнікі гэтай выстаўкі ўвасобілі ў сваіх работах цэлае сузор'е беларускага спорту — алімпійскіх чэмпіёнаў Вольгу Корбут, Аляксандра Мядзведзя, Алену Бялову, Леаніда Гейштэра, Сяргея Макаранку, Алега Каравая, Ігара Макарава... Між іншым, жывапіснае палатно Уладзіміра Новака "Футбол" ды кампазіцыйна скульптара Максіма Пятруля "Гіры, аб'яднаныя ў колцы" будуць прадстаўлены на біенале, што адкрыецца ў Пекіне ў пярэдадзень Алімпійскіх гульняў.

У горадзе над Бугам з гастроліма пабываў Нацыянальны акадэмічны драматычны тэатр імя Максіма Горкага. Спектаклі прайшлі на сцэне Брэсцкага тэатра драмы і музыкі, калектыў якога тымі чэрвеньскімі днямі выступаў у Мінску. Гастрольны рэпертуар горкаўцаў склалі разнажанравыя і пераважна прэм'ерныя спектаклі: "Утаймаваныя свавольніцы" паводле Уільяма Шэкспіра, "Васа" паводле Максіма Горкага, "Уяўны хворы" Жана Батыста Мальера, "Ідэальны муж" Оскара Уайльда, "Злоўлены сеткай" паводле Рэя Куні ды "Легенда пра беднага д'ябла" паводле Уладзіміра Караткевіча.

С. ВЕТКА
Фота Кастуся Дробова

Маляваў Палессе — і вайну...

Споўнілася 100 гадоў з дня нараджэння берасцейскага жывапісца Івана Рудчыка, вядомага майстра лірычнага пейзажу, тэматычнай карціны і партрэта. Яго творчасць непарыўна звязаная са станаўленнем і развіццём выяўленчага мастацтва Беларусі ў паслеваенны перыяд. Іван Дзям'янавіч удзельнічаў у Вялікай Айчыннай вайне. Быў адным з заснавальнікаў Брэсцкай абласной арганізацыі Беларускага саюза мастакоў. Памёр у 2000 г.

Нарадзіўся Іван Рудчык на Любліншчыне ў вёсцы Дабратычы ў сялянскай сям'і. З сямі гадоў давалося яму выпрабаваць бежанскія дарогі Першай сусветнай вайны. З бацькамі апынуўся пад Уфой. Дадому яны вярнуліся толькі ў 1919 годзе. "Ужо ў дзіцінстве адчуў зачараваны свет народнага мастацтва", — успамінаў Іван Дзям'янавіч. Яго дзядзька быў іканапісцам, і творчая цікаўнасць пляменніка-пастушка, затым батрака, сустрэла з яго боку падтрымку. Але галоўным настаўнікам для І. Рудчыка была сама прырода, а школай і крыніцай натхнення стала народная творчасць. Менавіта яна легла ў аснову яго мастацтва. Пасля службы ў польскай арміі І. Рудчык трапіў у школу прыгожых мастацтваў у Кракаве, але ж беднасць не дазволіла завяршыць адукацыю. У 1935 г. за прыналежнасць да КПЗБ і антыўрадавую дзейнасць польскі суд пакараў Івана Рудчыка двума гадамі турэмнага зняволення. У турме Іван Дзям'янавіч зрабіў два накіды, адзін з якіх пазней лёг у аснову карціны "Пратэст вязняў КПЗБ". Палатно гэтае захоўваецца ў краязнаўчым музеі Брэста. Іван Рудчык знаходзіўся з сям'ёй у Брэсце, калі выбухнула Вялікая Айчынная. У час акупацыі ён падтрымаў сувязь з падполлем, а затым пайшоў у партызанскі атрад пад камандаваннем В. Чапігі. Выконваючы баявыя заданні, Іван Дзям'янавіч удзельнічаў таксама ў выданні партызанскай газеты "Народныя мсціўцы", вёў дзённік партызанскага злучэння. З набліжэннем фронту ў красавіку 1944-га атрад атрымаў

указанне перайсці Буг і працягваць барацьбу на тэрыторыі Польшчы. Як яркія сведчанні, мастацкія дакументы таго часу народзіцца пазней пад пэндзлем Рудчыка карціны "Лясная крэпасць", "Бой пад Ромблевам 14 мая 1944 г.", "Партызанскія вогнішчы". Адрозна пасля вайны ў Брэсце быў адкрыты Дом народнай творчасці, які аб'яднаў у творчую групу Івана Рудчыка, Івана Дмухайлу, Мікалая Дударова, Пятра Данелію, Васіля Шыкіна, Мікалая Аўчыннікава, Івана Фяліцава, Мікалая Чурабу. Гэта была маладая тады пляяда заснавальнікаў брэсцкай суполкі мастакоў. Працавалі дружна, ездзілі на замалёўкі, эцюды. Кожнаму хацелася выказаць сябе, увасобіць перажытае. У 1947 г. адкрылася ў Брэсце першая абласная мастацкая выстаўка. Там І. Рудчык прадставіў работы на партызанскую тэму: карціны "Допыт «языка»", "Гаворыць Масква", "У чаканні грузу". Выстава сталася значнай падзеяй у грамадскім і культурным жыцці вобласці. Нястомная праца на пленэры, паглыбленае знаёмства з творчасцю вядомых беларускіх мастакоў — Я. Зайцава, А. Шыбнёва, В. Цвіркі, У. Кудрэвіча і інш. — садзейнічалі паліўнаму прафесійнаму ведаў, пашырэнню выяўленчага арсенала, паглыблялі рэалістычны светлагляд мастака. Перыяд 50-х гадоў азнаменаваўся станаўленнем і самасціварожэннем мастака, яго творчым узлётам, росквітам духоўных і фізічных сіл. Прырода Палесся — ляс, лугі, азёры, нівы — стала крыніцай натхнення. У тагачасных пейзажных

творах "Вясенні разліў", "Лён цвіце", "Палессе", "Белаежская Пушча" адлюстраваліся ўсхвалявана-радасныя адносіны мастака да прыроды, разуменне яе велічнай прыгажосці. Тады ж І. Рудчык піша шэраг твораў на партызанскую тэматыку: "Пераход параненых на Вялікую зямлю", "Партызанскі налёт", "Дазор", "Партызанскі лагер", "З баявога задання" і іншыя.

У тых жа гадах мастак прадсталяў Брэстчыну ў Маскве на Дэкдадзе беларускага мастацтва двума творамі: "Вясенні разліў" і "Ваколцы Сенежа". У яго творах наступнага дзесяцігоддзя назіраюцца знешнія простасць і выразнасць матываў, свежасць каларыту, тонкае адчуванне выяўленчай з'явы і пэўнае пранікненне ў стан прыроды. У выявах самых простых з'яў жыцця Іван Дзям'янавіч дасягае многага. Тут няма колеравых маляўнічых эфектаў, няма і натуралізму, ёсць пранікнёнае мастацкае пачуццё ва ўнісон вялікаму супакою прыроды. Панарамаю быцця раскрываюцца перад гледачамі захапляльная квецень траў, туманныя далагляды, водныя плёсы, снежныя зімы, летнія буйства і восенняя панікальсць і стомленасць прыроды.

Шэраг работ, створаных мастаком па слядах вайны і на тэму Брэсцкай крэпасці, дапаўняюць партызанскую тэматыку і складаюць адзіны цыкл, прысвечаны барацьбе з фашызмам: "Крывавы світанак 22 чэрвеня 1941 г.", "Зарыва Айчыннай вайны", "Ля сцен баявой славы" ды інш. Яны звязаныя з дарогімі для яго ўспамінамі пра трыюмнае юнацтва, франтавыя дарогі і з памяццю пра тых, хто не вярнуўся з вайны. Ганаровыя граматы, медалі дадаліся да ўрадавых узнагарод СССР і Польскай Народнай Рэспублікі, атрыманых І. Рудчыкам за баявыя заслугі. Значную частку сваіх творчых работ ён перадаў у дар вайскавай часці, за што быў ушанаваны знакам "Выдатнік культурнага шэфства над Узброенымі Сіламі СССР". Лепшыя творы жывапісца набываліся Мастацкім фондам і Міністэрствам культуры БССР, а іх рэпрадукцыі ў свой час друкаваліся на старонках перыёдыкі, аздаблялі часопісы.

Пётр ЗАРЭЦКІ
г. Брэст

Але сказаць не давалося

У маладыя гады я прагнуў сустрэч са знакамітымі прадстаўнікамі нашай літаратуры і мастацтва старэйшага пакалення, якім на заранку мінулага стагоддзя выпала быць піянерамі ва ўсіх нашых нацыянальных пачыненнях. Пра ўсе гэтыя стрэчы з імі я калі-небудзь распавядаў ў вялікай падборцы пад агульным назовам "Крэскі старэйшын". Сёння ж мне прыгадалася адна сустрэча з народнай артысткай СССР Ларысай Пампееўнай Александроўскай у яе кватэры летам 1972 года.

Я наведваў Ларысу Пампееўну некалькі разоў, і кожнага разу нам было пра што пагаварыць. Аднойчы загаварылі пра Янку Купалу. З якой пары яна яго ведала? Якія сустрэчы з ім памятаюцца? У Ларысы Пампееўны вялікі збор пласцінак са сваімі спевамі. Пласцінкі запісаны ў Маскве, Германіі ды іншых краінах свету. Слухаем "Вечарынку ў калгасе". Голас Ларысы Пампееўны вылучаецца якойсьці чысцінёй: вольны жаўрук у паднеб'і звінніць. "Лепшага выканання гэтай песні я не чуў", — казаў некалі Рыгор Шырма. Затым слухаем "Восень", песню поўную журбы і смутку. "Я гэтую песню кожнага разу слявала Купалу", — кажа Ларыса Пампееўна. — А падчас адной з сустрэч у Маскве ён слухае яе і плача, сляза коціцца. "Чаму ты плачаш?" — пытаюся. "Успомніў нашу восень", — адказвае ён, змахваючы

слязу ў сваёй стрыманай усмешцы. "Ён да мяне часта звяртаўся, — згадвае Ларыса Пампееўна. — Перакладаў "Кабзара". Перакладае які раздзел і кіча мяне: "Ты ведаеш украінскую мову. От паслухай, што ў мяне атрымалася..." Прачытае які радок ці два і кажа далей: "Не, лепш ты пачытай!" Ізноў, падчас нашых маскоўскіх спатканняў: "Што гэта ўсё туды ды туды на канцэрты ездзіш?" Туды — гэта значыць, на фронт. "Трэба было б і да нашых хлопцаў у лес завітаць..." Гэта фактычна ён скіраваў мяне да партызанаў. Апошні раз усё прасіў, каб не бавілася, каб хутчэй вярталася з фронту: "Нешта я табе такое добра хачу сказаць", — паабяцаў ён. Але сказаць не давалося. Неўзабаве Купала трагічна загінуў. Я была на ягоным пахаванні..."

Уладзімір СОДАЛЬ

«Хай хоць дзіце выжыве»

Вера Кроз — музычны крытык, журналіст, адна са старэйшых аўтараў "ЛіМа" — рыхтавала гэтае выданне разам з малодшай сястрой Зінаідай Чавускай-Ільяховай, вядомай піяністкай і педагогам. Зінаіда нарадзілася пасля вайны, і трагічнасць мінулых падзей раскрывалася для яе праз лютэрака сямейных расповедаў ды ўспамінаў блізкіх. Маленства Веры прыпала на гады фашысцкай акупацыі. Няцяжка ўявіць, які лёс напаткаў бы яўрэйскую дзяўчынку ў мінскай гета, калі б не яе выратавальніца — клапатлівая нянька Марыя Кандратаўна Маскаленка. "Хай хоць дзіце выжыве!" — вырашыла яна. І, рызыкуючы сабой, дапамагла дачцэ музыкантаў — опернай спявачкі Доні Кроз і дырыжора Навума Балазоўскага — перажыць тыя жорствы часы. Дамовілася са святаром царквы Аляксандра Неўскага пахрысціць маленькую Бэлу, дала ёй, цяпер ужо Веры, сваё прозвішча, перад немцамі выдавала дзяўчынку за сваю ўнучку...

"Навек у памяці: Мінскае гета — і жыццё, і слёзы, і любоў... Выпуск шосты" вылучаецца сярод выданняў на тэму мінулай вайны пранізіва шчырай, гранічна адкрытай, вельмі асабістай аўтарскай інтанацыяй. Мініяцюрная кніжыца — гэта не толькі ўспаміны Веры Кроз пра гаротныя гады дзяцінства, згадкі пра лёс яе радні. Гэта і развагі пра вялікія страты, якія зведала Беларусь. І шчымыя матывы Халакосту. І эскізныя, але выразныя гатры жыцця творчай інтэлігентцыі Мінска 1930 — 50-х гадоў. І дзівосная, пяшчотная мелодыя любові, кахання, жыцця, што працінае ліставанне опернай прымадонны Доні Кроз і пісьменніка, журналіста Міхаса Чавускага, які замяніў загінула бацьку аўтаркі гэтых успамінаў (дарэчы, цікава лістраваных).

Выданне ажыццёўлена пад грыфам Гістарычнай майстэрні ў Мінску, Мінскага міжнароднага адукацыйнага цэнтра, Дортмундскага міжнароднага адукацыйнага цэнтра, Саюза беларускіх яўрэйскіх грамадскіх аб'яднанняў і абшчын.

Лана ІВАНОВА

Флейта як від узбраення

Сцяпан Сізко (1924 — 1989) быў з людзей нешараговых, незаменных, надзейных, самаахвярных. На такіх, што называецца, свет стаіць.

З яго педагагічнай, арганізатарскай, выканальніцкай дзейнасцю звязаны значныя старонкі ў гісторыі айчыннага музычнага мастацтва: напрыклад, функцыянаванне кафедры камернага ансамбля ў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі. Ды мала хто ведае, што гэты эрудзіраваны, далікатны і дасціпны, шчыры і вялікадушны, апантаны музыкai чалавек прайшоў дарогамі вайны.

“Тата пра вайну гаварыў вельмі рэдка, — расказвае старэйшая дачка Сцяпана Уладзіміравіча, музыказнаўца Галіна Сізко. — Адночы ўспомніў, як ішлі з пераможнымі баямі і пасля ўзяцця чарговага горада іх запрасілі ў суседнюю часць за святочны стол, як вярнуўшыся “з гасцей”, заблыліся па-

ставіць вартавых на ноч, і Сцяпан Уладзіміравіч, пасаромеўшыся будзіць камандзіраў, вырашыў падзяжуршыць сам. Каб не заснуць, узяўся абіраць бульбу. За гэтым заняткам яго і заспелі ўранні камандзіры. І ўзнагародай за поўную ванну чыстай бульбы яму быў дазвол спаць аж суткі... А эпізод з жыцця роднага музычнага ўзводу, які пудам ацалеў падчас начнога мінамётнага абстрэлу, тата нават занатаваў”.

Малодшая дачка Сцяпана Уладзіміравіча, піяністка Вольга Сізко-Габрыелян беражліва захоўвае хатні архіў. Сярод нот і дакументаў, старых фотаздымкаў, ліставання Сцяпана Уладзіміравіча з жонкай, вядомай музыказнаўцай Верай Аляксандраўнай Сізко, асаблівае месца займае тое, што звязана з вайной...

Калі яна пачалася, брэсцкаму хлапчуку, студэнту мясцовага музычнага вучылішча, было 17... Тры гады чакаў ён прыходу Чырвонай Арміі, і як толькі пачалося вызваленне заходніх абласцей Беларусі, добраахвотнікам уступіў у савецкае войска. Са жніўня 44-га служыў у 120-й гвардзейскай стралковай дывізіі, на пачатку 45-га быў накіраваны ў вучэбна-паказальны аркестр 2-га Беларускага фронту. Пазней гэты музычны калектыў быў перайменаваны ў Асобны ўзорны аркестр штаба Паўночнай групы войск. С. Сізко займаў там пасаду саліста на флейце, а з часам дадаўся абавязкі асістэнта дырыжора і выкладчыка музычна-тэарэтычных дысцыплін (зразумела, што музыканты дзялілі з вайскоўцамі і ратныя будні, і радасныя рытуалы, і хвіліны смутку). Дэмабілізаваўся ў 1948 годзе, завяршыў навучанне ў Брэсцкім вучылішчы, з адзнакай скончыў Беларускае дзяржаўнае кансерваторыю, паступіў у Ленінградскую — у аспірантуру...

Ордэн Айчынай вайны II ступені, медалі “За перамогу над Германіяй”, “За вызваленне Варшавы”, “За ўзяцце Кёнігсберга” нагадваюць пра вайсковыя версты жыццёвай дарогі С. Сізко. А лісткі яго чырвонаармейскай кніжкі гарталі як унікальную памятку тых дзён, калі за Перамогу змагаліся і музы. Побач з пералікам салдацкага абмундзіравання ў графе “Узбраенне і тэхнічная маёмасць” пазначана: “уласная флейта”.

С. Б.

Дзень у цэнтры Еўропы

Свята мастацтваў “Мірскі замак-2008” адбывалася 31 мая, на памежжы вясны ды лета. І той сам па сабе незвычайны дзень вылучыўся амаль містычным супадзеннем дзвюх знакавых для айчынай культуры падзей.

31 мая, калі ў Міры ладзіўся вялікі канцэрт пад назвай “Беларусь у цэнтры музычнай Еўропы”, удзельнікі і госці фестывалю гаварылі пра тое, што сціплае мястэчка на Гарадзенскай зямлі ў гэты дзень мае права пачуваць сябе сапраўдным цэнтрам нашага кантынента. І акурат у той апошні майскі дзень у старажытным Полацку быў устаноўлены памятны знак “Цэнтр Еўропы” і старажытны беларускі горад атрымаў ад Дзяржстандарта сертыфікат у пацвярджэнне такога статусу... Зрэшты, хіба пакрыўдзіліся б жыхары гістарычнай мясціны ля сутоку Дзвіны і Палаты, даведаўшыся, што цэнтр Еўропы на адзін адзіноткі дзень перамясціўся ў заходнім напрамку — да сцен легендарнага Мірскага замка?

Нашы унікальныя замкі ды старасвецкія сядзібы сталіся творчай спажывай для ўдзельнікаў народнага фотаклуба “Гродна”, які ўзначальвае званы майстар мастацкіх здымкаў, журналіст, дэпутат Гродзенскага абласнога савета дэпутатаў Аляксандр Ласмінскі. Пад яго кіраўніцтвам у межах сёлетняга фэсту была зладкавана выстаўка “Беларусь старажытная”. Эфектныя і кранальныя, стрыманыя і маляўнічыя выявы адметных мясцін, глыбіннымі каранямі звязаных з айчынай гісторыяй, выклікалі каскад складаных пачуццяў. Спачатку — замілаванне, калі не гонар, з нагоды нашай архітэктурна-ландшафтнай спадчыны. Потым — засмучэнне, абурэнне і роспач з нагоды абьяквата, нядабайнага ці нават варварскага стаўлення да свайго, роднага гісторыка-культурнага набытку. Сам Аляксандр Ласмінскі, яго маладзейшыя калегі, самы, бадай, спанатраны з якіх Андрэй Янкоўскі, адкрылі гледачу унікальнасць Гальшанаў і Поразава, Шчорсаў і Малаго Мажэйкава, Сцяпанішкаў і Відзаў, Альберціна і Кушыянаў, Бянонаў і Мастоў Правых ... Дзiesiąткі назваў, добра вядомых і не знаёмых зусім, і за кожным краявідам — захваленне прыгажосцю і трывожны зварот, заклік: аднавіць, зберагчы. Пакуль не позна...

Мірскія навуковыя чытанні сёлета прысвячаліся тэме “Музычная культура Беларусі: гісторыя і сучаснасць”. Пра гэтую ўсеадымную, надзённую і жывую гаворку рыхтуецца ў “ЛіМе” асобная публікацыя. Таму проста падкрэсла, што навукова-практычныя канферэнцыі з’яўляюцца не толькі унікальнай адметнасцю, а і кан-

цэптуальным падмуркам тых фестывалю, якія ладзіць у невялікіх гарадах і мястэчках Нацыянальны канцэртны аркестр Беларусі пад кіраўніцтвам Міхаіла Фінберга. Маэстра, дарэчы, штотаз падкрэслівае, наколькі важнае ў арганізацыі такога сур’ёзнага і паслядоўнага фестывальнага руху разуменне і падтрымка з боку мясцовых улад, раённага кіраўніцтва. А пра плён мастацкіх імпрэз сведчыць зацікаўленасць публікі.

Канцэртныя праграмы камерных калектываў Нацыянальнага канцэртнага аркестра “Беларусь у цэнтры музычнай Еўропы”, “Музыка ў духоўнай прасторы Беларусі. Шлях праз стагоддзі” ў Dome культуры мястэчка Мір, а таксама выступленне заслужанага калектыву пад кіраўніцтвам Міхаіла Фінберга з вялікім канцэртным песні ў Карэлічах — гэта сутрэча з жывым і зямным сузор’ем талентаў, гэта свежы букет эмоцый і ўражанняў, гэта крыніца духоўнага здароўя і станоўчай энергіі. Мініяцюры Мікалая Чуркіна, інструментальныя п’есы Мікалая Алада-

ва, легенда XX стагоддзя — Яўген Глебаў і жывая класіка нашых дзён — творы Дзмітрыя Смольскага, жанравыя нумары з балетнай спадчыны Генрых Вагнера, Станіслаў Манюшка, Мечыслаў Карловіч, Соф’я Радзівіл, Напалеон Орда, Міхал Эльскі, Міхал Клеафас Агінскі... Праз гэтыя імёны, праз высакародную творчасць нашых таленавітых суайчынікаў ладзіцца нябачны, але надзвычай трывалы масток між багатай мінуўшчынай нашай Бацькаўшчыны і яе днём сённяшнім. Гэты масток надзейна злучае Мір і яго слаўны людзкія цэнтры Еўропы...

Святлана БЕРАСЦЕНЬ

На здымках: Камерны аркестр пад кіраўніцтвам заслужанага артыста Беларусі Валерыя Сарокі; у атмасферы свята “Мірскі замак-2008” — маэстра Міхаіла Фінберга і старшыня Карэліцкага раённага выканкама Віктар Шайбак; перліна беларускага гоўлігства; фотавернісаж.

Фота Віктара Кавалёва

УСТАНОВА АДУКАЦЫІ «БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ УНІВЕРСІТЭТ КУЛЬТУРЫ І МАСТАЦТВАЎ»

АБ’ЯЎЛЯЕ ПРЫЁМ У АСПІРАНТУРУ НА 2008 ГОД

з агрывам і без агрыву ад вытворчасці па спецыяльнасцях:

- 05.25.03 — Бібліятэказнаўства, бібліяграфазнаўства і кнігазнаўства
- 13.00.05 — Тэорыя, методыка і арганізацыя сацыяльна-культурнай дзейнасці
- 17.00.09 — Тэорыя і гісторыя мастацтва
- 24.00.01 — Тэорыя і гісторыя культуры
- 24.00.03 — Музеязнаўства, кансервацыя і рэстаўрацыя гісторыка-культурных аб’ектаў.

Правілы прыёму — агульныя. Прыём дакументаў да 25 верасня 2008 года. Уступныя экзамены з 10 по 30 кастрычніка 2008 года.

Дакументы накіроўваць па адрасе: 220007, г. Мінск, вул. Рабкораўская, 17, аспірантура. Даведкі па телефоне: 8(017) 222 83 41.

Вандроўкі па Вязынцы і яе наваколлі

Пра Янку Купалу, здаецца, мы ведаем шмат. А ці ўсё? Неяк раз прыехаў мой сват з свайго дубровенскага лецішча, што паблізу ад Вязынкі, дык кажа:

— От, Ільч! Ты Купалам цікавішся. А не гэтак даўно я напаткаў унука тае бабкі, што колісь бабіла Янку Купалу.

Неяк у тлуме самых розных клопатаў я быццам бы і не пачуў гэтае сенсацыі. Ва ўсякім разе не засяродзіўся на ёй. Не распытаў, адкуль тая бабка, як яе звалі. Не выказаў і памкнення сустрэцца з яе ўнукам.

Праз нейкі час гаворка ў нас зноў зайшла пра тое спатканне і пра тую бабку, якая ў чэрвені 1882 года прыняла на свае рукі Ясіка Луцэвіча, перарэзала яму пупавіну і блаславіла яго з'яўленне на белы свет. І тут я сцяміў: гэта ж сапраўды вельмі цікава. Мала хто ведае сваіх бабак-павітух. А тут сам Бог спрыяе, каб людзі ўведалі імя той, якая першай прыняла на свае рукі тое дзіця, што пазней стане гонарам і славай Беларусі. І я пачаў прасіць свайго свата, каб ён пры нагодзе даведаўся ад таго ўнука найперш імя ягонай бабкі. А калі можна, дык хоць штосьці пра яе. І вось праз некаторы час патрэбную мне частку звестак я атрымаў. Прозвішча таго ўнука, які пахваліўся, што ягоная бабка прымала роды ў Бянігны Луцэвіч, — Мікола Мацюк. А імя бабкі-павітухі сват, пакуль ехаў, забыўся, вылецела з галавы. Але нічога, трэба толькі сустрэцца з гэтым унукам самому, каб пачуць тое, чаго прагнуў. Але вось якраз тое простае нечакана ператварылася ў доўгі і пакутлівы пошук. Ужо з год ці болей Міколу Мацюка не бачылі на дубровенскіх лецішчах, і ніхто не ведае, як яго знайсці. Таму наважыўся самастойна адшукаць гэтага чалавека, а разам з тым распытаць пра ўсіх вязынцаўскіх бабак-павітух з часоў народзінаў Янкі Купалы.

За вязынцаўскім шлагбаумам

Вязынцаў падчас народзінаў Яся Луцэвіча называлі фальварак пана Станіслава Замбжыцкага. Гэта быў досыць дабротны фальварак, гарманічна зладжаны суладна з прыгожай навакольнай прыродаю, з драўлянай забудоваю пры чыгуны.

У 1972 годзе з нагоды 90-годдзя народзінаў Янкі Купалы пад назваю Вязынкі аб'ядналі і дзве суседнія з Вязынцаў вёскі — Сяледчыцы і Гурнавічы. І хоць аж тром розным селішчам нададзены адзін назоў, але кожнае з іх па-ранейшаму захавала сваё аблічча. У Вязынцы яно сваё, фальваркаўскае, сядзібнае. У Сяледчыцах і Гурнавічах — сваё. Ёсць і яшчэ адна адметнасць: Купалава Вязынка — запаведнік. Яе ад суседніх вёсак аддзяляе вязынцаўскі чорна-белы паласаты шлагбаум.

Дык завітаем жа за гэты шлагбаум і пацікавімся, што за ім ведаюць пра нашчага сьліннага песняра. Ці жыве ў суседніх з Вязынцаў вёсках Купалаў дух?

Самая блізкая ад купалаўскай Вязынкі вёска — Сяледчыцы. Тут мне казалі, што колісь жыла вельмі спрактыкаваная бабка-павітуха Агатка Сай. Пра яе нават у Купалавай энцыклапедыі згадваецца. Народзілася Агатка Сай у 1861 годзе. На час народзінаў Янкі Купалы ў чэрвені 1882 года ёй было ўсяго трохі больш за дваццаць. Ці магла яна быць Купалавай павітухай? Звычайна павітухі былі больш сталыя, спрактыкаваныя кабеты, сямейныя, якія самі народзілі, выгадавалі шмат дзяцей, мелі ўжо ўнукаў. Агатка ж Сай з гэтай прычыны не магла быць на тую пару павітухай. Магла быць нянькай, памочніцай Бянігны. Так яно і атрымалася. Пра гэта і ў энцыклапедыі запісана. Агатка, жывучы паблізу Луцэвічаў, забягала на якую гадзінку-другую да Бянігны, каб пагуляцца з малым, пагушкаць і самай пацешыцца: радасць жа якая — новы чалавек на белы свет народзіўся. Гэтую радасць мелі і ўсе іншыя ў Вязынцы, хто сябраваў з Луцэвічамі, хто хаўрусаваў з імі, з кім яны былі ў суседстве. А Агатка Сай і на праўду была бабкай-павітухай, і досыць сьліннай, толькі значна пазней. Яе дачка, Юзэфа Сай, згадала, што яе матуля як бабка-павітуха "абслугоўвала" ўсю ваколліцу. Гукалі яе на разроды і з далёкіх, і з блізкіх вёсак. Яна ўсё ўмела рабіць з пэўным разуменнем. Ведала, напрыклад, як палегчыць пакуты жанчыны пры родах: найперш трэба было ўсе, якія ёсць, вузлы развязаць, усе замкі разамкнуць. Ведала, як і на чым пупавіну аддзяліць, у што яе загарнуць, дзе закапаць. Пупавіну, дарэчы, звычайна закопвалі пад ганкам ці пад парогам, каб любіў свой дом, свой кут. Ведала яна трохі і народную медыцыну. Агатка была акушэрка-самавучка. Першае купанне немаўляці, першае спавіванне, абрад укладвання

Як на свет радзіўся Янка

ў калыску — усё было падуладна ёй. Да сваіх парадзкіх тры дні хадзіла пасля родаў, рабіла розную працу. На хрэсьбінах бабка-павітуха была першай асобай.

Пасля народзінаў Ясыкі Луцэвічы нядоўга пажылі ў Вязынцы. А калі б пажылі даўжэй, Агатка Сай, несумненна, сталася б для Яся Луцэвіча той, кім сталася Арына Радзівонаўна для Пушкіна. Але для яе і той кароткі час, калі выпала пабыць нянькай пры Яську, ганаровы.

Параднёныя назвамі

За кіламетраў пяць-шэсць на захад ад Купалавай Вязынкі — вёска, а мо нават калісь і мястэчка, Повязынь. Назва гэтая, бясспрэчна, роднасная Вязынцы: Вязынка — Повязынь. Таму я і тут паспрабаваў пашукаць Купалавай прысутнасці і найперш пацікавіўся, ці былі ў Повязыні падчас народзінаў Янкі Купалы сьліннымя павітухі.

Паводле слоў Яніны Бокун такой павітухай была Мар'я Дварэцкая. Пражыла яна сто чатыры гады. Памерла дзесь у 1956—1957 гадах. Ніколі і нічым не хварэла. Невысокая, спрытная. Праз яе рукі прайшла ўся повязынская малеча. Гукалі яе на разроды, вядома, і ў суседніх вёсках. Бабкі-павітухі былі паважанымі ў вёсках людзі. Амаль чарадзейкі.

Вязынцаўская калыска

Кажуць: "Дарагі той куток, дзе рэзаны твой пупок". Можна быць, пад парогам тае парабкавай хаткі ў Вязынцы, дзе народзіўся Янка Купала, і прыкапана ягоная пупавіна.

Вязынка — святы куток беларусаў. Менавіта ў Радашковіцкім парафіяльным касцёле будучага песняра ахрысцілі і месцам ягоных народзінаў у касцельнай кнізе пазначылі Вязынку. Вязынка — гэта першае Купалава касмічнае адчуванне радзімы. Пад павольнае гайданне вязынцаўскай калыскі маленькаму Янку нязмушана перадаваліся беларускія рытмы яго будучых песняў-вершаў.

Гэтая Купалава калыска, у якой люлялі маленькага Янку, прываблівае і ўражвае сучасных нашых дзяцей, якія ўжо гадаваліся ў камфортных калясках-вазках.

Вязынцаўская гаспода

Вязынка! Шмат разоў я тут быў, але кожнае наведванне яе акрэслівае штось новае, раней не заўважанае. От неяк раз угледзеў у экспазіцыі гошы драўляны дамок з белымі аканіцамі. Пры ганку, таксама белыя, з драўляных круглячкоў, калоны. Пад здымкам подпіс: "Вязынцаўская сядзібная гаспода пана Замбжыцкага".

Дамок гэты мне падаўся дужа фэйны, зграбны. "Але які яго лёс?" — пацікавіўся я. "У пяцідзесятых гадах яго разабралі і кудысьці перавезлі пад клуб, балазе дрэва было сухое, моцнае". "Навошта перавезлі? — пытаюся. Хіба ён тут быў лішні?" "Не, не лішні, — кажуць мне, — але тады былі такія часы. Хацелі падкрэсліць сялянскае паходжанне Янкі Купалы, а тут побач такая фэйная панская гаспо-

да. То пакінулі толькі хатку арандатара і наймітаў, каб людзі спагадалі Луцэвічам, каб за Янкам Купалам замацавалася пра-летарскае паходжанне. Тады такія паве-вы вельмі практыкаваліся..."

Я абурваюся — вязынцаўская сядзіба перажыла такое ліхаліццё: вайну, пажары, іншую калатнечу, дачакалася мірнага часу — і на табе: знаходзіцца нейкі разумнік і разводзіць бедных з багатымі, а праўдзіва — разбурае вязынцаўскі сядзібны мемарыял, у якім нарадзіўся наш Прарок. І зараз мы маем скажонае ўяўленне пра гэты кут. Я яшчэ ўглядаюся ў абрысы колішняй вязынцаўскай гасподы і цікаўлюся, дзе яна колісь красавалася ў Вязынцы. "А от адразу за свірнам, на пагорку, дзе склеп. Гэта зусім блізка ад арандатаравай хаткі, у якой нарадзіўся Ясь Луцэвіч, дзе цяпер музейная экспазіцыя". З нагоды такіх удакладненняў зусім іншай для мяне паўстала Вязынка.

Эпілог-развязка

Вандруючы па Вязынцы і яе наваколлі, распытаючы пра вязынцаўскіх павітух з часоў народзінаў Янкі Купалы, у мяне з галавы не выходзіў Мікалай Мацюк. Ягоны расповед у перакладзе майго свата прагучаў для мяне прывагальна, магічна і, здаецца, праўдзіва: "Неяк, працуючы на лецішчы Гаіны Чопкі, Мікалай прынародна сказаў: "От на гэтым месцы, Галя, дзе цяпер ваша лецішча, жыў мой дзед з бабкаю. А бабка мая — сьлінная павітуха. Яна прыняла і Янку Купалу". Скажаў даверліва, з годнасцю, з гонарам за сваю бабульку".

Але ж дзе дзеўся гэты Мацюк? Каторы ўжо год яго не відаць у Дуброве. Праз тэўны час Бог паслаў мне чалавека, які таксама ведаў таго Мікалая. Ад яго я пачуў: "Мікалай гэты вось ужо колькі гадоў, як змёр". Вось такая нечаканка, нікім не прадбачаная. А, здаецца, гэтак былі блізкія да ісціны. Няўжо цяпер мы зусім страцім магчымасць знайсці яе? Нехта ж з ягоных родзічаў таксама чуў згаданую сямейную сагу. Спадзяюся, агульным намаганнем мы ўсё ж даведаемся імя Мікалавай бабулі, якая, паводле ягонага расповёда, прымала роды 25 чэрвеня 1882 года ў Бянігны Луцэвіч. Прынамсі, пасланы мне Богам чалавек таксама заклікаў мяне не адчайвацца: напытвацца і шукаць!

Кульмінацыяй майго доследа пра Купалаву бабку-павітуху сталіся словы Купалавай пляменніцы Ядвігі Раманоўскай. Летась, у юбілейны Купалавы дні з тэлевізійнага экрана сёмага ліпеня я пачуў ад яе: "Бабка-павітуха, якая прымала дзіця, нібыта казалі, што па ўсіх яе прыкметах гэты хлопчык, як вырасце, будзе вялікім чалавекам!". Аўтограф згаданых слоў Ядвіга Юліянаўна падаравала Літаратурнаму музею Янкі Купалы. Згаданыя словы гэтак сугучныя з маімі памкненнямі. Яна нібыта адгадала сэнс маіх намаганняў.

Уладзімір СОДАЛЬ

На здымку: калыска Янкі Купалы — экспанат філіяла Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы ў Вязынцы.

Фота аўтара

Сяргей ПАНІЗНІК

Сустрэча Коласа і Купалы

На парог узыходзілі,
нагінаючыся,
кланяючыся
цёмным сенцам.
І маціцы збрунелыя
угіналіся,
і скрыпела падлога,
зацяршаная
аерам і сенцам.
І Нёман лашчыўся
аб берагі расяняя,
і жыта слухала,
пра што бяседа...
Два дзецюкі
пад страхой саламянаю
на лавы,
за мужыцкім сталом
паселі.
...З пары той — што
засталося ў спадчыну?

Нёман-любоў
і любоў-палеткі,
мова-любоў —
бацькава, матчына,
дзяды,
дзядзькі,
дзецюкі,
дзеткі...

І вера, што недзе
ў высокай святліцы
задуму спеліць
цішыня галасістая...
Зямля Купалкавая,
зямля каласістая,
на парог твой ступаючы,
нельга не пакланіцца.

Павел ПРУДНІКАЎ

Вязынка

Бачыў я маляўнічыя
мазанкі
І палацы буйных гарадоў,
Але ціхая вёсачка
Вязынка —
Мною знойдзены
родны мне дом.
Я лічу сябе сынам —
не пасынкам —
На кавалку
святчэннай зямлі,
А таму непайторная
Вязынка
Цудадзейнаю сілай хмяліць.
Не стрымаць мяне
шумным
і гладзенькім
Гарадам
пад шатрамі чынар,
Бо на свеце ёсць ціхая
Вязынка,
Дзе Купала жыццё
пачынаў.

Купала пасля... «Спадчыны»

Першае выбранае паэзіі Янкі Купалы "Спадчына" зрабіла вялікае ўражанне на беларускую грамадскасць пачатку 1920-х гадоў.

Якуб Колас у 1922 годзе паспрабуе супакоіць "старых і маладых рэвалюцыянераў, будаўнікоў новага жыцця": "Зборнікам "Спадчына" Купала завяршае свой паэтычны дакастрычніцкі шлях і становіцца на новы, на шлях палкага прыхільніка і песняра новай эпохі, пачатак якой паклала Вялікая Кастрычніцкая сацыялістычная рэвалюцыя".

Што ж прадаўжае Купала на "новым шляху"? У студзені 1923 года загадам Наркамасветы БССР ён зацвярджаецца Старшынёй Гуманітарнай секцыі, у лютым гэтая ж установа накіроўвае ліст у ЦВК Беларусі, каб закупаць Купалаву бібліятэку для Дзяржаўнай бібліятэкі. У сакавіку верш "А хто там ідзе?" друкуецца ў перакладзе яшчэ на адну, на гэты раз — італьянскую — мову. У ліпені Купала едзе ў Канеў (Украіна), каб не проста прысутнічаць там пры адкрыцці помніка Тарасу Шаўчэнку, але каб ушанаваць геніяльнага паэта, які зрабіў на яго велізарны творчы ўплыў. У верасні разам з членамі Інбелкульта наведвае Усесаюзную сельскагаспадарчую выстаўку ў Маскве, дзе былі прадстаўлены шматлікія экспанаты і з Беларусі. Сустрэкаецца са знаёмымі масквічамі, "маскоўскімі беларусамі" (К. Буйло, М. Ганчарыкам, М. Аладавым і інш.).

Тагачасны верасень — выключны і па сённяшні дзень перыяд у Купалавым жыцці. Любімая тады беларускай інтэлігенцый газета "Савецкая Беларусь" (выходзіла на беларускай мове) паведамляе: рыхтуецца да тэатральнай пастаноўкі яго п'еса "Тутэйшыя".

У лістападзе 1923 года, вярнуўшыся з крымскага санаторыя, Янка Купала даведваецца пра незвычайна яркую падзею ў жыцці тагачаснай беларускай моладзі, маладых пісьменнікаў: у Мінску ствараецца літаратурнае аб'яднанне "Маладняк", пачне выходзіць часопіс з аднайменнай назваю. Ён змоладу, у царскай Расіі, зведаўшы прагу, боль па беларускамоўным выданні, шмат фізічных і творчых сіл аддаўшы рэдактарству "Нашай Нівы", выдатна ведаў, што такое новае магчымасці для друкавання твораў здольных маладых аўтараў. Забягаючы наперад, варта падкрэсліць, што часопіс "Маладняк" выканаў выдатную ролю ў грамадзянскім, творчым станаўленні новай плеяды беларусаў, заслужыў БССР неацэнную падтрымку. Але, на жаль, некаторыя аўтары, супрацоўнікі "Маладняка" ў шчырым служэнні ўладзе і ў маладым запале дапусціць праявы групаўшчыны, вульгарнага сацыялагізму (ты — "наш", ты — "не наш"). Крыху пазней яны шмат у чым разбіраюцца, ды многія з іх у 1930-я расплачваюцца за тое, што разабраліся ў сапраўдным...

Інтэлігентны, кампанейскі па натуре, Купала шчыра намагаўся пасябраваць з моладдзю, у тым ліку і з вельмі задзірыстай, бескампраміснай, якая лічыла, што толькі яна абавязана ствараць новую літаратуру і культуру. Моладзі ён прысвячае верш "Арлянятам" (пакуль толькі пачатак яго). Купала гарача падтрымаў і адкрыццё ў снежні 1923-га ў Мінску Вышэйшых курсаў беларусазнаўства.

У 1924 годзе Купала працягвае працу над паэмай "Безназоўнае", над вершам "Арлянятам". (Можна толькі здзіўляцца, што Купала, які мог пісаць у дзень па 300 радкоў, столькі месяцаў карпее над адным вершам! Ды Купалава "марудлівасць" мела свае прычыны).

Працягваецца пераможнае шэсце "Паўлінкі" (мабыць, заставаліся толькі лічаныя вёскі, дзе яна не ставілася), пішучца

новыя вершы, сярод якіх не столькі мастацкімі вартасцямі, колькі ідэйным зместам вызначаецца "... О так! Я — пралетар!..."

У лютым 1925-га пабачыў свет яго, можа, і першы "савецкі" зборнік паэзіі "Безназоўнае" (пачуйце і цяпер, сёння: якая адмысловая назва!). У маі многія з "буряпенных" маладнякоўцаў, ушаноўваючы 20-годдзе Купалавай творчасці, прысвяцілі яму літаратурны вечар. (Звычайная рэч? Не, не і не. Тады літаратурныя вечары ў асноўным прысвячаліся "новым"). Ды на той вечарыне нават і яны ўхвалялі Купалаву "ранейшую рэвалюцыйную і цяперашнюю асучасненую" творчасць, пэўным чынам супрацьпаставіўшы яе "застарэламу" Якубу Коласу з яго "доўгатэрміновымі" паэмамі "Новае зямля" і "Сымон-музыка". Больш таго: выйшаў юбілейны зборнік «"Маладняк" — Янку Купалу».

10 чэрвеня з'яўляецца Пастанова Савета Народных камісараў Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі, дзе не проста падкрэсліваецца, а *вылучаецца*, што за "дваццаць год Купала развінуўся ў выдатнага нацыянальнага паэта, волата беларускага прыгожага пісьменства, які праз час сваёй літаратурнай працы будзіў сялянскія гушчы ад цяжкага ўціску і заклікаў да сацыяльнага і нацыянальнага вызвалення". Урад пастанавіў: "1) надаць Янку Дамінікаву Луцэвічу (Янку Купалу) імя Беларускага народнага паэта, 2) прызначыць яму на ўсё жыццё персанальную пенсію" (дакументы, прыведзеныя Г.Кісялёвым у яго кнізе-даследаванні "Пуцявінамі Янкі Купалы"). Каб цяпер змясціць нават пералік тых устаноў і асоб з Беларусі і з-за яе межаў, хто павітаў Янку Купалу, патрэбна не адна газетная старонка. Што праўда, то праўда: многія віншавалі шчыра *генія беларускага народа*.

Але сёння нямала ўражвае факт, які доўга замоўчваўся. 10 чэрвеня СНК БССР побач

са сваёй пастановай пра найвышэйшае ўганаванне Янкі Купалы адначасова (здаецца, у закрытай для грамадскасці пастанове) дадаў, што паэт вызваляецца... ад усіх службовых пасада.

У ліпені таго года 43-гадовы (безумоўна ж, яшчэ маладжавы, ва ўсіх адносінах дзейсны) Купала становіцца ганаровым ці, як пазней гаварылі, "персанальным" пенсіянерам! З хлебам і да хлеба, але ж... вольнаадпушчаны, які мог быць ганаровым госцем на вяселлі жыхара засценка "Рубеж" (цяпер Лагойскі раён), як пазней адзначаў у прысвечаным яму энцыклапедычным даведніку, альбо ў "Савецкай Беларусі" за 29 верасня звярнуцца да творчай моладзі з усаўленнем пабудовы самалёта імя КПБ... Праўда, меў і час наведаць Нямецчыну і Чэхаславакію, сядзецца ў розных ганаровых прыздыумах, пазіраваць мастакам

Новы радок у версію трагічнай смерці класіка

Найчасцей пра трагічную смерць Янкі Купалы ў біяграфічнай літаратуры і публіцыстыцы згадваецца версія, што яго загубілі, забілі беразеўскія служакі. Але ж навошта было чэкістам забіваць паэта, які таленавітымі творамі славіў сацыялістычны лад тагачаснага жыцця, славіў Камуністычную партыю, славіў Сталіна? Пясняр Беларусі Янка Купала быў лепшым ідэалагам савецкай улады і яго шанавалі як улада, так і народ.

Алесь Вабіч у артыкуле "З Купалам у сэрцы" ("ЛіМ" ад 6.07.07 г.) абнародаваў яшчэ адну версію пра трагічную смерць народнага паэта. Гэтая версія падаецца мне найбольш верагоднай з усіх існуючых. Вось толькі, як мне думаецца, яна няпоўная, а, можа, і не зусім дакладная, зраблю спробу дапоўніць і ўдакладніць наколькі гэта магчыма.

У сямідзесятых гадах паэт Аляксей Пысін да купалаўскіх дат у маладзёжных аўдыёгравіях Магілёва гаварыў слова пра слаўнага песняра, які быў яго кумірам. Аднаго разу тое, што чуў, пра абставіны трагічнай смерці Янкі Купалы ад мінскага сябра-пісьменніка (ад каго ён чуў, памятаў шмат гадоў ды сёння аніяк не ўспомню). Думаю, што ў Мінску ёсць пісьменнікі, якія таксама чулі пра тыя абставіны.

і скульптарам. І здаць у друк II том Збору сваіх твораў.

У 1926-м — амаль тое ж. Ён піша лісты са згодай назваць школы яго іменем (Мазыр і Палацк і інш.), уваходзіць у склад ужо не дзяржаўных, а грамадскіх арганізацый (Беларускае таварыства культурных сувязей з заганіцай, мастацкая камісія пры выдавецтве), наведвае беларускія гарады і мястэчкі і інш., — нібы тое зусім не адбірае часу для творчасці. Хоць Купала-пенсіянер не можа без яе, піша, друкуе і новыя вершы, і тыя, што былі напісаныя значна раней ("І прыйдзе", "За ўсё...", "Царскія дары", "На паграніччы", "Улетку", "Каб...", "Ёсць жа яшчэ..." і інш.), дзе часамі царскаю рэчаіснасцю "накладвае" на савецкую. Як і Колас, але па-свойму. З таго, што бачыў, перажываў, зазіраў далёка наперад...

16 лістапада ў БДТ (тэатры, які пазней назавуць яго іменем) на высокім прафесійным і эмацыянальным узроўні ставіцца ягоная п'еса "Тутэйшыя". Многія гледачы — у захапленні, гром воплескаў. Ды — пачурыстыя "мастацтвазнаўцы ў цывільным". Яны сігналізуюць... Спектакль адразу ж... забараняецца. Праз некалькі дзён ён абмяркоўваецца не ў тэатры альбо сярод пісьменнікаў, а на пашыраным пасяджэнні калегіі аддзела друку ЦК КП(б) Б. Там народнаму паэту прапанавана народную п'есу... дапрацаваць з "улікам яго былых памылак"! Купала, ядкара кажучы, у горычы. Яму ўдарылі пад дых! У самае сэрца!

17 снежня ЦК КП(б) Б прымае рэзалюцыю па "Тутэйшых". У ёй — ужо не парада, а суровы вырак: п'есу радыкальна перапрацаваць! А ў канцы месяца ў чэкіцкіх колах закручваецца новы махавік: з Мінска ад І.Апанскага ў Маскву ідзе данос пра Купалу і паэтавы адносіны да савецкага ладу. Данос грунтаваўся на аснове чэкіцкага назіркавыведа на лістападаўскай Акадэмічнай канферэнцыі па рэформе беларускага правапісу і азбукі, дзе Купала ахвотна і шчыра сустракаўся з гасцямі — як з заходнебеларускімі пісьменнікамі і навукоўцамі, так і з іншых рэспублік ССРСР, а таксама з замежнікамі.

Дык вось Апанскі даносіў чэкіцкаму цэнтру ў Маскве: "А народны поэт — Янка КУПАЛА, по своей простоте, заявил приехавшим из-за границы на конференцию гостям, что:

"...Мы живем в Советской Белоруссии потому, что нет другого места, куда бы можно было "притулиться". Пока Беларусь разорвана на несколько кусков — вольной Белоруссии нет... есть лишь — Советская"...

И КУПАЛА не сомневается, что эта Беларусь вскоре будет несколько иной, ибо:

"На вопрос КРАСКОВСКОГО, почему он, КУПАЛА, сейчас мало пишет, последний ответил: "Дурень ты, чыш можна пяць салавей, кали яго паса-дзяць у клетку, але будзе час, што гэты салавей яшчэ папая".

Так откровенно КУПАЛА еще не говорил. Таким языком он заговорил только теперь, чувствуя, очевидно, *общий подгьем национал-демократических настроений...*" (вылучана мной. — Г.Д.).

Далей Апанскі даносіў на тых беларускіх урадаўцаў, якія заступаліся за Купалавых "Тутэйшых". У прыватнасці, ён паклёпнічае на свайго начальніка Язэпа Адамовіча — на той час старшыню СНК БССР (1897 — расстраляны ў 1937-м). Галоўны беларускі чэкіст абвінавачвае старшыню беларускага ўрада ў тым, што той заявіў наступнае: "П'еса КУПАЛАЎ явилась в результате неправильной политики КПБ. Компартия Украины давно признала свои ошибки в национальном вопросе, теперь необходимо, чтобы то же самое сделала и Компартия Белоруссии. Янка КУПАЛА видел издевательства над белорусами и как народный поэт не мог и не мел права молчать..."

Што тут (дакумент апублікаваны ў IX томе Поўнага збору твораў Янкі Купалы (2003 г.)) не так? У сэнсе пазіцыі народнага паэта Беларусі Янкі Купалы і заступніцтва за адзін з выдатных ягоных твораў тагачаснага кіраўніка беларускага ўрада?!

...Янку Купалу тады не зачэпілі. Але 1 студзеня 1927 года быў арыштаваны адзін з яго любімцаў, выдатны беларускі пісьменнік Ф. Аляхновіч, які паверыў савецкай уладзе (можна, найбольш у асобе Апанскага), пераехаў з буржуазнай Польшчы сюды, каб у "савецкім раі" сумленна жыць, працаваць на карысць беларускага народа. У выніку, здаецца, ён адзін з першых сярод беларускіх савецкай інтэлігенцыі зведаў, што такое "метаг савецкага перавыхавання", не ў цёплых рабочых кабінетах на Радзіме, а ў далёкіх і суровых Салаўках...

Генрых ДАЛІДОВІЧ

У лесвічны пралёт гасцініцы "Масква", як расказваў мне А. Пысін, Янку Купалу скінуў армейскі палкоўнік, які быў ухажорам маладой афіцьянткі з гасцінічнага рэстарана. Палкоўнік заўважыў, што паэт (хутчэй за ўсё ён і не ведаў, што мае справу з паэтам) выказвае свае сімпатыі да яго дзяўчыны-афіцьянткі. У палкоўніка разбушавала рэўнасць і ён паклікаў саперніка для размовы на лесвічную пляцоўку (а можа, сустраў яго там). Размова, відаць, не атрымалася і гарачы раўнівец-палкоўнік скінуў суб'ядседніка ў лесвічны пралёт. Такі востры аповед, чуў я ад Аляксея Васільевіча.

Чаму дзяўчына-афіцьянтка з рэстарана ўзяла на допыце віну на сябе? На маю думку, тут усё проста: яна па-сапраўднаму кахала палкоўніка і рашыла выгарадзіць яго ад суда, маўляў, за неасцярожны ўчынак яна атрымае невялікі тэрмін турмы, а калі пашанцуе, то і апраўданне. Што ўрэшце і адбылося...

Слаўны сын Беларусі Янка Купала, незалежна ад любові з версіі яго трагічнай смерці, быў, ёсць і будзе разам са сваім народам, жыве і будзе жыць ягоная паэзія. Як сказаў А.Пысін:

*Між самых крэўных,
самых блізкіх
Яго партрэт знаёмы ўсім.
І дзеці з самае калыскі
Паэта прызнаюць сваім.*

Віктар АРЦЕМ'ЕЎ

Не так даўно я, у складзе дэлегацыі паэтаў з Гомельшчыны, прымаў удзел у прэзентацыі 4 нумара альманаха "Славянские колокола", якая праходзіла ў старажытным горадзе Глухаве, што ва Украіне. Глухаў, якому сёлета споўнілася 1015 год, разам са сваімі суседнімі гарадамі Пуціўлем і Ноўгарад-Сіверскім, стаяў і стаіць фарпостам на мяжы паміж Украінай і Расіяй. У "Слове пра паход Ігаравы" гэтыя гарады згадваюцца неаднаразова... На прэзентацыі прысутнічала даволі шмат гасцей.

Гаспадары ветла сустракалі дэлегацыю, праводзілі экскурсіі па адметных мясцінах горада, узнагароджвалі граматамі і дыпломамі, чыталі вершы, спявалі і танчылі... Было радасна і весела ад сустрэч, знаёмстваў і выдатнага вясновага надвор'я.

Але, пра галоўнае. На прэзентацыі я пазнаёміўся з Віктарам Міхайлавічам Роніным, ветэранам, інвалідам І групы Вялікай Айчыннай вайны. Аказваецца, гэты цікавы і няўрымслівы чалавек ваяваў разам з нашым славутым пісьменнікам Васілём Быкавым у 111-й Александрыйскай стралковай дывізіі і меў з ім асабістую перапіску!.. Вось ліст Васіля Уладзіміравіча да Роніна:

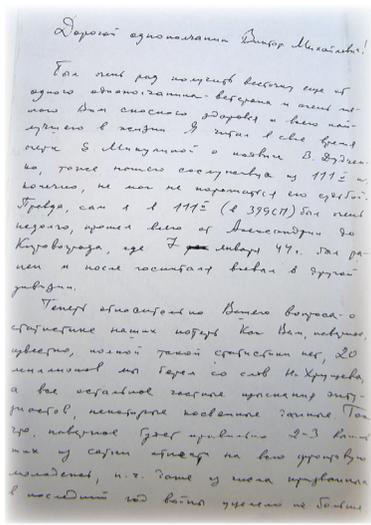
"Дарагі аднапалчанін Віктар Міхайлавіч!

Быў вельмі рады атрымаць вестку яшчэ ад аднаго аднапалчаніна-ветэрана і вельмі жадаю Вам нядрэннага здароўя і ўсяго найлепшага ў жыцці. Я чытаў у свой час нарыс Е. Мікулінай пра падзвіг В. Дудчанкі, таксама нашага заслужыўца са 111-й і, канечне, не мог не здзіўляцца ягоньм лёсам.

Праўда, сам я ў 111-й (у 399 СП) быў вельмі нядоўга, прайшоў усяго ад Александрый да Кіраваграда, дзе 7 студзеня 44 г. быў паранены і пасля шпітала ваяваў у другой дывізіі.

Зараз адносна Вашага пытаньня — аб статыстыцы нашых страгатаў. Як Вам, напэўна, вядома, поўнай такой статыстыкі няма, 20 мільёнаў мы бяром са слоў М. Хрушчова, а ўсё астатняе прыватныя пошукі энтузіястаў, нейкія ўскосныя дадзеныя. Так што, напэўна, будзе правільна 2-3 выжыўшых з сотні аднесці на ўсю франтавую моладзь, нават з ліку прызваных у апошні год вайны ўдалела не болей.

Дарагі Віктар Міхайлавіч, я яшчэ раз вельмі жадаю Вам найлепшага ў Вашым жыцці. Глухаў я помню па 41 г., калі мы пакідалі яго. Зялёны, мілы гарадок быў, спяваюць слаўна там, помню, спявалі

Українськімі сцяжынамі Васіля Быкава

дзяўчаты ўвечары. А мы адыходзілі на ўсход.

Перадавайце, калі ласка, мой нізкі паклон супругам Дудчанкам, няхай ім будзе добра ў жыцці.

Абдымаю Вас — Васіль Быкаў 6 снежн. 79 г."

(Ліст напісаны на рускай мове, пераклад аўтара артыкула).

"Пераддзена прывітанне (пісьмова) аднапалчаніну Валодзьку Дудчанку і дадзены адказ т. В. Быкаву 10. 12. 1979 г. (Ронін)"

Напісана па-руску рукой В. М. Роніна на лісце В. У. Быкава.

Віктар Міхайлавіч цікава распавядаў пра 111-ю стралковую дывізію, пра баі з фашыстамі, пра франтавых сяброў... Было відаць, як хваляецца ветэран і гэтае хваляванне пераходзіла да мяне, і я старанна адказваў на ўсе яго пытанні пра Васіля Быкава і пра жыццё ў Беларусі.

Прачытаў і свой верш... Слухаючы ўспаміны Роніна, закарцела мне падзяліцца ўражаннімі з землякамі, абгульшчы даўно вядомае з пачутым...

Недзе на пачатку зімы 1940 года, пасля няўдалай спробы вучыцца ў Віцебскім мастацкім вучылішчы на скульптурным аддзяленні (не было сродкаў для вучобы і існавання), Васілёк паступае ў Віцебскае ФЗН, дзе быў інтэрнат і кармілі. Напрыканцы вясны 1941 года выпускнікоў-муля-

раў, апраунтых у новае фірменнае адзенне з літарамі ФЗН-5 у пяціліцах, накіроўваюць працаваць на Украіну ў горад Шостку, які знаходзіцца паміж гарадамі Ноўгарад-Сіверскім і Глухам.

"...Пагодлівым летнім днём усёй групай ехалі на Украіну. Орша, Крычаў, Хутар Міхайлаўскі. Першы раз я пакідаў мілую радзіму — Беларусь, не думаў тады, ці надоўга. Паволі знікалі драўляныя хаты, пайшлі сёлы з белымі мазанкамі. Успамінаўся Гогаць. Тое, што чытаў у ягоньх творах, як жывое, паўставала перад вачамі.

Увечары, як зайшло сонца, аблёг нейкі дужа чырвоны небасхіл. Чырванню заліло паўнеба. Падумалася з трывогай: што б гэта значыла?

Значыла, вядома, кепскае.

Прыехалі ў Шостку — невялікі гарадок на Чарнігаўшчыне. У ваколіцах убачылі руды, ссохлы лес. Пасля аказалася, атручаны хімічным заводам. Парахавым заводам. На невялікі горад тры хімічныя вайсковыя заводы. І тыя пашыраліся, разбудоўваліся. Патрэбны былі будаўнікі. На тое нас вучылі. Для таго мы прыехалі.

Зноў жылі ў інтэрнаце, аднапавярховым баракі і нешта будавалі. Здаецца, жылы дом. Механізмў ніякіх, усё — цэгла, раствор, рыштаванні — па страмянках, на сабе, у

тачках. І — нормы выпрацоўкі. Заробак самы жабрацкі, толькі каб як пракарміцца. У вольны час — грамадская камсамольская работа. Мяне абралі сакратаром. Пачаліся планы, сходы, пасяджэнні. Не падабалася мне гэта страшэнна. Але мусіў. Вымагалі найперш з гаркама камсамола, вядома.

І тут — вайна...

Яна ішла яшчэ недзе далёка, але ўжо праз якіх пяць дзён высокая ў небе паявіліся адзінкавыя самалёты-разведчыкі. Аб'явілі паветраўныя трывогі. Раздалі супрацьгазы. Праца наша на будоўлі, аднак, не спынялася. І тут стала вядома, што захоплены Мінск. Гэта мяне спалохала: як жа цяпер мне дабрацца да дому — дом пад фашыстам? Але пад фашыстам апынуўся не толькі дом. Яны ўжо — пад Гомелем...

...Каб не пакідаць пад немцам моладзь, ваенкаматы прызвалі ўсіх і, сфармаваўшы тысячы людзей у калоны, скіравалі іх у тыл. Нас у дадзеным выпадку — на поўдзень, пад Харкаў.

Усё лета па дзесятках украінскіх дарог паўзлі калоны маладых людзей. Ішлі марудна, скрозь пехатой, харчуючыся чым Бог пашле. Добра, украінскі люд нам спачуваў, давалі хлеб ды іншае, кармілі ў часе начлегаў. Прайшлі гістарычныя мясціны Кіеўскай Русі — Глухаў,

Канатоп, Ахтырку..."

(В. Быкаў "Пункціры жыцця")
У 111-ю стралковую дывізію, якая толькі што вызваліла Александрый, атрымаўшы назву 111-й Александрыйскай, малодшы лейтэнант Быкаў прыбыў па размеркаванні, і адразу ж — у бой...

Ад Александрый да Кіраваграда ўсяго 70 км. Сёння гэтую адлегласць магчыма пераадолець за паўгадзіны, але зімой 1943-44 гг. шлях да мэты ператварыўся ва "узыход на высачэзную 70-кіламетровую горную вяршыню"... Тады, малодшы лейтэнант Быкаў нават і ўявіць сабе не мог, што з цягам часу стане суветна-навідомым пісьменнікам. Васіль караскаўся скрозь ледзяныя камяні і палымя, чапляючыся здранцвельмі рукамі за жыццё, разам з такімі ж як ён воінамі-вызваліцелямі... Ягонья сэрца і розум падсвядома ўбіралі ў сябе адчужае і перажытае, становілае і адмоўнае. Потым, народны пісьменнік Беларусі Васіль Уладзіміравіч Быкаў увасобіць набалелае ў таленавіты творы.

Ад'язджаючы з Глухава дахаты, я прапанаваў сваім спадарожнікам даць круг, каб праехаць сцяжынамі Васіля Быкава і пабачыць горад Шостку. Усе пагадзіліся. У Шостцы я сфатаграфавалі некалькі двухпавярховых дамкоў даваеннага часу — магчыма, у іхніх сценах яшчэ і зараз ляжаць цагляныя, пакладзеныя гарачымі рукамі маладога муляра Васіля Быкава.

Генадзь ГОВАР
На здымках: В. Ронін; ліст В. Быкава да В. Роніна; сённяшні г. Шостка.

Малавядомыя старонкі з біяграфіі Валянціна Таўлая

Прыемныя нечаканасці ад сустрэч з людзьмі... Як яны радуюць журналіста. Менавіта такія пачуцці зведаў я нядаўна ў вёсцы Малэйкаўшчына, што ўшчыльную прытулілася да старажытнай Ліды. Аказаўся там разам з кіраўнікамі Лідскага лягаса, каб павіншаваць з 80-годдзем ветэрана гэтай арганізацыі Алену Георгіеўну Ваўчок. Невялікае застолле аддавала перавагу не чарцы, а ўспамінам. Найбольш слухалі цікавыя згадкі гаспадыні. Аб пражытым і перажытым. Часам юбілярка падмацоўвала свой апавед фотаздымкамі. На адным з іх я заўважыў знаёмых людзей: колішняга інструктара райкама партыі і былога супрацоўніка аб'яднанай газеты "Уперад". На маё прызнанне ў гэтым Алена Георгіеўна заўважыла:

— Я і даваеннага работніка нашай газеты ведала, Валянціна Таўлая.

Паэт-змагар сябраваў з бацькам Алены ў 30-х гадах мінулага ўжо XX стагоддзя. Цяжка сказаць, як яны зблізіліся-здружыліся. Хутчэй за ўсё Георгій Ваўчок, майстар-хлебнік, пазнаёміўся з Валянцінам праз свайго брата-чыгуначніка, які па службе меў стасункі з бацькам пачынаючага пісьменніка. Дружба тая мела трывалу аснову. Рабочы хлебпякарні з болей перажываў арышты і суды над малодшым сябрам, заўжды імкнуўся яму дапамагчы. У сям'і Ваўчкоў, успамінае Алена Георгіеўна, захапляліся нязломным духам В. Таўлая і яго сціпласцю. Тут ён знаходзіў прытулак ад пераследаванняў польскімі ўладамі пасля выключэння з Віленскай беларускай гімназіі, а пазней — пасля першага турэмнага зняволен-

ня. Бацькі, па сведчанні А. Ваўчок, давалі часам Валянціну на патрэбу грошы, а той звычайна адмаўляўся іх браць.

Добрым і надзейным сябрам сям'і хлебнік застаўся В. Таўлай, калі пасля ўз'яднання Заходняй Беларусі атрымаў прызнанне ад Савецкай улады як змагар за народнае шчасце і паэт. Быў просты і даступны, чуйны да чужой бяды. Да месца прыгадваць такі факт. Не паспела ў душах прыхільнікаў Саветаў знікнуць вызваленчая эйфарыя, як новыя ўладары сталі, гаворачы тагачаснай мовай, завінчваць гайкі. І ў лік антысавецкіх элементаў амаль не трапіў Георгій Ваўчок: аднойчы ён спазніўся на работу на нейкіх 5—6 хвілін. За справу ўзяліся адпаведныя органы. Але іх імгэт змог утаймаваць паэт-журналіст, сказаўшы, што за парушальніка ручаецца галавой і сумленнем. І так

майстар-хлебнік быў урагаваны ад ссылак да белых мядзведзяў.

Цяпер коротка аб лёсе Таўлая ў жахлівае ліхалецце мінулай вайны. Немалы час у гады акупацыі Валянцін правёў на Навагрудчыне. Там ён быў не проста падпольшчыкам, а вачамі і вушамі партызанскага атрада імя Катоўскага. Рэгулярна перадаваў мясным салдатам звесткі, сабраныя ў час паездак у розныя гарады і атрыманія ад надзейных людзей у наваколлі. А яшчэ перасылаў у партызанскі атрад вершы, вядома, не называючы аўтара, у газету народных месціцаў. Аб чым успамінаў у кнізе "Роздум і слова" народны пісьменнік Беларусі Янка Брыль.

Але ў змаганні з фашыстамі былі і няўдачы, гінулі патрыёты. Так, бацька паэта Павел пасля лідскай турмы аказаўся ў Асвенціме і спалены ў лагерным крэматорыі.

Яго ж жонка, моцнахворая і знямоглая, як сівярджалі відавочцы, загінула па дарозе ў лагер смерці. Тут ідзе размова аб другой жонцы старэйшага Таўлая. Валянцін рана застаўся без маці, якая памерла пасля кашмараў Першай суветнай вайны.

Варта сказаць, што мацьча добразычліва адносілася да Валянціна і яго сястры Ніны. Са Сцепанідай Дарашкевіч, мясцовай настаўніцай, Павел Дзям'янавіч звязаў свой лёс, працуючы ў даваеннай Лідзе. Прыстойная жанчына хутка стала сваёй для ўсіх Таўлаяў. Многае яна зрабіла пры падрыхтоўцы Валянціна да

паступлення на вучобу ў Вільню. А восенню 1943 года разам з мужам і яго дзецімі раздзяліла горкі лёс у нямецкай турме.

Сваякі-лідчане (па лініі мацьхі) блізка да сэрца спрынялі бяду Таўлаяў, асабліва малайцай Ніны. Як бывае ў такіх выпадках, для выратавання радні шукалі патрэбных людзей. І выйшлі на жонку начальніка турмы, польку па нацыянальнасці. Але што ёй занесці, калі тыя сваякі жылі ў нястачы. І тады ўспомнілі аб родных Дарашкевічаў з вёскі Гайкоўшчына былога Васілішкаўскага (зараз Шчучынскі) раёна. Гэта недалёка ад старога двара, дзе пахавана Цётка (А. Пашкевіч). У сям'і Уладзіслава Грыгеля разжыліся на сала, кілбасы і яйкі ды ўручылі пачастунак гаспадыні галоўнага турэмшчыка. Як з той паняй вяліся перамовы, невядома. Але неўзабаве школьніца Ніна была на волі. А крыху пазней вызвалілі і яе брата Валянціна.

Такія сведчанні мне ўдалося пачуць ад шаноўнай Ніны Радзюкевіч (Таўлай) і яе сваякоў. Цяпер Ніна Паўлаўна жыве ў г. Электрэннай (Літва), дарэчы, у пачатку чэрвеня ёй споўнілася 75 гадоў. Сястра паэта-патрыёта наведваецца ў родную ёй Ліду, радуецца, што тут, у Баранавічах, Навагрудку і ўвогуле на Беларусі памятаюць і шануюць яе брата, і спадзяецца дачакацца адкрыцця ў сціплым доміку па Камсамольскай вуліцы старажытнага горада, дзе жыў перад вайною Валянцін Таўлай, літаратурнага музея.

Алесь ЖАЛКОЎСКІ
г. Ліда

«Не ўсё... яшчэ разгадана»

Я ведаў, што Мікола Шабовіч з Мядзельшчыны, мой зямляк. А сустрэўся з ім толькі 3 верасня 2006 года ў Паставах падчас святкавання Дня беларускага пісьменства. Там ён і падарыў мне некалькі сваіх паэтычных зборнікаў.

Бадзенеўскае прыцягненне

Вёска Бадзенеў у Мядзельскім раёне на сьляху, як і Пількаўшчына, Навасёлкі, Каракулічы, Круці, Калодзіна, Качаны, што падаравалі Беларусі знакамітых людзей.

Мікола Шабовіч — сялянскі сын, вясковец: «Я пачынаю разумець, // Чаму так цёпла на радзіме. // Чаму ад'ехаўшыся ледзь, // Імчым да вёскі, да адзінай...» Мікола — не просты сузіральнік адметнай прыгажосці радавога гнязда. Ён — чалавек вясковай закваскі: спрытна кладзе ў пакас траву, роўна вядзе баразну, і малаток, і сякера аж пяноць у ягоных руках.

Летась у Мядзеле адбылася сустрэча Міколы Шабовіча з чытачамі, прыхільнікамі ягонага таленту. Присутнічала і маці паэта Серафіма Уладзіміраўна. Калі яе папрасілі сказаць колькі слоў пра сына, яна, немнагаслоўная, па-вясковаму адкрыта і шчыра, дзякавала Богу за добры лёс, што выпаў на долю Міколы.

Маці і родны край — яны для Міколы Шабовіча неаддзельныя адно ад аднаго. Таму падчас найвышэйшага душэўнага ўзрушэння і сказала, як выдыхнулася:

*Я да цябе пранісаны мой край,
Матулі наймілейшымі вачыма.*

Выкладчыцкая работа ў Мінскім дзяржаўным педагагічным універсітэце імя Максіма Танка, стасункі з сябрамі па пары, радасці і хваляванні, звязаныя са сталічным побытам — здавалася б, чаго яшчэ жадаць: ты штодня ў вірлівай плыні цікавага жыцця. І ўсё ж паэт шчыра прызнаецца самому сабе, прыпамінаючы родную вёсачку Бадзенеў:

*Толькі ты мне і сілу, і веру даеш
Родны край — маіх дум,
маіх сноў прыцягненне.*

«І мову мы зжылі»

«Народ без сваёй мовы, што сама-лёт без апазнавальных знакаў: усюды да цябе наспярожаныя адносінны», — так пісаў я ў сваім артыкуле «Бэсціць мову — вялікі грэх». Газета «Звязда» артыкул надрукавала, толькі чамусьці вышэйпрыведзеныя словы з тэксту выкінула.

І крывада, і смешна чуць, як этнічныя беларусы пшунца гаварыць па-руску. Ім няўцяж, што ад свайго артыкуляцыйнага апарата нікуды не дзенешся. Сустрэкаешся, скажам, з грузінам ці казахам, гавары на рускай мове, бо яны не ведаюць беларускай. Дома няма чаго «ламаць» свой язык.

Праз усё жыццё Мікола Шабовіч нясе шчырую адданасць роднай мове. Ён зрабіў нават вялікае адкрыццё: «Доўга біўся над мовай дрэў, // Пакуль не зразумеў, // Што яна таксама беларуская...»

Наспярожана-скрушана і вальюча-трагічна гучаць радкі паэта:

*Няўжо настане час
І хлопчык светла-русы
Напіша сумны скрыз:
«Памерлі беларусы».*

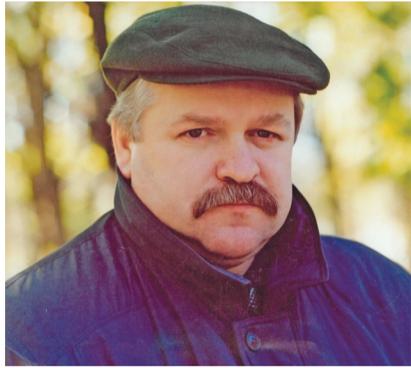
Будзем спадзявацца, што гэтыя словы не стануцца прарочымі.

«Не бачыў я праклятай той вайны»

Дзяцінства Міколы Шабовіча не апалена вайной, ён нарадзіўся ў канцы п'яцідзсятых. І ўсё ж узнікае пытанне, звернутае і да самога сябе, і да сучаснікаў:

*Не бачыў я праклятай той вайны.
Чаму ж яна ў мае прыходзіць сны?
Чаму ў мяне страляе аўтамат?
Я ж чуў пра гэта толькі ад салдат.*

Напэўна, паэта пераносіць у тыя далёкія трывожна-суровыя дні генная памяць. Таму і няма спакою. Тое крывавае міхалецце яму «лягчы» спасцігнуць розумам. Сэрца ж ахоплена пакутлівай трывогай. «Такое толькі бачыў у кіно, // Але чаму мне сніцца ўсё яно?» — задаецца зноў і зноў пытаннем паэт, і верыць, што

ён не хлусяць, заяўляючы: «І паміраю, нібы на вайне, // Не значоць, што гэта сніцца мне».

Даследчык жаночасці

Жаночая прастора — гэта той непаўторны свет, дзе нараджаюцца і квітнеюць Каралевы, Царэўны, Багіні, з лёгкай Міколавай рукі — Ненаглядкі, упрыгожваючы сабой зямное жыццё. Бадзенеўскага паэта ўвесь час цягне сюды як Ма-стака. Яго хвалюе ў Жанчыне ўсё: «з-лёна-чысты спеў вачэй... сутонне веяў... таемны ўздых... сумнавокі позірк...»

Здараюцца аўтары, якія, пішучы пра жанчыну, апускаюцца да прымітыўнай вульгаршчыны. Была аднойчы ў «ЛіМе» публікацыя вершаў вядомага паэта, які ледзь не пад павелічальным шклом разглядаў похву і практыкаваўся ў падборы эпітэтаў і метафар для яе апісання. Пасля прачытання гэтага «творца» мне захацела-ся памыцца.

Мікола ведае мяжу дазволенага, прыроджаная далікатнасць не дазваляе яму гэтую мяжу пераступіць. Канечне, ён мужчына — «і бульбочка-гручочка жадан-няў бруа // Да тваіх дакрануцца кален-няў... // І ад кожнага ўздыху твайго тра-пятаць, // Пра салодкую марачы ласку». І ў той жа час ён поўны гонару за сваю абранніцу: «Ты ж руку адвядзеш, каб да-лей ад траху. // Паспяшаеш хутчэй раз-вітацца».

Мікола Шабовіч нястомны даследчык жаночасці, ён у пэўнай ступені яе першапраходзец, першаадкрывальнік. Для яго тут яшчэ шмат чаго не спазнанага, не разгаданага.

Мудрасцю пазначаны словы Святланы Алексіевіч: «Любіць — як вершы пісаць: для гэтага патрэбны талент і праца».

У такім разе мае права заявіць паэт:

*Ніколі не думаў,
Што самая цяжкая мука —
Вершы пісаць...
Не пра цябе...*

Словасплаў Міколы Шабовіча

У паэзіі Міколы Шабовіча мае месца, вядома, і словатворчасць. У гэтай няпроста-тай рабоце аб'ядноўваюцца тонкі назіральнік і вопытны мовазнаўца: луг мядо-ва-траваросны, рыжаспеўны вецер, на-тоўп шумнавіры, зорнаспеўна ў вышыні, яснаспеўніца лета, глядзіць сонечнавока, кветавір, малітвавука слухача споведзь... Письмо М. Шабовіча адметнае сваёй нязмушанасцю, радкі то бурліва стру-меняць, то цякуць спакойнай плыню. Кожны з іх сэнсавы багаты, па-філасоф-ску заглядзены, яны сляюцца, як пра-віла, чытача да роздуму. І тэхніка верша-складання бездакорная. І самае, бадай, адметнае — музычнасць паэтычнай мо-вы. Нездарма многія вершы сталі цудоў-нымі песнямі.

«Мае ласкава-сумныя радкі, // Наро-джаныя сумнымі начамі, // Запісанія спешна ад рукі // Сустрэнуцца не хутка з чытачамі», — адкрываецца перад намі творца. Ён не спяшаецца аддаваць іх у друк.

Паэт, як той араты, верыць у плён сваёй працы: «Калі пасеяў — прыйдзе час і жаць».

Мікола Шабовіч у росквіце духоўных сіл. «Каб плённа працаваць, трэба быць улюбёным у свой родны край і закаханым у жанчыну», — гэта яго паэтычнае крэда.

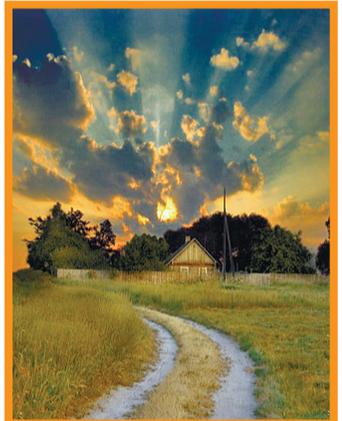
*Пакуль не позна — расчыняйце вокны,
Прымайце ў госці ўвесь
птушны спеў...*

Аркадзь НАФРАНОВІЧ

З Сяргеем Шараем я пазнаёмілася завочна прыкладна год таму, калі ў камп'ютэры знаёмага ўбачыла фотаздымкі, зробленыя ім, некаторыя з якіх у далейшым упрыгожылі маё працоўнае месца. І калі даведалася, што работы юнака выстаўляюцца ў раённай бібліятэцы, зразумела, што прыйшоў час бліжэй пазнаёміцца з гэтым маладым чалавекам. Фатаграф аказаўся даволі цікавым суразмоўцам.

Аматар з перспектывай

— Пачаў фатаграфавальваць я ў 6 класе, калі ад дзеда мне дастаўся старэнькі «Зеніт». Пра творчы пошук у тэа гадзі сведчаць кіламетры адзіятай плёнкі. Пасля арміі купіў першы ўласны фотаапарат — так званую лічбавую «мыльніцу». Цешыўся, фатаграфавальваў усё, што бачыў, потым набыў больш мацнейшы апарат. Паралельна адкрыў для сябе існаванне праграмы «Photoshop», працаваць у якой вучыўся метадам спроб і памылак. Пазней пачаў фатаграфавальваць больш асэнсавана — людзей, прыроду...

Зарабляць на гэтым спрабаваў?

— Калі купіў свой першы фотаапарат, сябар папрасіў сфатаграфавальваць яго вяселле. Яму так спадабалася здымкі, што ён... папрасіў прадаць яму фотаапарат. Так я ўпершыню зарабіў на сваім хобі. Дадаўшы яшчэ столькі ж, купіў «Canon S3is».

Захапленне фатаграфіяй — справа не з таных. Для якасных выяў патрэбна добрае абсталяванне.

— Таму наступнай маёй пакупкай стаўся люстраны апарат, які якраз і дазваляе атрымаць якасную выяву. Набыў добрую ўспышку, у планах — абзавесціся аптыкай... Бацькі абураліся: «Колькі на гэта жалеза можна

траціць грошай?» Але кожны чалавек «хварэе» па-свойму.

Якім чынам спасцігаў азы фотамайстэрства?

— Метадам самаразвіцця: чытаў кніжкі, штурмаваў Інтэрнет, шмат практыкаваўся. Я і зараз лічу сябе выключна аматарам.

Як ты шукаеш сюжэты для сваіх фотаздымкаў?

— Бяру з сабой фотаапарат ва ўсе паездкі. Калі прыходзіць натхненне, сяду на веласпед і еду на фотапалаванне. Самае жудаснае — ад'ехаць кіламетраў на дваццаць і зразумець, што запасны акумулятар застаўся дома.

У тваёй калекцыі шмат здымкаў менавіта ўздзенскіх мясцін.

— Не трэба ездзіць за мяжу ў пошуках прыгожых пейзажаў. Наша прырода — не менш цудоўная, а мы часта гэтага проста не заўважаем.

Твой лепшы фотаздымак...

— Прызнацца, яго яшчэ не зрабіў. Магчыма, я залішне самакрытычны, але часта бывае так, што той здымак, які сёння здаецца выключным, назаўтра становіцца адным са звычайных. Таму лічу, што ў мяне яшчэ ўсё наперадзе.

Тады дазволь спытаць, пра якую фотаўдачу ты марыш?

— Кожны фатаграф марыць зняць што-небудзь эксклюзіўнае, сенсацыйнае. Аднойчы ў 18 гадоў бачыў шараву маланку, вельмі хачу сфатаграфавальваць гэту з'яву прыроды.

— Многія думаюць, што дастаткова мець добры фотаапарат, каб рабіць мастацкія здымкі. Лічбавая тэхніка ў гэтым плане раскрывае шырокія магчымасці нават для дyleтантаў.

— Мне здаецца, неабавязкова мець добры фотаапарат, куды важней мець шчырае жаданне займацца гэтай справай. Магчыма, сваю ролю іграюць і прыродныя здольнасці чалавека. Для фатаграфа галоўнае не проста зафіксаваць прыгожую выяву, а перадаць праз аб'екты фотаапарата свой погляд на наваколны свет.

— Да 24 гадоў ты так і не вызначыўся з выбарам прафесіі. Магчыма, варта звярнуць увагу на перспектыву кар'еры фатаграфа?

— Жыццё шматграннае, не хочацца спыняцца на чымсьці адным. А наконт кар'еры... Як кажуць: самая лепшая работа — гэта высокааплатнае хобі. А калі маё хобі стане штодзённай працай, мне гэта будзе нецікава. Цяпер фатаграфую тое, што хочацца, і калі ёсць настрой. У гэтым і заключаецца свабода.

Нарадзіўшыся на Уздзеншчыне, Сяргей не можа ўявіць сабе жыццё ў сталіцы ў чатырох сценах, якія, як ён гаворыць, і тыя нападоў на твае. Як чалавек творчы, ён цэніць свабоду і натхненне, якое дае яму родны край. А мы маем магчымасць праз яго фотаздымкі ў чарговы раз здзівіцца прыгажосці тых мясцін, праз якія праходзім некалькі разоў на дзень, так і не заўважыўшы іх асаблівасцей.

Алена ШУМІЛАВА
г. Узда

Выходзіць з 1932 года
У 1982 годзе газета
ўзнагароджана ордэнам
Дружбы народаў

ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
Міністэрства інфармацыі
Рэспублікі Беларусь

ГА «Саюз пісьменнікаў
Беларусі»

РВУ «Літаратура
і Мастацтва»

ГАЛОЎНЫ РЭДАКТАР
Анатоль КАЗЛОЎ

Рэдакцыйная калегія:

Анатоль Акушэвіч
Лілія Ананіч
Алесь Бадак
Дзясніс Барскоў
Святлана Берасцень
Віктар Гардзей
Уладзімір Гніламедаў
Вольга Дадзімава
Уладзімір Дуктаў
Анатоль Жук
Вольга Казлова
Анатоль Казлоў
Алесь Карлюкевіч
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш
Дзмітрый Лыбін
Алесь Марціновіч
Мікола Станкевіч
Юрый Цвяткоў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:

220034, Мінск,
вул. Захарава, 19

Тэлефоны:

галoўны рэдактар,
намеснік — 284-66-73

Адрэсы:

публіцыстыкі — 284-66-71
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-95-62
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-44-04
прозы і паэзіі — 284-44-04
мастацтва — 284-82-04
бухгалтэрыя — 284-66-72
Тэл./факс — 284-66-73

E-mail: lim_new@mail.ru

Адрас у Інтэрнеце:
www.lim.by

Пры перадацы прасьба
спасылацца на «ЛіМ».
Рукпісы рэдакцыя
не вяртае і не рэцэнзуе.
Аўтары допісаў у рэдакцыю
паведваюць сваё
прозвішча, поўнасьцю імя і
імя па бацьку, пашпартныя
звесткі, асноўнае месца
працы, зваротны адрас.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацыі.
Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтру
РВУ «Літаратура і Мастацтва».

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая
ўстанова
«Літаратура і Мастацтва».

Друкарня Рэспубліканскага
ўнітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва
«Беларускі Дом друку»
г. Мінск,
пр. Незалежнасці, 79.

Індэкс 63856

Маклад 3427

Умоўна друк. арк. 3,72

2.07.2008 у 11.00

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715

Заказ — 3453

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 0 8027

Вера і праца — сакрэт поспеху...

У межах сумеснага праекта нашага выдання з Беларускім радыё мы працягваем публікаваць найлепшыя фрагменты з музычнай інфармацыйна-познавальнай перадачы «Культурная прастора». Госцем чарговай перадачы Яны Хадоскі стаў Аляксандр Саладуха, які ў мінулым годзе адзначыў дваццацігоддзе творчай кар'еры сотняй канцэртаў і сёлета працягвае тур па Беларусі пад назвай «Кахаць цябе, родная».

— Саша, вось ужо два дзесяцігоддзі твае прыгожыя, шчырыя песні ідуць з намі па жыцці. 20 гадоў для творчага чалавека — гэта значная вяха. Зоркі нараджаюцца, згасаюць і толькі абраным выпадае доўгае і плённае творчае жыццё. Толькі ім, мусіць, вядома, як утрымацца на непрадказальных хвалях папулярнасці, быць цікавым і запатрабаваным. Я чула, што ты сябе называеш аратым беларускай эстрады.

— Заўсёды казаў, кажу і буду казаць: вера і праца! Я думаю — гэта найважнейшае ў любой прафесіі, у любой сферы дзейнасці. Чалавек павінен верыць у сябе, у сваю перамогу, у свой поспех, у свайго гледача, калі мы кажам аб творчых людзях. Ну і, вядома, праца, праца, і яшчэ раз праца.

— Мінулы год стаў для цябе юбілейным — 20 гадоў на сцэне. Гэтакі быў прысвечаны твай гасцольны тур па гарадах Беларусі «Сотні кіламетраў да каханья».

— Так, сапраўды. Разам з Вольгай Драздовай мы «адкаталі» роўна 100 канцэртаў. Апошні быў на сцэне Віцебскага летняга амфітэатра 20 верасня 2007 года. І я падумаў: «Што ж далей?». У галаву прыйшла каласальная думка: «Гэта была першая частка 20-годдзя, другая — у новай канцэртнай праграме разам з маімі сынамі «Кахаць цябе, родная». І вось ужо больш сотні канцэртаў за спінай, больш сотні гарадоў! Калі я сказаў пра хлопцаў, то трэба дадаць, што мінулай восенню ў групы «Элемент» выйшаў першы ў жыцці сольны кампакт-дыск пад назовам «Ляці».

— У свой час, калі ты пачынаў кар'еру, табе дапамагалі Ядвіга Паплаўская і

Аляксандр Ціхановіч. Ці працягваеш ты сёння гэтыя добрыя, даўнія традыцыі дапамагаць моладзі?

— Я думаю, так і павінен быць. Майстар набірае хуткасць, а потым ён абавязкова павінен дзяліцца досведам са сваімі вучнямі, інакш ён не будзе сам рухацца. Так і ў жыцці, навучыўся — падзяліся досведам з тым, хто яшчэ не ўмее.

Паэзія — гэта музыка душы

На сустрэчу з аршанскай паэтэсай, членам Саюза пісьменнікаў Беларусі Надзеяй Стаховіч прыйшлі шматлікія прыхільнікі яе творчасці, сябры і калегі. У гэты дзень вялікая зала гарадскога цэнтру культуры ледзь змясціла ўсіх жадаючых, якія хацелі атрымаць асалоду ад чулага, пранікленага, жывога паэтычнага радка творцы, павіншаваць Надзею Канстанцінаўну з юбілеем. Вочы паэтэсы выдавалі лёгкае хваляванне. Яно і зразумела, бо ў такі асаблівы дзень хочацца, каб усё да дробязей выглядала бездакорна. Паэтычны вечар адкрыў прыходскі хор царквы Святога князя Аляксандра Неўскага з вёскі Крапіўна. Яго ўдзельнікі выконвалі духоўныя спевы на вершы Н. Стаховіч. Кампазітар з Магілёва Мікалай Яцкоў паклаў на музыку нямаю вершаў Надзеі Канстанцінаўны. Так нарадзіліся «Поздняя любовь», «Осенины», «Нам на грех», «Моя Родина» і іншыя. Дарэчы, на творчым вечары сам кампазітар разам з жонкай-спявачкай Алай і аўтарам тэкстаў выканаў гэтыя песні. А першым, так бы мовіць, адкрыў музычную струну творчасці аршанскай паэтэсы кампазітар з Глыбокага Браніслаў Грамакоўскі.

Свае віншаванні Надзеі Канстанцінаўне адрасавалі начальнік упраўлення па ідэалагічнай рабоце Віцебскага абласнога выканаўчага камітэта, член Саюза пісьменнікаў Беларусі Міхаіл Кузьміч, першы намеснік старшыні Аршанскага гарвыканкама Мікалай Саксонаў, старшыня гарадскога Савета дэпутатаў Віталь Сівакоў і старшыня раённага Савета дэпутатаў Станіслаў Кошкін, дабрачынны царкваў аршанскага цэнтральнага дабрачыннага пратэіерэй Мікалай. Даслаі свае віншавальныя тэлеграмы Саюз пісьменнікаў Беларусі, Віцебскае абласное

3 пошты «ЛіМа»

аб'яднанне «Саюз жанчын», калегі па пярэ з Мінска, Магілёва ды іншых гарадоў рэспублікі.

Надзея Стаховіч чалавек невычайнага лёсу. Нарадзілася ў Оршы. Амаль 25 гадоў на адказных пасадах у Аршанскім райвыканкаме. Цяпер узначальвае аддзел ідэалагічнай работы. Інжынер па адукацыі, а па стане душы — романтичная натура, у якой вольна ўжо дзесяць гадоў гарманічна спалучаюцца пацэркі творчасці, нанізаныя на любоў да роднага краю. Паэтычная іскрынка прабівалася паступова. Толькі ў 1999 годзе яе першыя вершы з'явіліся на старонках «Народнай газеты», затым «Аршанскай газеты». Карані творчасці роду Стаховічаў пайшлі ад знакамітага беларускага паэта і празаіка Алеся Стаховіча — роднага брата дзеда Надзеі Канстанцінаўны. Ёсць у радаслоўнай журналісты і літаратурныя крытыкі.

Хутка ў свет выйдзе ўжо чацвёрты зборнік нашай зямлячкі-паэтэсы Надзеі Стаховіч пад назвай «Земныя нити». Дарэчы, госці творчай сустрэчы пазнаёміліся ўжо з тымі вершамі, з якіх ён будзе складацца. Падмануць чытача немагчыма. Ён адразу адчуе, дзе фальш, а дзе шчырасць. Вершы ж Надзеі Стаховіч прасякнутыя любоўю і адкрытасцю.

Настасся ТУРОК

Пісалася кніга лёгка

Сустрэчы з пісьменнікамі бываюць рознымі, а гэтая была светлай і цёплай. У Віцебску ў бібліятэцы імя Леніна адбылася прэзентацыя новай кнігі «Дзень бубна» пісьменніка Франца Сіўко. Ён аўтар шасці кніг прозы, адзін з цікавых

і арыгінальных сучасных празаікаў, спадчынік класічных традыцый Баршчэўскага і Караткевіча. У новую кнігу ўвайшлі: прыпавесць «Удор», напісаная ў стылі магічнага рэалізму, і новыя творы «Шула-мегаполіс» і «Дзень бубна».

Як расказваў Франц Іванавіч, пісалася кніга лёгка, слова давалася, атрымліваў асалоду ад працы. Пісьменнік даў магчымасць пераканацца ў сваім майстэрстве, калі прачытаў аповеда «Пампеі». Прачытаў Франц Іванавіч і яшчэ некалькі сваіх эсэ, а пасля адзначыў, што двойчы ў жыцці рабіў выбар — літаратурны і педагогічны — і не памыліўся! Шмат гадоў выкладаў беларускую мову ў тэхналагічным універсітэце.

Далей слова ўзялі дзяўчаты-студэнткі. Цудоўна прачыталі тры вершы Ф. Сіўко, а пасля агучылі прысвячэнне свайму паважанаму і любімаму выкладчыку. Яно атрымалася праніклёным, па-дзявочы гарэзлівым, з доляй гумару і вельмі-вельмі шчырым.

Франц Сіўко валодае ўменнем зачараваць аўдыторыю, ён сапраўдны майстар аповеда, а яшчэ — дасціпны гумарыст.

Апошні час ён — уласны карэспандэнт каталіцкага часопіса «Ave Maria».

Адказаў пісьменнік і на пытанні прысутных. Сказаў, што ўжо напісаў новы твор, але, як звычайна, доўгі час будзе дапрацоўваць яго, даводзіць да ладу.

Напрыканцы сустрэчы гучала музыка, грала флейта, спявалі дзяўчаты. Франца Іванавіча віталі Святлана Каржышкая, Сяргей Рублеўскі, Уладзімір Папковіч, Святлана Дашкевіч, Давід Сімановіч і многія іншыя.

Былі яшчэ раздача аўтографу, віншаванні і кветкі, але пакідаць

утульную чыгальную залу ўсё не хацелася. Хацелася паўтараць і паўтараць словы, якія пажадаў пісьменніку яго зямляк з Міёршчыны: «Каб Божая апека не пакідала цябе, твой талент...»

Таццяна МАРНАВА

«Вясёлкавы карагод»

Так называлася вялікае дзіцячае свята, што адбылося ў кінатэатры «Эра» горада Дзяржынска. Фае ў гэты час пералівалася ўсімі колерамі высёлкі ад шматлікіх малюнкаў пачынаючых мастакоў і вырабаў юных умельцаў.

На свята сабраліся вучні пачатковых класаў з усіх школ Дзяржынскага раёна — пераможцы конкурсаў і алімпіад, Вася Вясёлкін і Васілінка — літаратурныя героі з любімага дзіцячага часопіса — вялі святочную праграму, насычаную вясёлымі песнямі, вершамі і танцамі.

Супрацоўнікі райвыканкама і работнікі прафсаюзаў уручылі дыпломы і граматы пераможцам у розных намінацыях. Сярод ўзнагароджаных — юныя паэты, мастакі, артысты, экалагі і іншыя. Лаўрэат літаратурных прэміяў, паэт Мікола Маляўка расказаў пра свой творчы вопыт, прачытаў свае вершы.

Сёлета Дзяржынскі раён прызнаны пераможцам рэспубліканскага спаборніцтва «Лепшы сябар «Вясёлкі». Тут самая высокая падпіска на часопіс у Беларусі. Намеснік галоўнага рэдактара часопіса, паэт Уладзімір Мазго ўручыў вясёлкаўскі медаль Васілі Віткі загадчыку аддзела адукацыі Дзяржынскага райвыканкама Вацлаву Іванавічу Матусевічу.

Уладзімір ПРАХАРЭНКАЎ